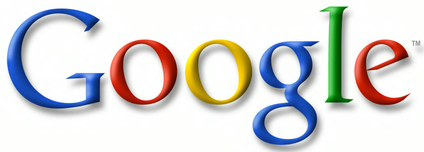

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

ADALÉK
A MAGYAR KÖZJOGHOZ.

ÉSZREVÉTELEK

LUSTKANDL VENCZEL MUNKÁJÁRA:

„DAS UNGARISCH-ÖSTERREICHISCHE STAATSRECHT"

A MAGYAR KÖZJOG

TÖRTÉNELMÉNEK SZEMPONTJÁBÓL

IRTA

DEÁK FERENCZ.

PEST,

KIADJA PFEIFER FERDINÁND.

1865.

Pfeifer Ferdinánd,
nemzeti könyvkereskedésében Pesten,
(Szervitatér-sarkán a „fehér hajó“-val szemben) megjelent:

MAGYARORSZÁG KÖZJOGA

a mint 1848-ig és 1848-ban fenállott.

Irta:

RÉCSI EMIL,

bölcselmi és jogtudor, magy. kir. egyetemi rendes jogtanár, s a magyar tud. akadémia l. tagja.

Ára 3 frt. 40 kr.

E munka hazánk közjogának fő elveit és alkotmányos intézményeit belső rendszeres összefüggésökben, a jogkutfőkhöz hiven adja elő, figyelembe véve a történelmi kifejlődést. és különösen kiemelve ama nevezetes elveket, melyeket alkotmányos rendszerünkbe az 1848-diki törvényhozás ültetett be. Tudományosan és alaposan, de egyszersmind oly alakban ösmerteti a magyar közjog intézményeit, mely e könyv sikeres használatát szélesebb körökben is lehetővé teszi. Különösen ajánlható honunk fiatalabb nemzedékének, az ősöktől öröklött s az ujabb kor szellemi törekvései által tökéletesitett alkotmány jogának, a mint az a nemzeti öntudatban él, megismerésére és felfogására.

A magyar közjog fogalmának meghatározása s a kutfők ismertetéséből álló bevezetés után az ***első fejezet*** a magyar államtestről átalában, annak alkotó elemeiről s közjogi természetéről értekezik; a ***második*** a magyar király jogairól; a ***harmadik*** a nemzet jogairól; a ***negyedik*** a törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlásáról; s végre az ***ötödik fejezet*** az alkotmány biztositékairól szól.

STANFORD LIBRARIES

ADALÉK
A MAGYAR KÖZJOGHOZ

ÉSZREVÉTELEK

LUSTKANDL VENCZEL MUNKÁJÁRA:

„DAS UNGARISCH-ÖSTERREICHISCHE STAATSRECHT“

A MAGYAR KÖZJOG

TÖRTÉNELMÉNEK SZEMPONTJÁBÓL

IRTA

DEÁK FERENCZ.

A „Budapesti Szemle“ 1865. I. füzetéből.

PEST,
KIADJA PFEIFER FERDINÁND.
1865.

TOM

JN 2069
D38

Nyomatott Emich Gusztáv, magy. akad. nyomdásznál. Pesten. 1865.

BEVEZETÉS.

Egy közjogi munka jelent meg 1863. évben Bécsben Braumüller udvari könyvárusnál, melynek czíme: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht. Zur Lösung der Verfassungsfrage dargestellt von Wenzel Lustkandl Doctor der Rechte.“ A munka 498 sürün nyomtatott lapra terjed.

Nagy érdekeltséggel vettük e könyvet kezünkbe, mert azt hittük a sokféle színezetű politikai röpiratok s programmok után, melyek a törvényről s közjogról csak töredékesen szóllanak, végre oly munkára akadtunk, melynek szerzője nem valamely mereven felállított politikai nézet mellett akar védiratot irni, s nem törekszik a közjogot ama politikai nézethez idomítani, hanem előadja a magyar és osztrák közjogot, úgy a mint történelmileg a törvényekben s törvényes gyakorlatban kifejlett, előadja részletesen és rendszeresen, a tudomány szigorú hüségével s részrehajlatlanságával.

Azonban csalódtunk. Lustkandl úr nem magyar-osztrák közjogot, sőt általában nem is közjogot irt, hanem a magyar és

osztrák közjog némely pontjainak töredékes fejtegetésével akar egy politikai nézetet s irányt támogatni, s a törvényeket és történelmet a szerint idézi, magyarázgatja és idomítja, a mint ama politikai nézetnek és iránynak érdeke kivánja. Egy szóval: munkája nem rendszeres tudományos dolgozat, hanem nagy terjedelme mellett is csak politikai röpirat, az efféle röpiratok szokött pongyolaságával s gyakori részrehajlásával. Czímlapjára ezt irta: „Zur Lösung der Verfassungsfrage“: de a megoldást nem a különböző nézetek és érdekek kiegyenlítésével akarja elérni, hanem egyszerűen az által, hogy mindazt, a mi saját nézeteivel ellenkezik, megsemmisíteni s elvitatni törekszik; az oly nemzeti jogokat, melyek az ő elméletével össze nem férnek, merőben tagadja vagy legalább tetemesen devalválja; idéz a hol idézetre van szüksége, s ha az idézett törvény szövegéből legmerészebb okoskodással sem képes kihozni azt az értelmet, melyre szüksége volna, úgy segít magán, hogy magyarázgatás közben egykét szót másként alakít, mint az eredeti szövegben áll; egykét szót belegondol a törvénybe, a mi ott elő nem fordúl, s végre maga is elhiszi, hogy diadalmasan bebizonyította állítását.

Nem szándékunk Lustkandl úr munkáját pontról pontra czáfolgatni; messze túlhaladná ez a Szemle határait. Nem ereszkedünk politikai vitatásokba a teendők fölött: az ily vitatások inkább a napi lapok köréhez tartoznak. Csak azokra szorítkozunk, a miket Lustkandl úr, a történelemre és törvényekre hivatkozva a közjog terén, mint megtörténteket vagy jogilag fenállókat hoz fel, s ezek közől is csak a fontosabbakra teendünk megjegyzéseket, azokra tudniillik, melyek egész elméletének alapul szolgálnak.

Ki a jövendőről s a politikai téren teendőkről szóll, ki arról értekezik, minő törvényeket kell alkotni vagy a már létezőket miként kell módosítani, — az vélekedhetik saját felfogása szerint sokféleképen; változtathatja s időnként a körülményekhez alkalmazhatja nézeteit: de a ki a múltról szóll s azt adja elő, a mi megtörtént, ki valamely létező törvényt idéz, annak se a törvény szövegét, se a történt dolgokat nem lehet saját nézetéhez idomítani, hanem úgy kell azokat előadni, mint valósággal ál-

lanak. S ha e részben tévedés történik, a tudomány érdekében fekszik, a tévedést kimutatni s arra megjegyzést tenni.

Ismételjük tehát, hogy mi Lustkandl úr politikai irányát mellőzve, csak azon állításairól szóllandunk, melyeket a történelem és közjog köréből hozott fel, s melyeket mi tévedéseknek tartunk.

ELSŐ FEJEZET.

Az első meglepő állítás, a mit Lustkandl úr munkája első fejezetében határozottan kimond, az, hogy „a február 26-diki osztrák alkotmány többet adott Magyarországnak s kevesebbet az összes birodalomnak, mint a mit az összes birodalom Magyarországtól, a magyar törvények szerint is, joggal követelhetne.“ Ez lehet egyéni nézet, s mi nem tartanók szükségesnek Lustkandl urat abban háborgatni, mert úgy hiszszük, hogy a mellett nem sok prozelitát fog csinálni: de úgy látszik, ezen tételt vette ő fel kiindúlási pontul, s művének legnagyobb része épen ezen tétel bebizonyítására van irányozva. S midőn állítását a törvényekből és történelemből merített adatokkal és okoskodásokkal törekszik támogatni, oly alaptalan dolgokat mond el, melyeket megjegyzés nélkül nem hagyhatunk.

Mindenekelőtt ugyanis azt állítja, hogy: „az 1848. évi törvények nem jogérvényesek“ (durchaus nicht giltig): mert

a) „nem illetékes gyülekezet által s nem jogszerű módon hozattak.“ Ennek bebizonyítása végett hivatkozik L. úr gróf Majláth Jánosra, ki osztrák történelmének ötödik kötetében azt mondja: hogy a főrendek tereme és a karzatok tele voltak a félelmesen fölizgatott ifjúsággal, senki sem mert szóllani, s így lett a rendek határozata országgyűlési határozattá, s a küldöttség így küldetett Bécsbe. Hivatkozik továbbá Lustkandl úr Dobrzánszkynak egy beszédére, melyet 1861-ben a magyar országgyűlésen akart elmondani; de mint L. úr állítja, jogellenes gátoltatása miatt el nem mondhatott. *) Ezen beszédben többek

*) Ez állítólag jogellenes gátoltatás abban állott, hogy Dobrzánszky úr megválasztása ellen az illető választó kerületből panaszt

közt az mondatik, hogy: „az 1848-ban szavazott személyek nem voltak mindnyájan követek; a kik követek voltak, nagyrészt távol valának; a jelenlevők pedig nem szavaztak útasításaik szerint, holott az törvényes kötelelességök lett volna, s e miatt illetéktelenekké váltak." E bizonyítványokra hivatkozva, L. úr azt állítja: „hogy a fejedelemnek nem is lehetett volna az illetéktelenül elhatározott törvényjavaslatokat a magyar jog szerint szentesiteni; mert ha fölteszszük, hogy a fejedelem ezt teheti: akkor vége a jogfolytonosságnak s a magyar alkotmány fenállásának; nem szükséges egyéb, csak az, hogy a király hivjon öszsze egy illetéktelen gyülekezetet, küldjön oda egy század katonát, s vége az alkotmánynak."

Nem tartja érvényesnek Lustkandl úr az 1848. évi törvényeket:

b) „azért, mert Ferdinánd császár és király ő felsége azok tartalmát nem tudva, tévedésből, vonakodva, s az egyébként törvényes formák meg nem tartásával irta alá, miután az államtanácsot, mely a birodalom közös ügyeire, különösen a pénz- és hadügyre nézve Mária-Terézia óta fenállott, s a magyar törvények aláirása előtt 1848-ban már felállított miniszteri tanácsot meg nem kérdezte, hanem az aláirás ő felségének akarata ellen, a viszonyok nyomasztó súlya alatt történt."

c) Nem tartja Lustkandl úr érvényeseknek az 1848-diki törvényeket még akkor se, ha azokat ő felsége, Ferdinánd császár és király, szabad-akaratból, minden kényszerités né kül tartalmukat tudva, irta volna alá; „mert azokat csak a maga részéről, nem pedig egyszersmind örökösei részéről is szentesítette, ámbár nem ugyan a szokott törvényeknek, hanem legalább az ország privilegiumainak aláirása mindig az örökösök nevében is történt."

d) Nem tartja érvényeseknek Lustkandl úr az 1848. évi törvényeket azért se: mert ő felsége azokat örökösödésre jogosított jogutódainak megkérdezése nélkül irta alá.

emeltek; a panaszt az országgyűlés törvényszabta úton megvizsgáltatta s a vizsgálatnak eredménye az lett, hogy a választásnál történt lényeges hibák miatt Dobrzánszky úr választása nem igazoltathatott.

e) Nem tartja jogérvényeseknek: mert azon törvények sértik a Magyarországgal egyesült országok jogait.

f) Nem tartja érvényeseknek: mert „ha ő felsége előbb mint absolut fejedelem tekinthetett is, 1848 márczius 15-ke óta, miután a miniszteri tanács Ausztriában felállíttatott, a magyar törvények pedig april elején gyártattak, már egyedüli képviselője és törvényhozó tényezője a többi országoknak nem volt."

g) Végre nem tekinti L. úr jogérvényeseknek az 1848. évi törvényeket azért se: mert „a magyar országgyűlés később ugyanazokat a törvényeket megszüntette, a köztársaságot kiáltotta ki, s a király és nádor helyébe az izgatók fejét emelte."

Hogy ez ellenvetésekre felelhessünk, lássuk az 1848-diki pozsonyi országgyülés végszakaszának történelmét, s mondjuk el magokból az országgyülési irományokból és hiteles naplókból, melyek bizonyosan hitelesebb források, mint a melyekre Lustkandl úr hivatkozik, miként hozattak és szentesíttettek az említett 1848. évi törvények.

A magyar országgyülésnek, mely 1848-ig egyedül a kiváltságos osztály képviselőiből s tagjaiból állott, folytonos gyakorlat által szentesített eljárása a törvényjavaslatok elkészítésében és megállapításában a következő volt:

Minden indítvány a kerületi ülésben vétetett föl. Ez ülés csak a rendi tábla tagjaiból állott, saját elnökei alatt. A miben ott megállapodtak, az vitetett országos ülésbe, melyen a fejedelem által kinevezett főbb hivatalnok, a királyi személynök elnökölt, s a miben ott megállapodás történt, az küldetett által a főrendekhez, kiknél a nádor elnökölt; s ha a főrendek is megegyeztek benne, akkor terjesztetett föl, mint országgyülési határozat, ő felségéhez, kitől függött azt elfogadni vagy visszavetni.

Így történt ez az 1848. évi törvények alkotásánál is.

1848 márczius 3-án Pestmegye követe a kerületi ülésben indítványozott ő felségéhez egy feliratot, melyben elsoroltatnak s elvben határozottan kimondatnak mindazon reformok, melyeket az ország rendei múlhatlanul szükségeseknek láttak; névszerint: a közteherviselés, az úrbéri viszonyok kármentesítés melletti megszüntetése, a katonai élelmezés és szállásolás terhei-

nek megkönynyebbítése, a királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezése, a népnek a politikai jogokban részesítése, a földmívelés, műipar és kereskedés fölvirágzására szükséges intézkedések megállapítása, a honvédelmi rendszernek gyökeres átalakítása, a magyar közállomány jövedelmeinek és szükségeinek számbavétele és felelős kezelés alá helyezése, a testületi kormány-rendszernek magyar felelős miniszteriummá átalakítása, mint minden szükséges reformok alapföltétele s biztosítéka. Ez a felirat a kerületi ülésben elkészíttetvén, márczius 4-én országos ülésben vétetett föl, hol a királyi személynök elnöklete alatt el is fogadtatott. Ez ülésben valószinüleg tele voltak a karzatok és a terem azon része, mely korlátokkal volt a tanácskozó teremből elválasztva: de semmi erőszak nem történt, mi a tanácskozást gátolta volna, se akkor, se utóbb az országgyülés végeig — pedig az még öt hétig tartott — senki szót és panaszt nem emelt az erőszak ellen, se az országos rendek előtt, se az országgyülés elnöksége előtt, se a fejedelem és a fejedelmi hatalom kezelői előtt, pedig mindezeknek elég erejök lett volna a tanácskozási biztosságot, ha megzavartatik vala, helyreállítani, miután a rendes katonaság s az egész polgárság rendelkezésökre állott. Az országos ülésben elfogadott felirási javaslat azonnal átküldetett a főrendekhez, a kik azonban a tárgyat nem vették tüstént nyilvános tanácskozás alá, mert a főrendi tábla rendes elnöke, a nádor, Bécsbe útazott volt. Csak tíz nap múlva, márczius 14-én lőn a felirási javaslat a főrendeknél fölvéve, és pedig a nádor elnöklete alatt. A közben lefolyt tíz nap alatt a főrendek magok között zárt tanácskozásokat tartottak, azokban történt a közös megállapodás, s a 10 nap múlva tartott nyilvános ülésben ellenmondás nélkül lőn a rendek felirata elfogadva. A főrendek által ekkép elfogadtatván a felirási javaslat, a fölirat elkészült, s 72 tagból álló fényes küldöttség által,— melyhez a főrendek a nádoron kivül 13, s a rendek 58 tagot neveztek, s a melynek tagjai közt legfőbb világi és papi méltóságok s számos királyi tisztviselők voltak, — felküldetett Bécsbe, ő Felségéhez.

A felirat mellett nem voltak törvényjavaslatok, de a törvé-

nyek fő elvei ki valának mondva, s a részletes megállapitás a feliratnak ő Felsége általi elfogadásától lőn felfüggesztve. A küldöttség megjelent ő Felségénél Bécsben, a császári palotában, a nádor vezérlete alatt, márczius 16-án, s az országgülés feliratát hódoló tisztelettel benyújtotta. Ő Felsége a feliratot kegyesen fogadta s legkegyelmesebben kinyilatkoztatta, hogy egy független magyar miniszterium megalakitásával s alkalmas egyének előterjesztésével nádor ő fenségét bízta meg, s az országgyülést oda útasította, hogy a szükséges törvényjavaslatokat, a feliratban érintett egyéb tárgyakról is, készítsék el s terjeszszék ő Felsége elé; minek folytán gróf Batthyányi Lajos miniszter-elnöknek azonnal ki is neveztetett.

Miután ő Felsége márczius 16-án az ország feliratát elfogadta, a karok és rendek az ő Felsége által is helyben hagyott elvek alapján, szokott mód szerint elsőben kerületi, azután országos ülésekben kidolgozták az egyes törvényjavaslatokat; tanácskoztak azoknak minden egyes kitételei fölött; több követ módositásokat indítványozott, s azokat a többség vagy elfogadta vagy félrevetette. S midőn így rendes tanácskozás folytán a törvényjavaslat megállapíttatott, a főrendi táblához lőn általküldve, hol ismét szokott módon folytak a tanácskozások, hozzá szóllottak a főrendi tábla tagjai, tettek ők is módositásokat és több tárgyra nézve a két tábla között izenetek váltattak. Végre a két tábla közös megállapodása folytán a törvényjavaslatok nem együtt, nem egy felirat mellett, hanem külön, egyenként fölterjesztettek ő Felségéhez. A mint mindezeket az országgyülési iratok és hiteles naplók bizonyítják.

Ő Felsége a fölterjesztett törvényjavaslatokat egyenként fontolóra vette s nem a magyar miniszteriummal, mely, a törvények még nem levén szentesitve, tettleg életbe nem lépett, hanem saját udvari kanczelláriájával, saját rokonával, az ország nádorával, továbbá Magyarország főbb hivatalnokaival, mint például az ország-biróval, tanácskozva, adta ki a törvényjavaslatokra magyar királyi udvari kanczelláriájának ellenjegyzése mellett, épen úgy, mint máskor is szokásban volt, kegyelmes királyi válaszait. E legfőbb királyi válaszok is nem egyszerre, hanem

egyenként adattak ki, sőt némely tárgyakra nézve ő felsége méltóztatott első válaszában észrevételeket is tenni. Ez észrevételeket az ország rendei nem vélvén elfogadhatóknak, folytak az országgyülési egyezkedések (tractatus diaetales) a nemzet és a fejedelem között, mint a magyar közjog szerint folytonosan szokásban volt. S az ország nádora, mint törvényeink szerint a fejedelem és nemzet közt közbenjáró, maga mellé vevén a már kinevezett miniszter-elnököt és hármat azon egyének közöl, kik magyar minisztereknek voltak kijelölve, fölment ő felségéhez, hogy ő Felségét, a királyi válaszban tett észrevételekre nézve hódoló tisztelettel fölvilágositsa. Ő Felsége saját testvérét, Ferencz Károly csász. kir. főherczeg ő fenségét, és nagybátyját Lajos csász. királyi főherczeg ő fenségét bizta meg a maga részéről, és ezen csász. kir. főherczegek s a nádor ő fensége, meghivatván gróf Batthyányi Lajost s a három kijelölt magyar minisztert és a magyar kir. udvari kanczelláriának két tagját, ő csász. királyi Felsége nevében tanácsot tartottak, melyben az 1848-ki törvények pontról pontra fölvétettek, megvitattattak, a kiadandó legkegyelmesebb királyi válaszok fogalmazva lettek, s egyenként az országgyüléshez leküldettek. *)

Néhány nap múlva, april 10-én (mert a szentesitést ő Felsége april 11-kére tűzte ki) ő csász. kir. Felsége Bécsből, senki és semmi által nem kényszerítve, mi amúgy is senkinek se szándokában, se hatalmában nem volt, önként és szabad-akaratból, fényes kisérettel Pozsonyba érkezett, s másnap a fölterjesztett és ő Felsége által is elfogadott törvényeket szokott módra, a legnagyobb ünnepélyességgel szentesitette.

Így lettek alkotva az 1848. évi törvények; ez volt lefolyása az egésznek, híven és hiteles források után előadva. Hol van itt nyoma is azon terrorismusnak, melyet Lustkandl úr emleget, akár a törvények készitésénél, akár azok szentesitésénél?

*) Mindezek valóságára nézve hivatkozhatunk azon volt miniszterekre, kik az említett tanácskozmányban részt vettek közöl még életben vannak, Deák Ferenczre és báró Eötvös Józsefre, s a magyar udvar kanczelláriának szintén még életben levő két tagjára, Szögyéni László akkori alkanczellár és Bartal György referendarius urakra.

A mit Lustkandl úr, gróf Majláth János után felhoz, hogy a főrendi terem és karzatok telve levén a félelmesen fölizgatott ifjúsággal, szóllani senki sem mert, s így lőn a rendek határozata országos végzéssé emelve: történelmileg épen nem hű. A karzatok és a terem azon része, mely a tanácskozásra jogosított főrendek tanácskozó terméből, mint mindig, korlátokkal volt elkülönözve, tele volt ugyan ifjakkal és öregekkel, a mi más időkben is gyakran történt; s igaz, hogy mikor a karok és rendek fölirati javaslata, mely az 1848. évi törvényeknek alapul szolgált, a főrendi táblánál márczius 14-én elsőbben fölvétetett, nem történtek a fölött vitatkozások, nem tartattak szónoklatok, hanem közfelkiáltással egyhangúlag elfogadtatott: de nem azért, mivel senki sem mert szóllani, hanem azért, mert azon tíz nap alatt, mely a fölirati javaslatnak a főrendekhez lett átküldésétől a főrendi ülésig, márczius 14-kéig, lefolyt, mint fennebb megjegyeztük, a főrendek magok közt ismételve tanácskozmányokat tartottak, melyek nem levén nyilvánosak, abban senki által nem is zavartathattak; — s e tanácskozásokban a főrendi tábla tagjai egymást felvilágosították és abban állapodtak meg, hogy a törvényjavaslatot vitatkozás nélkül elfogadják. Ha voltak is, a kik egy vagy más pontra nézve, más véleményben valának, a tanácskozmányokban, látván a többség akaratát, annak saját nézeteiket készek voltak alárendelni. Bizonyítja ezt a főrendi hiteles napló, mely szerint az elnöklő nádor, ő cs. kir. fensége, a felirási javaslat felolvasása után következő szavakkal kezdette meg a tanácskozást: „Az előttünk levő s épen felolvasott felirási javaslat fölvételének maig lett elhalasztatásától azon eredményt merem reményleni, miszerint a méltóságos főrendek a törvényjavaslatot, úgy a mint felolvastatott, egész kiterjedésében el fogják fogadni.“ Nádor ő fenségének ezen felszóllalását a főrendek általános helyeslése követte, s így lőn elfogadva a felirási javaslat. *)

Nem példátlan ez a törvényhozások történelmében; nem, kivált a magyar törvényhozásában. Több fontos tárgy közől

*) Lásd: Főrendi hiteles Napló. 40-ik ülés, 338, lap.

csak egyet említünk, — a sanctio pragmaticának 1723-ban történt elfogadását. Akkor is előleges tanácskozmányokban történt a megállapodás, s midőn a sanctio pragmatica elfogadását Komáromvármegye követe nyilvános ülésben indítványba hozta, minden bővebb fejtegetések és szónoklatok nélkül közfelkiáltással lett az elfogadva. Ki fogja most már mondani akarni, hogy e határozat nem érvényes, mert az ülésben nem vitáztak fölötte? Egyébiránt ki fogja azt akár gróf Majláth Jánosnak, akár Lustkandlnak elhinni, hogy a felizgatott ifjúság állítólagos zsarnoksága ellen Magyarország nádora, a királyi főherczeg, nem tudott vagy nem mert volna elég erőt kifejteni, holott a lakosság is egészen csöndes, s a Pozsonyban levő rendes fegyveres erő sokkal számosabb, mint azon állítólag zsarnokoskodó felizgatott ifjúság?

A mi pedig magokat az egyes törvényjavaslatokat illeti: azok fölött, mint a főrendi Napló bizonyítja, vitatkoztak a főrendek, számosan szóllottak s mint fennebb említők, módosításokat tettek, a rendekkel üzeneteket váltottak; mindezekre nézve tehát hasonlóul valótlan, hogy senki sem mert szóllani.

Az a vád, melyet Lustkandl úr Dobrzánszky után felhoz, hogy a rendek tábláján azok szóllottak, a kik követek nem valának, a követek pedig nagy részt távol voltak, alaptalan. A rendek táblájának tagjai voltak: a királyi tábla, a káptalanok és törvényhatóságok s a jelen nem levők küldöttei. Mindezeknek joguk volt szóllani. Kik szóllottak ezeken kivül s ezek többségének ellenére kik hozták a határozatot: nehéz volna bebizonyitani. A jogosúltak többsége s a táblának az ő Felsége által kinevezett magas állású elnöke bizonyosan nem türték volna, hogy a nem jogosúltak a többség akarata ellen bármi végzést erőszakoljanak a rendekre, s az ellen felszóllaltak volna; már pedig se akkor, se utóbb, se az országgyülésnél, se az összes országgyülés elnökénél, a nádornál, se a legfőbb hatalomnál nem történt ily felszóllalás. Könnyü az efféle vádat vaktában oda vetni!

Az sem áll, hogy a követek nagy része távol lett volna. Lehet, hogy egyik vagy másik követ az ülésben nem volt jelen; de se Magyarországban, se más törvényhozásoknál nem teszi a

határozatokat érvénytelenekké az, hogy egyik vagy másik követ nem volt jelen.

Sok fontosságot látszik helyezni Lustkandl úr azon körülményben, hogy az alsó táblán a követek útasítások nélkül vagy azok ellenére szavaztak. De úgy látszik, L. úr nem tudja, mi volt az útasításoknak érvénye a magyar közjogban.

Az útasítások a magyar közjogban egyedül a követ és küldői közötti viszonyra vonatkoztak, s azoknak megtartása vagy mellőzése az országgyűlési határozatok érvényességére soha sem volt eldöntő.

Ha az érvényességre szükséges lett volna, hogy a követek határozottan útasításaik szerint szavazzanak: az országgyűlésnek joga lett volna elökérni s megtekinteni a követek útasítását. De ily jogot az országgyűlés soha sem gyakorlott és nem is követelt. Söt ha valaki a követek közől valamely más követnek szemére vetette, hogy nem útasítása szerint szavazott, e szemrehányást az egész testület roszallotta s kijelentette, hogy arról a követ csak saját küldőinek tartozik felelettel.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: minden oly esetben, mikor valamely törvényhatóság két követe egymással ellenkezőleg nyilatkozott, annak szavazatát kellett volna számításba venni, a ki a rendek előtt felolvasott útasítása értelmében szavazott; de ez soha sem történt, hanem minden ily esetben mind a két követnek szavazata számíttatott, vagyis mivel szavazataik egymással ellenkezők voltak, a két szavazat elidáltnak tekintetett.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: minden oly határozat, mely néha egy-két útasítás nélküli vagy azon kivüli szavazat által nyert többséget, összedőlt volna, mihelyt világosságra jött, hogy a szavazat útasítás elleni volt. Ez pedig soha sem történt.

Ha az érvényességre szükséges lett volna az útasítások megtartása: akkor az oly tárgyak feletti tanácskozásoknál, melyek újabban merültek fel, s így a legnagyobb rész útasításaiban előrelátva nem voltak, a követek nem szavazhattak volna érvé-

nyesen; de rendesen ellenkező történt. A követek szavaztak, határozatot hoztak és a határozatot megirták küldőiknek.

Legnagyobb része a magyar törvényeknek ily módon készült.

A követek hivatkoztak útasításaikra vagy azért, hogy küldőik előtt igazolják magokat, vagy azért, hogy szavazataiknak nagyobb erkölcsi súlyt adjanak, mintegy kijelentve, hogy a mit ők mondanak, egy egész megyének világosan kifejezett kivánata szerint mondják; némelyek talán azért is, hogy akár a hatalom, akár a közvélemény irányában mentegessék magokat, miszerint a mit mondottak, nem saját meggyőződésükből, hanem csak kötelesség szerint mondották. De soha senki sem hivatkozott útasítására azért, hogy az országgyülési határozat, mely szavazata szerint alkottatik, jogérvényes legyen. Országgyüléseink történelméből több példával igazolhatnók ez állítást. De csak egyet említünk az 1687. évi országgyülésből. Midőn ez országgyülésen az ország rendei a trónöröködésnek első-szülöttség szerinti megállapítása fölött tanácskoztak, tizennégy tiszai megye nevében Kende Ádám, szathmári követ, kijelentette, hogy ők nem szavazhatnának a trónöröködésnek elsőszülöttség szerinti megállapítására, ha útasításaik értelmében szavaznának; de a felség iránti hódolatos tiszteletök által vezéreltetve, beleegyeznek ők is, hogy az első-szülöttre szálljon, a főrendi üzenet föltételeinek értelmében, a magyar korona. *) A végzés tehát ez országgyülésen útasítások ellen hozatott; s mégis kinek jutott valaha eszébe a magyar közjog szempontjából e miatt e végzést jogérvénytelennek mondani?

Egyébiránt megjegyezzük azt is, hogy az 1848. évi törvények több tárgya fölött több törvényhatóságnak voltak útasításai, s mind ezek, mind azok, a kik útasításokkal ellátva nem voltak, szóval: a követek mindnyájan tudósították küldőiket az országgyülés határozatairól, és egymásután érkeztek a törvényhatóságok levelei követeikhez, melyek szerint az országgyülési

*) Szalay: Magyarország tört. V-ik kötet 384. lap. Azon országgyülésnek a N. Muzeumban levő iratai után.

határozatokat ők is örömmel fogadták, követeiket útasítva, hogy azok szellemében működjenek. A kinek tehát előleges útasítása nem volt is, utólagosan lett helybenhagyva szavazata küldői által; ez pedig a korábbi országgyűléseken is sok fontos tárgyban gyakran így történt. S ha volt egyes törvényhatóság, mit alig hiszünk, ha volt töredék, mely az 1848. évi törvények egyik vagy másik pontját nem szerette: ezen nem-kedves pontok bizonyára nem azok voltak, melyekért Lustkandl úr haragszik.

Mindezekből világos, hogy Lustkandl úr első ellenvetése, melyet az 1848. évi törvények jogérvényessége ellen felhozott, merőben alaptalan; és azon vádak, melyeket azon országgyűlés ellen szór, helytelenek és valótlanok.

Második ellenvetése L. úrnak, hogy ő Felsége az 1848. évi törvényeket tévedésből, kedve ellen, s azok tartalmát nem ismerve, az egyébként törvényes formák mellőzésével, nem szabadakaratból, irta volna alá, — hasonlóul alaptalan. Mert, mint fennebb elmondottuk, elsőbben a fölirat terjesztetett föl ő Felségéhez, mely a később fogalmazott törvények alapelveit foglalta magában. És e fölirat tartalmát is, már előre, még a fölterjesztés előtt ismerte és ismerhette ő Felsége. Miután ugyanis a rendek táblája megállapította a fölirati javaslatot, s mielőtt az a főrendi táblánál fölvétetett, a nádor, ki törvényeink szerint az összes magyar országgyűlésének elnöke, s a fejedelem és nemzet közt közbenjáró, fölment Bécsbe ő Felségéhez, s egy pár nap múlva ő es. kir. Felségének egyenes parancsából az ország-birót is fölrendelte. *) Az országnak e két magas állású zászlósa s a korona legfőbb tanácsosai megismertették ő Felségét kétségtelenül részletesen azon kivánatokkal, melyek a rendek tábláján akkor már megállapítva volt feliratban foglaltattak; és csak ezután, még pedig napok múlva, tárgyaltatott a főrendeknél a rendek fölirati javaslata; csak ezután lőn az országos határozattá; csak ezután küldetett fel ő Felségéhez. E magas-állású férfiakon kivül ott volt ő Felségének oldala mellett a magy. kir. udv. kanczellária, melynek működése köréhez tartozott ő Felsége parancsából

*) Lásd: Főrendi Napló, 340. lap.

felvilágosításokat is adni. S ha ő Felsége akarta, megkérdezhette bármelyik miniszterét vagy államtanácsosát, kik akkor még szakadatlanul folytatták hivatalos működésüket, minthogy a bécsi mozgalmak később történtek; ámbár megjegyezzük itt azt, hogy a magyar közjog szerint a magyar törvények érvényességéhez soha nem volt szükséges, hogy ő Felsége, ki mint magyar király szentesítette a magyar törvényeket, osztrák minisztereit és államtanácsát is megkérdezze; sőt számos törvényeink azt kivánják, hogy Magyarország közügyeire nézve ő Fölsége magyarok tanácsával éljen. A mi pedig magokat az 1848-ki törvényjavaslatokat illeti: ezek, mint fennebb mondók, egyenként s egymás után terjesztettek föl. Meghallgatta ő Felsége azok iránt is a magyar korona tanácsosait s udvari kanczelláriáját; meghallgatott kétségtelenül nem egyet nem-magyar tanácsosai közől is; sőt, a mint szintén említők, mielőtt ama törvényeket véglegesen elfogadta volna, tartalmuk fölött, ő Felségének meghagyásából, tanácskozmány tartatott ő Felsége saját testvérének, Ferencz Károly főherczegnek elnöklete alatt, két császári királyi főherczeg befolyásával.

Említi Lustkandl úr ellenvetésében az erőszakot is, mely ő Felségét azon törvények aláirására, legmagasabb akarata ellenére, kényszerítette. De ki gyakorolta hát ez erőszakot? Talán az a 72 tagból álló fényes küldöttség, melynek nem csekély része fényes állású magas hivatalnokokból állott? Ezek kényszerítették a hatalmas ausztriai császárt, saját fővárosában, saját császári palotájában, 30 ezer hü katonának közepette, hogy fogadja el a mit elfogadni nem akart? Valóban, ha azon napokban történt erőszak Bécsben, azt nem a magyarok követték el. Az egyes törvények fölterjesztése után pedig a magyarok közől csak azok voltak fenn Bécsben ő Felsége előtt, kiket ő Felsége magához parancsolt, vagy kiket hivatalos állásuk állandóul Bécshez kötött. Ezen időben az osztrák miniszterek sokkal gyakrabban érintkeztek ő Felségének magas személyével; sokkal több befolyást gyakorolhattak, s némely részben gyakoroltak is, mint a magyarok. Mutatja ezt azon körülmény is, hogy épen akkor neveztetett ki Horvátország bánjává b. Jellachich, s e kineveztetésre

nézve nemcsak a designált magyar miniszterek, de a már miniszter-elnöknek kinevezett gr. Batthyányi Lajos sem kérdeztetett meg, csupán azért, mint akkor mondották, mert a törvények még szetesítve nem voltak. És ha tekintetbe vesszük, hogy ő Felsége a törvények ünnepélyes szentesítésére önként és minden kényszerítés nélkül útazott le Pozsonyba, s ott legmélyebb hódolattal fogadtatva, derült kedélylyel mondotta ki az ünnepélyes szentesítést: nehéz volna bárkivel elhitetni, hogy erőszakos kényszerítés csikarta ki az említett törvényeket.

Vagy talán a viszonyok erejét, az általános közvélemény súlyát tekinti L. úr ilyen erőszaknak? De hiszen melyik államférfiú fogja a közjogi törvényeket jogérvényteleneknek tartani csak azért, mert azokat a viszonyok ereje s a közvélemény súlya hozta létre? Ily tan mellett az európai közjog s az államszerződéseknek legnagyobb része érvénytelen volna, az újabb kor békekötéseitől kezdve az angol Magna-Chartaig. — Vagy talán L. úr csak azon törvényeket tartja erőszak és kényszerítés nélkül alkototttaknak, azokat ismeri el jog-érvényeseknek, mik a viszonyok számbavétele nélkül s a közvélemény mellőzésével vagy épen azok daczára alkottattak?

Valóban furcsa tehát L. úrnak az 1715:53. t. czikkre tett hivatkozása. Ezen törvényczikk a magánjog körében azt rendeli, hogy a Rákóczy-mozgalmak alatt álnoksággal, csalással, erőszakkal vagy félelemmel kicsikart szerződések bíróilag felbontathatnak. De hiszen még ezen magánjogi törvény szavait sem fordíthatja ellenünk L. úr. Mert álnokságot és csalást csakugyan nem foghat az 1848. évi országgyűlésre. Hiszen annak egész eljárása nyilvános és egyenes volt. Erőszak, mint fennebb említők, nem gyakoroltatott, de nem is gyakoroltathatott; Magyarország részéről bizonyosan nem, mert hisz itt se fegyveres erő, se néplázadás, se oly nyugtalanság, melynek fékezésere csekély katonai erő is elégséges ne lett volna, sehol nem volt, a fejedelem pedig Bécsben székelt, vitéz seregének közepette. A mi a félelmet illeti: L. úrnak, mint juristának tudnia kell, minő az a félelem, melyet a magánjog körében is elegendő oknak tart a törvény arra, hogy a félelemből kötött szerződés érvényteleníttessék. Ha valaki

p. o. attól fél, hogy ha a szerződést visszaútasítja, a másik fél elégületlen lesz, de mástól félni oka nincs : a kötött szerződést egyedül e miatt egy bíró sem fogja érvénytelenîteni. S ha már kedve van L. úrnak a magánjog köréből hozni hasonlatot a közjogra: alkalmazza ezt a fenforgó közjogi kérdésre is.

Azon ellenvetése L. úrnak, hogy ő felsége a 48-ki törvényeket csak a maga nevében irta alá, nem pedig egyszersmind utódai nevében is, azok tehát utódaira nézve nem kötelezők, — valóban sajátságos közjogi fogalom. Alkotmányos országban, hol a törvényhozás a fejedelem és a nemzet közt meg van osztva, mi lenne a törvényekből s magából az alkotmányból, ha mindazon törvény, melyet a fejedelem a maga nevében aláirt, utóda által ismét kérdésbe vétethetnék s érvénytelennek mondathatnék. Hiszen a törvények fölött a nemzet, vagyis annak képviselője az országgyülés, ő felségével, nem pedig annak utódaival egyezkedik; s midőn az egyezkedés megtörtént, az ekkép alkotott törvény valamint egy részről jogilag nemcsak azon nemzedéket kötelezi, mely a törvény alkotásában részt vett, hanem azon nemzedék utódait, a következő nemzedékeket is, mindaddig, míg a törvény alkotmányszabta úton meg nem változtattatik; úgy más részről a szentesített törvény nemcsak azon fejedelmet kötelezi, ki azt szentesítette, hanem utódait is. Mert általában az alkotmányosság fogalma szerint, s különösen Magyarországon a sanctio pragmatica szerint is, a törvények szoros megtartásának kötelessége a trónörököklődéssel együtt jár. Egyébiránt L. úr maga is megismeri, hogy rendesen a magyar törvényeket nem szokták a magyar királyok utódaik nevében aláirni, de igen a nagy országos szabadság-leveleket (Landesprivilegien), mire példákat is hoz föl. Megjegyezzük azonban, hogy az 1848. évi törvények nem privilegiumok, hanem törvények; s hogy Magyarország alkotmányos szabadsága nem privilegiumokon, hanem törvényeken s ünnepélyes szerződésen alapszik, s épen azért egyoldalúlag visszavonhatlan. Mondhatná ugyan L. úr, hogy a magyar szabadságnak is egyik alapja az arany bulla, mi valóságos privilegium. Mire felelhetnők, hogy keletkezését tekintve, annak is inkább csak a formája volt pri-

vile gium, nem pedig lényege; felelhetnők, hogy a későbbi törvényeк s ünnepélyes szerződések az ország alaptörvényévé alakították; de elég megjegyeznünk, hogy Anglia szabadságának egyik alapja szintén privilegium alakú; de azért még sem fogja egy angol is elismerni, hogy az ő alkotmányos szabadsága privilegialis szabadság.

A Lustkandl úr által felhozott egyéb peldákra vonatkozólag megjegyezzük, hogy az általa említettt bécsi és linczi békekötések nem voltak privilegiumok, hanem békekötések; az 1723-ki sanctio pragmatica pedig szintén nem volt privilegium, hanem az uralkodóház leány-ágának öröködéset és ezen öröködés föltételeit megállapitó alapszerződés.

L. úr azon ellenvetésére, hogy az 1848. évi törvények érvénytelenek, mert azokat ő felsége az öröködésre jogosított jogutódainak megkérdezése nélkül irta alá, csak azt válaszoljuk, a mit fennebb, mint tényt elmondottunk, hogy a 48-ki törvények részletesen és szakaszonként ő felsége saját testvérének Ferencz Károly főherczegnek, kit ő felsége után az öröködés joga legközelebb illetett, elnöklete alatt két más cs. kir. főherczeg jelenlétében s befolyásával voltak a végelfogadás előtt átvizsgálva.

Egyébiránt ha ez nem történik vala is, nehéz volna bebizonyítani, hogy a magyar király csak akkor szentesítheti a magyar törvényeket, ha abba az öröködésre jogositott jogutódai beleegyeznek. Mert ha ez így volna, akkor a nemzetnek nem egyedül magával a fejedelemmel kellene egyezkedni, hanem a császári ház ő felségétől I. Leopoldtól származó minden tagjaival; mert, miután a törvények nem egy-két évre alkottatnak, időfolytán a közelebbiek kihaltával a távolabbik is lehet öröködési jogutód. És így a magyar törvényhozás nem a magyar király és magyar nemzet között volna megosztva, hanem egy részről a magyar nemzet, más részről az I. Leopoldtól származó egész császári ház között. *)

*) Azt mondja L. úr ezen ellenvetéseinek folytában, hogy az 1848. évi törvények által az egész uralkodói hatalom megváltozott, s a personal unio personale dualität-be ment által.—Ezen élcznek értelme valóban

L. úrnak azon állítására, hogy az 1848. évi törvények sértik a Magyarországgal egyesült országok jogait, röviden azt válaszoljuk: hogy a Magyarországgal egyesült országok Erdély,-Horvát-, Tótország. Erdélyországnak, minthogy az képviselve nem volt, az 1848. évi országgyülésen fen volt hagyva az említett 48-ki törvényekben, hogy az egyesülés iránt saját országgyülésén nyilatkozzék, s Erdélyországnak törvényesen összehivott országyülése mind az egyesülést, mind az 1848. évi törvényeket egész terjedelmökben elfogadta : jogai tehát sértve nem lettek. Horvátország pedig képviselői által részt vett a 48-ki törvények alkotásában, mind az alsó táblánál, mind a főrendeknél ott ültek Horvátország követei; ott voltak a főispánok, püspökök és főrendek Horvátországból; ezen felül Tótországból a törvény rendelete szerint még az egyes törvényhatóságok követei is jelen voltak; részt vettek ezen képviselők a tanácskozásokban és vitatkozásokban; hozzá szóllottak a márczius 4-ki felirat után is az egyes törvényjavaslatokhoz; módosításokat tettek, mik közől némelyek el is lettek fogadva, és így ugyan olyan befolyást gyakoroltak ezen törvények alkotásánál, minőt gyakoroltak minden más országgyüléseken. Senkinek nem volt szándéka Horvátország alkotmányos jogait bármi részben is sérteni, és ha a horvát nemzet

nincs, mert az 1848. évi törvények is ugyanazon fejedelmi személyt ismerik el magyar királynak, ki a többi örökös tartományok fejedelme; a személy tehát nem kettő, hanem egy ; a hatalom kétféle, vagy ha tetszik kettős ugyanazon egy személyben; és a fejedelemnek nem véletlen esetből származott, nem csak egy esetre szorított, hanem az ország és uralkodóház közötti ünnepélyes szerződés által megállapított ugyanazonossága az a kapocs, mely a különben egymáshoz nem tartozó országokat összetartja. Rendkivül meglepő, ha Lustkandl úr azok által, mik az 1848. évi törvényekben foglaltatnak, personal unio helyett Personen-Dualität-et lát megállapítva, munkájának későbbi lapjain pedig azt mondja, hogy még a római birodalom és Magyarország között is, hol pedig a fejedelem ugyanazonossága csak esetleges volt, personal unio létezett. Ha közjogi elvül fogadtatnék el az, hogy a törvények alkotásánál a fejedelem beleegyezésén kivül még a fejedelmi ház tagjainak hozzájárúlása vagy megkérdeztetése is szükséges : akkor volna ám personal unio helyett Personen-Pluralität.

bármi részben sértve érzi jogait azon törvények által, vagy ha nemzeti törekvéseinek tágabb tért kiván, mint a minőt azon törvények engednek: ebből nem az a következés, hogy az 1848. évi törvények ez utóbb kifejtett követelések s kivánatok miatt már magokban érvényteleneknek tekintethessenek, hanem az, hogy Horvátország kivánatai és követelései fölött velök együtt, igazság és teljes méltányosság szerint, határozzon egy újabb országgyülés.

L. úr azon ellenvetése, hogy az 1848. évi törvények azért nem évényesek, mivel ha ő felsége előbb mint absolut fejedelem tekintethetett is, 1848 márczius 15-ke óta, miután a minisztertanács Ausztriában felállittatott, a magyar törvények pedig april elején gyártattak, már egyedüli képviselője és törvényhozó tényezője a többi országoknak nem volt, — hasonlóul alaptalan. Hiszen valamint a sanctio pragmaticát Magyarország nem az ausztriai tartományokkal, hanem a dicsőségesen uralkodó házzal kötötte, úgy az 1848. évi törvények szentesitését is nem Ausztriától, hanem ő felségétől, a magyar királytól, kérte a magyar országgyülés. Nem az 1848. évi törvények mondották ki legelőször azt az eszmét, hogy Magyarország kapcsolt részeivel együtt szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, azaz: semmi más országnak vagy népnek alárendelve nincs, s önállással és saját alkotmánynyal bir; hanem több törvényeink, különösen az 179⁰/₁ : 10. t. cz. is világosan és határozottan kimondja ezt. Vagy talán az említett törvényczikket is jogérvénytelennek fogja mondani L. úr, mivel tartalma nem olyan, minőnek ő szeretné? Egyébiránt az osztrák alkotmányosság és miniszterium kimondatott és megállapittatott 1848. év márczius 15-én, az önálló független magyar miniszterium pedig és az 1848. évi törvényeknek alapelvei ő felsége a magyar király által elfogadtattak márczius 16-kán. Ausztria alkotmányt kapott, melylyel előbb nem birt: Magyarország fenálló alkotmánya s alkotmányos jogai csak világosabban és határozottabban lőnek kimondva, szélesebb és igazságosabb alapra fektetve az 1848. évi törvények által. S valamint ő felsége az ausztriai császár meg nem kérdezte Magyarországot s annak

épen egyesült országgyülését, hogy adjon-e és minő alkotmányt adjon osztrák tartományainak, s nem is volt köteles megkérdeni: úgy ő felsége a magyar király sem kérdezte meg, s nem volt köteles megkérdeni az osztrák tartományokat, minő változásokat s javításokat szentesítsen a magyar törvényekben.

Azon végső ellenvetésére L. úrnak, hogy az 1848. évi törvények azért sem érvényesek, mert azokat ugyanazon magyar országgyülés ismét világosan megszüntette s a köztársaságot kiáltotta ki, — elég volna saját szavaival felelnünk, miket munkája bevezetésének 18. lapján a 36, 37 és 38-ik sorokban a „Verwirkungs-Theorie" fölött mond. Nem is ereszkedünk e kényes tárgy bővebb fejtegetésébe, csak mellesleg említjük meg, hogy azon határozatot, melyre L. úr hivatkozik, márczius 4-ke előzte meg, mely napon a hatalom szava Magyarország alkotmányát eltörölte. S megjegyezzük még, hogy L. úr logicája valóban meglepett bennünket. Ugyanis L. úr a dialecticának minden fogásaival azt igyekszik bebizonyítani, hogy az 1848. évi törvények illetéktelen testület által hozattak, jogtalanul szentesíttettek s teljesen érvénytelenek; és mégis érvényesnek tekinti azon határozatot, melylyel, szerinte ugyanazon országgyülés, tehát az, mely, mint ő állítja, illetéktelen volt, ama törvényeket megváltoztatta vagy eltörlötte. Tehát ő szerinte illetéktelen volt az országgyülés a 48-ki törvények alkotására, s azért határozatai nem érvényesek; de illetékes volt azok eltörlésére, és e határozata érvényes. Egyébiránt magára a tényre nézve is tévedésben van L. úr, midőn azt mondja, hogy ugyanazon országgyülés törlötte el a 48-ki törvények némely határozatait, mely azokat alkotta; mert azon országgyülés, melyben az említett törvények alkotva lőnek, a magyar alkotmánynak eddigi fenállott szabályai szerint egyedül a kiváltságos osztály országgyülése volt, és ez az országgyülés 1848 april 11-én végkép befejeztetett. Mivel pedig az 1848. évi törvények Magyarország alkotmányát az egész nemzetre kiterjesztve a kiváltságos osztály országgyülései helyett népképviseleti országgyülést rendeltek: a legközelebbi országgyülés, mely 1848. évi julius 4-ére Pestre hivatott össze, a törvény értelmében népképviseleti országgyülés volt, mely ama bevégzett 48-ki

pozsonyi országgyűléstől idejére, helyére, alakjára és tagjaira nézve teljesen különbözött. Ez országgyülés tette által később 1849-ik év elején üléseit Debreczenbe, s ott hozatott az a határozat, melyet Lustkandl úr legalább annyiban, a mennyiben az megváltoztatja a 48-ki törvényeket, hajlandó érvényesnek tekinteni. Azon országgyülés, mely a L. úr szerint illetéktelen országgyülés által alkotott törvények alapján s azok értelmében hivatott össze, később, midőn tagjai megritkúltak, mégis képes volt oly végzést hozni, mely L. úr előtt is valamennyire legalább érvényes. Ha mi mondottuk volna azt, a mi L. úr említett okoskodásában foglaltatik, ő valószinüleg elmosolyodnék.

Nem hozott fel tehát L. úr semmi alapos okot annak bebizonyítására, hogy a 1848. évi törvények már magokban jogilag érvénytelenek. És ha csak az ő ellenvetéseinek fontossága volna az egyedüli akadály, mely az említett törvények tettleges életbeléptetését gátolja, az akadályt elhárítani nem nagy munkába kerülne.

MÁSODIK FEJEZET.

Azok után, miket az 1848. évi törvények érvénytelenségéről mondott, átmegy Lustkandl úr a magyar trónöröködési jog fejtegetésére, s azt állítja, hogy „a Habsburg-házat a magyar trónöröködés joga, és pedig első-szülöttségi sorral, sőt a leány-ágra is kiterjesztve, nem 1687 óta, nem az 1723. évi sanctio pragmaticánál fogva, hanem I. Ferdinánd idejétől, 1527-től kezdve, illeti s illette mindenkor, s ezen joga még az Árpád-háztól szállott reá.“ Ez állítást, melyből számos nagyfontosságú következményeket von le, hosszas okoskodással s idézetekkel ügyekszik bebizonyítani. Elmondja, hogy már az Árpád-házbeli királyok korában a fiú az atya után, több fiúk között az idősbik, s fiúk nem létében a királyok leányai öröklötték a koronát; felemlíti sz. István után Pétert, ki mint Gizelának, sz. István nővérének, fia, öröklötte a trónt; megjegyezvén, hogy Gizela, bátyja magvaszakadtával, a trónöröködésre jogosítva volt; elmondja, hogy az Árpád-ház alatt egyetlenegyszer szakadt meg e sor, midőn I. András után nem annak fia Salamon, hanem testvére I. Béla következett az uralkodásban; de már I. Bélának fiai, Géza és László, nem akarták a trónt elfoglalni, hanem azt az első-szülöttségi jog tekintetbe vételével, I. András fiának, Salamonnak, engedték által. De azt nem mondja meg, hogy később a Salamonnal elégületlen magyarok őt elűzték, és még Salamon életében Gézát választották meg királynak. Így megy végig az Árpád-házon, előadásával igazoltnak tekintvén fennebbi állítását.

Megjegyezhetnők előadására, hogy ha a leány-ág a fiág után örökölhette csak az uralkodást, miként juthatott sz. István

után Péter a trónra, holott sz. István édes atyjának Gézának, testvére Mihály, fiágon levő unokákat, Andrást, Bélát és Leventét hagyott maga után, kik közől a két első utóbb csakugyan uralkodásra jutott? Mikép lehetett az, hogy midőn Pétert elkergették, Aba jutott a trónra, ki a történelem állítása szerint sz. István második nővérének, Saroltának férje volt? Vagy talán azt mondja L. úr, hogy az oldal-ági fiörökösök is csak akkor juthattak trónra, ha az uralkodó ág nem csak fi-, hanem leány-ágban is kihalt, és így Géza vezér testvérének Mihálynak maradékai nem előzhették meg Gézának leányait és azok maradékait? De ha ez az elmélet állana, akkor meg azt volna nehéz megmagyarázni, miként történhetett, hogy IV. Lászlónak 1290. évben történt halála után nem az ő nővére s annak maradéki jutottak uralkodásra, hanem III. András, Istvánnak, IV. Béla testvérének, II. András unokájának fia, és így az öröködésben mellőztetett az elhúnyt királyhoz legközelebb álló nővér; s az uralkodás átment egy másik ág fimaradékára, szóval: oly ágra, mely két s illetőleg három foknyi távolságra volt az elhúnyt királytól.

Azonban mindezekből csak az tűnik ki, hogy homály fedi a régi kort, melyet földeríteni nem oly könnyű. Az az egy nem szenved kétséget, hogy azon korban az Árpád-ház uralkodott Magyarországban, s Péter és Aba kivételével mindig fiág; meg volt-e határozottan állapítva az öröködési rend s mikép volt megállapítva: bebizonyítani most már alig lehet.

De általmegy L. úr azon korra is, midőn többféle házakból származott királyok uralkodtak Magyarországban, s e korról is határozottan állítja: hogy az Árpád-ház leánymaradékainak volt kétségtelen öröködési joga, s hogy Magyarország szabad-választási joggal soha nem bírt, hanem az elhúnyt királynak gyermekei vagy leányainak férjei léptek mindig a trónra, s ezt felhozott példákkal akarja igazolni.

Hogy a magyarok az Árpád-ház iránti tiszteletből örömest kerestek uralkodót a fiág kihaltával azon háznak leány-ági ivadékaiból, hogy e korban is szívesen emelték trónra elhúnyt királyuk gyermekét: az kétségtelen. Tették ezt leginkább kegye-

letből. Több fejedelmek még éltökben ügyekeztek biztosítani a trónt gyermekeiknek, s azokat vagy leányaik vejeit ajánlották még éltükben a nemzetnek utódaikul. Így ajánlotta Nagy-Lajos, fia nem levén, saját leányát, Máriát; így Zsigmond saját vejét, Albertet. De szoros és határozott kötelezettséget kimutatni még ezen korból sem lehetne. Sőt a szabad-választásnak kétségtelen nyomai épen nem ritkák ez időszakból. Így például: I. Mária azon királyi levélben, melyet Forgách Balázs részére kiadott, többek között ezeket mondja: „Et ex hoc Nos Conformitas Praelatorum, Baronum et secus universorum Nobilium et Procerum Regni nostri Hungariae Sacra Corona pari voluntate, nemineque discrepante, coronassent et inunxissent," — e szavak bizonyosan nem mutatnak arra, hogy I. Mária a L. úr elmélete szerint már előbb fenállott s a nőágra is megállapított öröködés jogán jutott a trónra. *)

Zsigmond hasonlóul választás által lőn magyar király; mert ha azon megállapított nőági s első-szülöttségi öröködési rend, mit L. úr vitat, jogilag és tettleg fenállott volna, Zsigmond se nejének életében, se annak halála után öröködési joggal nem juthatott volna a magyar trónra. Mária életében nem, mert Mária már koronázott királya volt Magyarországnak; halála után se, mert akkor Máriának, ki 1395-ben mag nélkül halt meg, még életben levő nővére Hedvig, Nagy-Lajos második leánya, s a lengyel Jagello neje, öröködési rendben Zsigmondot megelőzte volna. S ehhez Hedvignek volt is kedve, s Máriának halála után tett némi kisérleteket, mik azonban sikertelenek maradtak. Sőt Zsigmondot saját családi ágában is megelőzte volna Venczel, kit, ha az első-szülöttségi öröködés meg lett volna állapítva, Zsigmond előtt illetett volna a trón.

De azt mondja talán L. úr, hogy Zsigmond, nejének, Máriának jogával lépett a magyar trónra? Azonban Zsigmond Máriának 1385-ben lett férje, felesége jogával tehát akkor már magyar királylyá kellett volna lennie, ez pedig nem történt; ő csak két évvel utóbb, 1387-ben lépett a trónra, s uralkodásának éveit

*) Pray in Dissertatione de Prior. Aur.

ezen évtől kezdve számította, a mint ez decretumainak, névszerint a hatodiknak is, végsoraiból látható, hol 1435-ben azt mondja : „Regnorum nostrorum anno Hungariae quadragesimo octavo etc." Miképp lépett tehát Zsigmond a magyar trónra? Kétségtelenül választás által, mit maga is elismer több oklevélben, mik' közől csak azon egyet említjük, melyet 1388-ban decz. 8-kán Budán, az esztergami érsekség részére adott ki, s melyben többek közt azt mondja, hogy az ország rendei nagy számmal öszszejöttek Székes-Fehérvárott „et in personam Nostram, vota ipsorum concorditer dirigentibus, nemine discrepante, in Dominica Ramis Palmarum 1387 tunc evoluta cum ea solennitate, quam Regalis Culminis requirit sublime fastigium Nos consecedentes in thronum regiminis regnorum jam praedictorum. *)

Zsigmondnak nem maradtak fiai, legidősb leánya Erzsébet Albert neje lőn. Ha a nőági öröködés meg lett volna állapítva, mint L. úr állítja, Erzsébetnek kellett volna trónra jutni: de az ország rendei nem őt, hanem férjét, Albertet választották meg. Mert Albert, nem levén Árpád-házi ivadék, még L. úr elmélete szerint se követelhetett öröködési jogot. Nem is felesége jogán, hanem választás által lett királylyá, mint ezt a történelem bizonyítja, mire nézve legyen elég hivatkoznunk a Chronicon Austricum következő soraira : „Electus est Serenissimus Princeps Albertus, dux Austriae feria 4-ta ante festum S. Thomae Apostoli in Regem Hungariae, -- és a Chronicon Bavariae hasonló tartalmára, hol többek közt ez áll: „Eodem anno feria 4-ta, 19-a die decembris in Prusiana (Pozsony) Albertus dux in Regem Hungariae est electus."**)

Albert halála után nem annak fia, az atyja halála után született V. László következett a magyar királyok sorában: hanem a nemzet ismét gyakorlotta választási jogát, s megválasztotta I. Ulászlót, ki pedig Árpád-ivadék sem volt, és így öröködési jogot nem követelhetett. Lehet hogy L. úr őt nem tartja Magyarország törvényes királyának; de akkor nehéz megmagya-

---

*) Katona : Hist. Critica Tom. XI. pag. 235.

**) Katona : Tom. XII. pag. 821.

rázni, miért nevezik a későbbi törvények s királyi levelek azon Ulászlót, ki Mátyás után lépett a trónra, II. Ulászlónak? Hiszen ha amaz nem lett volna törvényes király, ezt az Ulászlót I-sőnek kellett volna nevezni. Albert fia, V. László, ki csak Ulászló után jutott a trónra, magtalanul halt el, de maradtak nővérei, s L. úr elmélete szerint azoknak kellett volna a trónöröködésben következni; a nemzet azonban ismét választott, s választotta Korvin Mátyást, kit még L. úr sem nevez törvénytelen fejedelemnek. Ime tehát a vegyes korszak alatt majdnem mindenütt választásra akadunk, s a meghatározott első-szülöttségi nőági öröködés se elvben, se folytonos gyakorlat által megállapítva nincs.

De legnagyobb fontosságot helyez L. úr azon okoskodásba, mit az 1485 : 1. 2. és 3. törv. czikkekből kivon. Azt mondja ugyanis, hogy az említett törvényczikkek világosan kimondják, hogy királyválasztás Magyarországban a teljes tökéletes magszakadásig soha nem történhetik; a mag alatt pedig a fi- és nőág egyaránt értetetik; kimondják, hogy Magyarország mindig öröködési királyság volt, s jövendőre is annak kell maradnia.

Az említett 1485. évi törvények a nádori hivatalról szóllanak, és azt mondják : „Inprimis ; ex vetusta majorum ordinatione, sancitum et constitutum est; quod, si quando Regium semen deficere contigerit, et de electione novi Regis tractaretur; in ipsa electione Palatinus, ex officii dignitate, primam vocem semper habeat.“ Ugyanezen kifejezés: „si Regium semen deficere contigerit“ fordúl elő a 3-ik czikkben is, s az mondatik: „infra id tempus, quoad novus Rex eligeretur, aut etiamsi, ut praeferetur, haeres in tenera aetate relinquatur; Palatinus ejus tutor habet semper, ex officio, pro rebus et necessitate Regni et etiam illius haeredis, facere et indicere diaetas, quascuque opportunas duxerit.“

E törvények tehát a nádori hivatal jogait és kötelességeit sorolják el, s megállapítják, hogy, ha valamikor a királynak magva szakadna, az új király választásánál a nádornak leend első szava, ő hivja össze az országgyülést, s a kiskorú fejedelemnek gyámja leend. Nem tárgyalják e törvények tüzetesen az öröködési jogot, s a magszakadás és szabad-választás

csak alkalmilag van azokban említve. S a mit e törvényekre hivatkozva L. úr oly határozottan s részletesen elmond, hogy az Árpád-háznak minden nőági ivadékára ki volt terjesztve az öröködési jog, s csak azoknak teljes kihaltával lehetne helye a szabad-választásnak, az a törvénybe kimondva nincs, azt L. úr a törvény eme szavaiból: „si quando Regium semen deficere contigerit“ okoskodta ki.

A törvény említett szavai csak azt bizonyítják, hogy a magyarok készek voltak mindig trónra emelni elhalt királyuk fiát, mint emelték, az Árpád-ház fiágának kihaltával, I. Károly fiát Nagy-Lajost, Albert fiát V. Lászlót, II. Ulászló fiát II. Lajost, s emelték volna bizonyosan Mátyásnak fiát is, ha atyjának törvényes gyermeke lett volna. Midőn a királynak fia nem maradt, egy esetben, de csak egyben, atyja halhatatlan érdemeiért, trónra emelték az elhalt király leányát, t. i. Máriát. A női öröködést azonban, mint jogot, az említett törvény semmi tekintetben nem bizonyítja; sőt miután a törvény szavai azt mondják: „si quando Regium s e m e n deficere contigerit,“ a magyar jog szerint pedig, mint Verbőczy Hk. I. R. 22. cz. 1. §-ból is látható, a s e m e n szó alatt egyedül a fiág, nem pedig a leány-ág értetik. *) az 1485. évi törvény idézett szavai már magokban is megczáfolják L. úr hosszas okoskodását.

Megjegyezzük továbbá, hogy az említett 1485. évi törvény Mátyás alatt hozatott, ki se az Árpád-háznak, se Nagy-Lajosnak vagy Zsigmondnak, se bármely más fejedelemnek ivadéka nem volt. Ha tehát az érintett törvény határozottan állapított volna is meg örököd[é]si jogot, azt visszahatólag az előbb uralkodott házak maradékaira, pedig épen azokra, kik magának Mátyásnak választásával mellőztettek, bizonyosan nem értette. Vajjon, ha Mátyásnak törvényes gyermekei lettek volna, s azoknak maradékai még most is élnének, mikép magyarázná L. úr az említett törvény szavait? Úgy-e, hogy azok értelmében Mátyás ivadékait illetné az öröködés? Vagy pedig úgy, hogy ezek kizárásával az

*) Verbőczy Partis I. Tit. 22. §. 1. Nam per s e m e n virilis duntaxat ac masculinus sexus, et non foemineus intelligitur.

öröködésnek az Árpád-háznak nőágából származott családokra kell visszaszállania? Az előbbi magyarázat ellenkeznék L. úr azon elméletével, hogy a nőöröködés kezdettől fogva az Árpád-ház mindkét ágára meg volt állapítva; a második magyarázat pedig ellenkeznék magának a törvénynek szavaival, s fonák dolog volna azon törvény erejével, mely L. úr szerint az öröködést megállapította, ugyanazon fejedelem maradékait zárni ki a trónöröködésből, ki a törvényt szentesítette, és ezt úgy értelmezni, hogy a törvény ereje másokra kiterjed, de magára azon fejedelemre, ki alatt hozatott, nincs ereje.

Ha az 1485. évi említett törvényt, azok, kik azt alkották, Mátyás király és Magyarország rendei, úgy értelmezték volna, mint L. úr magyarázza, hogy t. i. a magyar királyság kezdettől fogva mindig öröködési királyság volt s annak is kell maradnia, s a trónöröködés az egész Árpád-ház minden nő ivadékát illette s illetti, és csak azok teljes magszakadásával állhat elő a szabad-választás joga: ily értelmű törvény által azt ismerték volna el, hogy Mátyás választása jogtalan volt, s ő nem törvényes királya Magyarországnak, mert a trón az Árpád-ház nőágának valamelyik ivadékát illeti. Hiszi-e L. úr, hogy az ország rendei ezt akarták kimondani, s hiszi-e, hogy Mátyás, a legerélyesebb fejedelem, ily értelmű törvényt szentesített volna?

De tekintsük a dolgok további folyamát. A L. úr által idézett 1485. évi törvény alkotása után öt évre, vagyis 1490-ik évben, Mátyás halálával, üres lőn a magyar trón; s mi történt ekkor? L. úr szerint az öröködési rend, melyet Mátyás uralkodása megszakasztott, ismét teljes erejében visszaállt, s II. Ulászló, Erzsébetnek, Albert és Erzsébet leányának, Zsigmond unokájának fia, lépett a trónra. Ezen Ulászlónak leánya volt I. Ferdinánd neje, s így jött a Habsburg-ház uralkodásra Magyarországban. De miként lépett II. Ulászló a magyar trónra? L. úr azt mondja: öröködés útján. Azonban, úgy látszik, megfeledkezett saját elméletéről. Ha igaz volna, a mit ő állít, hogy a nőági öröködés első-szülöttségi joggal meg volt állapítva, akkor V. László magvaszakadtával nem Ulászlót, ki Erzsébetnek, V. László egyik nővérének volt fia, hanem Annát, Vilmos szász herczeg

nejét, s annak maradékait illette volna az öröködés, mert ez is V. Lászlónak nővére volt, és pedig legöregebb nővére; a L. úr szerinti első-szülöttségnél fogva tehát az ifjabb nővér maradékait meg kellett volna előznie. Egyébiránt L. úr. fáradságos okoskodásokkal támogatott azon állítása ellen, hogy II. Ulászló öröködés útján lőn magyar király, egy hatalmas tekintély áll, e részben a legsúlyosabb tekintély, ki a dolgok folyamát jobban tudhatta, mint L. úr, s ez a tekintély II. Ulászló önmaga. Azt mondja ugyanis Ulászló 1490. évben kiadott első királyi levelében: „Nos Uladislaus stb. §. 1. Quod, cum his diebus superioribus, serenissimus Princeps quondam Dominus Matthias Rex Hungariae et Bohemiae etc.“ (tehát nem „interrex,“ mint L. úr azokat, kik nem az ő elmélete szerint léptek trónra, nevezni szereti) Praedecessor Noster bonae memoriae, ab hac luce absque haeredum legitimorum solatio decessisset: Dni Praelati et Barones, caeterique Proceres et universi incolae Regni ejusdem, ad quos scilicet jus eligendi novum Regem, ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine devolutum exstiterat, animadvertentes se Principe orbatos esse, nec posse commode et sine omni detrimento Regni diutius capite carere; post plures tractatus de novo Rege eligendo et praeficiendo, inter se habitos, oculos mentis ipsorum in Nos conjecerunt, et caeteris omnibus Principibus christianis, competitoribus scilicet Nostris, qui videlicet Regnum ipsum similiter ambiebant, Nos praetulerunt, sibique cum infrascriptis conditionibus pactis et articulis in Regem, Dominum et Principem elegerunt, et solenniter pronunciaverunt.“ Világos ebből, hogy Ulászló nem öröködés útján, hanem azok által, kiket a választási jog „ex vetustissima Regni ipsius libertate et consuetudine“ illetett, lőn királynak választva. Ha tehát volna is L. úr mesterséges okoskodásának V. László haláláig valami nyomatéka, — pedig láttuk, hogy azon korban is egészen másként állt a dolog, mint L. úr állítja, — ezen nyomaték Mátyásnál, kit egész Európa tisztelve ismert el Magyarország törvényes királyának, a pápa és római császárok szintúgy, mint mások, s II. Ulászló említett megválasztásánál

teljesen elenyészik és bevezetésének fonala végkép megszakad. A szabadon választott II. Ulászlónak fiában, a szerencsétlen II. Lajosban, magva szakadván, ha L. úr elmélete állana, vagy II. Ulászló leányának, vagy valamelyik testvére maradékának kellett volna Magyarországon trónra jutni; de ez nem történt, hanem a magyar koronát I. Ferdinánd ausztriai főherczeg, Annának Ulászló leányának férje, nyerte el.

Ennélfogva nehéz lett volna Ferdinándnak saját személyére szorosan alkalmazni azon trónöröködési elméletet, melyet L. úr felállított és vitatott. Más két alapot említ tehát munkájában, oly két alapot, miket ő előtte mások is emlegettek és vitattak; nem lesz azért fölösleges e két alapról is nehány szót mondanunk.

Ezen alapok egyike a trónöröködési szerződés, melyet 1491. évben egy részről Maximilián császár, más részről II. Ulászló kötöttek, s melyet L. úr munkája 10-ik lapján következő szavakban érint meg: „Und überdies besonders zu Folge der bereits lange fest begründeten Erbvertragsrechte."

A másik alap, I. Ferdinánd nejének, Annának, ki II. Ulászló leánya volt, állítólagos öröködési joga, mely L. úr szerint a házasság által férjére szállott.

Szóljunk mindenekelőtt az említett trónöröködési szerződésről.

Fridrik császár és annak fia Maximilián háborút folytattak Ulászló király ellen. E háború békekötéssel végeztetett be, melyet a két fél meghatalmazott biztosai 1491. évben Pozsonyban kötöttek meg. A békekötés pontjai között egyik s pedig legfontosabb az volt, mely a trónöröködésre vonatkozott. Megállapíttatott t. i. hogy II. Ulászló továbbra is kétségtelen magyar király maradjon, s halála után az országlás a tőle származó törvényes fimaradékokat illesse (haeredes suos masculos legitimos); ha pedig Ulászló törvényesen nemzett figyermekek nélkül találna kimúlni, vagy ilyeseket hagyna ugyan maga után, de azok tőlök származó örökösök nélkül halnának el, ez esetben Magyarország rendei Maximiliánt, vagy ha ez nem élne, f i a i közől valamelyiket, ezek elhaltával pedig a tőlök egyenes ágon

leszármazott törvényes örökösök közül azt, a melyiket választani akarják, tartozzanak Magyarország törvényes királyának elfogadni.

Tudván Maximilián, hogy II. Ulászló a magyar trónöröködésről önhatalmával jogérvényesen nem rendelkezhetik, ugyanazon békekötésben határozottan kikötötte azt is, hogy Ulászló Magyarország országgyülését azonnal hivja össze, ott e békekötést a rendekkel fogadtassa el s eszközölje, hogy a rendek annak elfogadását nyilvános esküvel erősitsék meg.

E békekötés elfogadásáról kezdetben csak nehány püspök és főurak adtak ki pecsétes leveleket; de később II. Ulászló az országgyülést 1492. évi febr. 2-ára Pestre összehivta s ott e békekötés az ország rendeinek előterjesztetett.

Mi történt e tárgyat illetőleg az emlitett országgyülésen, azt sok ideig homály födte, s talán némely részben az födi még most is. Bonfin, Tubero és Istvánffi történelmi munkáiból tudjuk, hogy midőn a kötött szerződést a rendek és a nép megtudták, indúlatos kifakadások történtek s veszélyes lázadástól lehetett tartani, mert mind a rendek, mind a nép a szerződést sérelmesnek, sőt jogtalannak tekintették.

Firnhaber Fridrik úr *) a császári levéltárból nyilvánosságra hozott három e tárgyra vonatkozó fontos oklevelet, melyek eddig ismeretlenek voltak. Ezek közül egyiket a világi főurak hetvenheten irták alá s pecsételték meg. Ez oklevélben, mely Budán a rendek közgyülésében 1492. márczius 7-én kelt, a hetvenhét aláiró, magok s Magyarország és az erdélyi részek többi zászlósai, főbbjei és nemesei nevében „megismerik s kijelentik, hogy azon békekötést, mely II. Ulászló és Maximilián között a két fejedelem követei által megállapittatott, különösen pedig az ott körülirt trónöröklést az e végre egybehivott jelen budai gyülésen nyilvánosan s ünnepélyesen elfogadták,“ s külön mindenik Maximilián követeinek jélenlétében kéz-adás mellett hittel is igérte ama békekötés megtartását.

---

*) Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen. 1849. évi folyam II. kötet.

Hasonló ehhez a másik két oklevél tartalma is, melyek közől az egyiket az egyházi főrendek, a másikat pedig Horvát- és Tótország úri és nemesi rendei adtak ki.

E három oklevél szerint tehát, melyeknek hitelességét kétségbe nem vonjuk, azt lehetne állítani, hogy az 1492. évi országgyülésen csakugyan el lőn fogadva a Maximilián és Ulászló között kötött trónöröködési megállapodás. Mondottuk fennebb, hogy a történtek némely részét még most is homály fedi. Nehéz például megérteni, hogy ha az említett békekötés az 1492. évi febr. 2-iki országgyülésen csakugyan elfogadtatott, miért nem lőn az törvénybe iktatva, holott oly nagy fontosságú tárgy, minő a trónöröködés, csakugyan törvénybe lett volna iktatandó? Miért nincs ama békekötés tartalma se magokban a törvényekben, se a királyi decretumban elmondva, vagy legalább megemlítve? A törvények szövegét megelőző királyi decretum első szakaszában csak annyi van mondva, hogy ő felsége, miután az országot veszélylyel fenyegető ellenségeskedések kiegyenlítésére Maximiliánnal bizonyos föltételek alatt békét kötött, a többi külső ellenséget visszaverte, az ország rendei kivánatára, „pro habendis tractatibus, pro eorum caeterorumque regnicolarum futura quiete necessariis,“ Budára febr. 2-kára országgyülést hivott össze, hol a következő törvények alkottattak, melyek aztán elsoroltatnak. De hogy mik voltak a békekötés föltételei, mi határoztatott a trónöröködésre nézve, arról sem ezen törvényekben, sem a későbbiekben egy szó se fordúl elő.

Nehéz megérteni, miért alkottatott néhány évvel később az 1498: 45. törvényczikk, mely azt mondja, hogy ha a király örökösök nélkül (sine haeredibus, mely szó alatt a magyar törvény mindig fiörökösöket ért) hal meg s az ország trónja megürül, valamikor az országgyülés új királyválasztásra összejő, semmi külső küldöttek (nullus oratorum forensium), kiket több király s fejedelem az uraknak és közönségnek elcsábítására szoktak küldeni, az országgyüléshez ne bocsáttassanak.

Nehéz megérteni, miért határozták 1505. évben az ország rendei: hogy ha Ulászló fiörökösök nélkül találna kimúlni, akkor és jövendőben is örök időkig semmi külföldit bármely nem-

zetből s bár mely nyelvű legyen, királyul nem választanak, hanem csak alkalmas magyart fognak trónra emelni.

Nehéz érteni, hogy 1527. évben az olmützi értekezletnél miért nem lőnek az 1492. évi elfogadási oklevelek Ferdinánd részéről előmutatva.

De mellőzve az e tárgy fölötti bővebb történelmi fejtegetéseket, tekintsük az említett békekötést s az abban megállapított trónöröködést, úgy mint az ország rendei által is elfogadott; s vizsgáljuk meg, minő támaszt nyújt L. úr tronöröködési elméletének!

L. úr azt mondja, hogy II. Lajos magtalanul történt halála után Annát, Lajos nővérét, Ulászlónak leányát, illette a trónöröködés, ki által az férjére, Ferdinándra, ment át. De az említett békekötés s illetőleg trónöröködési szerződés szerint Ulászlónak csak fimaradékait illette volna a trón, azok kihaltával pedig Maximiliánra s annak fimaradékaira volt szállandó a magyar korona. Tehát Anna semmi esetben sem volt törvényes örökös, jogát ez okból, melylyel ama szerződés értelmében sem bírt, férjére sem szállíthatta át.

Azt mondja továbbá L. úr, hogy már az Árpád-ház korától fogva első-szülöttségi sorral s mind a két ágra meg volt állapítva a trónöröködés; de a mondott szerződés tartalmával ez állítás sem egyeztethető. Mert abban Ulászló kihaltával Maximiliánnak fiági maradékaira van átruházva az öröködési jog s nem a leány-ágra is, még pedig a fiakra nézve is ki van kötve, hogy azok közől az ország rendei azt választják meg, a melyiket akarják. „Aliquem ex filiis suis, aut his non existentibus eorum haeredibus masculis, per lineam rectam ex lumbis eorum descendentibus."

I. Ferdinánd tehát nem nejének, Annának, jogával lett Magyarország királya, nem is első-szülöttség joggal, hanem még az esetben is, ha a Maximilián és Ulászló által kötött trónöröködési szerződést az országgyülés által elfogadottnak s így teljesen érvényesnek tekintjük is, a nemzet választása által lépett a magyar trónra. S ez sokkal szentebb és erősebb jogalap, mint

az olyan keresett okokkal, mesterkélt magyarázatokkal s hely telen idézetekkel támogatott elmélet, minőt L. úr felállit.

I. Ferdinánd maga is elismerte a nemzet által lett elválasztatásának fontosságát. Pray (Litterae Procerum Hung. Pars 2. pag. 298) közli Ferdinándnak 1527. évben junius 29-én Magyarország rendeihez irott s az egész országban kihirdetett levelét, melyben többek között azt mondja, hogy az országgyülés őt komoly s érett megfontolás után szabadon és önként Magyarország igaz és törvényes királyának megválasztotta.*)

Ugyanez értelemben irt Ferdinánd nővére, Mária özvegy királyné Pozsonyból, 1526. évi dec. 19-én, a horvát bánnak, Batthyányi Ferencznek, melyben tudósitja ezt, hogy: „a közelebb múlt vasárnap felséges testvére, mindazoknak, kik az ország gyülésen jelen voltak, köz-szavazatával Magyarország királyának választatott és nyilvánitatott.**)

Miután L. úr kifejtette s mint hiszi be is bizonyitotta, hogy I. Ferdinánd neje jogán s a trónöröködési szerződés alapján, öröködés által lépett a magyar trónra: állitja s vitatja továbbá, hogy „ez időtől fogva a Habsburg-ház a nőágra is kiterjedő s első-szülöttségi sorhoz kötött kétségtelen öröködési joggal birta szakadatlanul mindig Magyarországot, és igy az első-szülöttséget nem az 1687. évi törvény, a leányág öröködési jogát nem a sanctio pragmatica határozta s állapitotta meg elsőben, fenállott az kezdettől fogva szakadatlanul, tettleg és közjogilag.“ Ez állitás bebizonyitására negyven törvényczikkre hivatkozott L. úr, melyeknek egy részével bebizonyitotta, hogy 1527. évtől fogva a Habsburg-házat illette a magyar trón. De hiszen senki sem

*) „In qua quidem diaeta, jam desuper consilio maturaque deliberatione praehabita, juxta arbitrium et beneplacitum Omnipotentis Dei pure, libere et spontenee in verum et legitimum Hungariae Regem assumti, electi et publicati fuimus.“

**) E levél hiteles példánya a Batthyányi család körmendi levéltárában van. Szavai következők: „Die Dominico proxime praeterito ipse Serenissimus Frater Noster communi eorum omnium, qui huic conventui intererant, voto, electus est et declaratus in Regem Hungariae.“

volt oly balgatag, hogy ezt kétségbe hozná. Azt azonban, mit főkép be akar bizonyitani, az első-szülöttségi jognak 1687. év előtti kétségtelenséget és a sanctio pragmatica előtt is fenállott nőági öröködési jogott csakugyan nem bizonyitotta be. Azon törvények közől, melyeket idéz, legfontosabb az 1547:5. t. cz., melynek 5. §-a következőleg szóll: „Nam cum sese Ordines et Status Regni non solum Majestati Suae, sed etiam suorum haeredum imperio et potestati in omne tempus subdiderint,“ ezen szavak is tanusitják, a min úgy sem kételkedett senki, hogy 1527. óta a Habsburg-házat illette Magyarországban az uralkodás; de se az első-szülöttségről, se a nőág öröködési jogáról nem szóll a törvény semmit. Hogy tehát a törvényt saját elméletéhez alkalmazhassa L. úr, mesterkélt magyarázattal kivánja pótolni a hiányt, s egyszerűen egy kis ráfogással él. A „haeredum“ szót nem merte nőágra magyarázni, mert megtekintvén Verbőczy Hk. I. R. 17. cz. 1. §-át, abban azt olvasta, hogy: „de vetusta et approbata Regni hujus nostri consuetudine, haeredes solummodo filii legitimi, qui juribus paternis haereditariis succedere solent, intelliguntur.“ Elmondja tehát, hogy a „haeredes“ csak a fiak ugyan, de a „liberi et posteri“ alatt Verbőczy szerint a leányok is értetnek; de mivel a „liberi et posteri“ szó az emlitett 1547:5. t. czikkben egy betűvel sem fordúl elő, még több más törvényczikkre hivatkozik, melyekben ezen szók előfordúlnak. Lássuk sorban e t. czikkeket. Az 1546: 1. t. cz. 2. §-a e szavakat tartalmazza: „Deum Optimum Maximum pro sua et Serenissimorum Principum Liberorum suorum incolumitate, et felicitate perpetua, summis votis assidue depraecantes;“ ennél egyéb a „haeres“ „liberi“ vagy „posteri“ szókra vonatkozó ott elő nem fordúl. Az 1546:3. t. cz. azt mondja: kétségtelen, hogy ő felsége Magyarország megszabaditását, melyet múlt évben (cum summo animi sui moerore) megigért, csak súlyos nyavalyája miatt mulasztotta el, biznak a rendek abban, hogy ő felsége gondoskodni fog az országról, s igéretét, mihelyest lehet, teljesitendi, mit ő felségétől s utódaitól (posteris) megérdemelni ügyekezendenek. Az 1547 : 4. t. czikkben, se a „haeredes“ „liberi“ vagy „posteri“ megemlitve, se bármi egyéb arra vonat-

kozó nincs mondva. Az 1548 : 2. t. cz. egyedül azt mondja: „Et ut Majestatem suam cum Serenissimis Liberis feliciorem in dies omnibusque fortunae donis affluentem et incolumen conspiciant, a Deo Optimo Maximo praecantur omnibus votis.“ Az 1550 : 1. t. cz. azt mondja: „Ac sese vitam et fortunas suas pro Sua Majestate ejusque serenissimis Liberis in omne tempus profundere offerunt paratos.“ Az 1552 : 1. t. cz. 2. 3. §§-nak tartalma következő: „Et Deum Optimum Maximum pro felicitate, incolumitateque diuturna ejus Sacrae Majestatis et serenissimorum Liberorum assidue praecantur: Tum vero sese vitam et fortunas suas in fide et servitio suae Majestatis, eorundemque ejus serenissimorum Liberorum profundere paratos offerunt in omne tempus.“ Az 1554 : 1. czikkben köszönetet mondanak a rendek ő felségének az ország védelmében és fentartásában tanúsított kegyességeért, s e czikkben a gyermekek említése elő sem fordúl. Az 1556 : 1. t. czikkben olvassuk: „Deumque Optimum Maximum praecantur assidue, pro ejus Majestatis Serenissimorumque Liberorum incolumitate; ac sese vitam, fortunasque eorum in omne tempus, pro ejus Majestate profundere paratos, humillime offerunt.“ Ugyanezt mondja az 1557 : 1. t. cz. is. Ezek azon törvényczikkek, melyekre L. úr főkép hivatkozik, s melyekről azt mondja, hogy azok: „sprechen ausdrücklich davon, dass sich die Ungarn der Regierung und Gewalt (imperio et potestati) Ferdinand's I. und aller seiner Erben, Nachkommen, Kinder (haeredum, posterorum, liberorum) in alle künftige Zeit (in omne tempus) unterworfen haben.“ Pedig láttuk, hogy az idézettek közől azon törvényczikk, mely azt mondja, hogy a magyarok ő felsége I. Ferdinánd és örökösei hatalmának (et haeredum) magokat örök időkre alávetették, az 1547 : 5. t. cz., csak az örökösöket (haeredes) említi, nem pedig a magzatokat (liberi) s ivadékokat (posteri), és igy magának L. úrnak Verbőczyből vett észrevétele szerint csak a fiágról szél; azon törvényczikkek pedig, melyekben L. úr a „liberi et posteri“ szókat megtalálta, csupán hálanyilatkozatok, hódoló tisztelettel párosúlt szerencsekivánatok, ő felsége és családja iránti ragaszkodás nyilvánításai, de öröködési jogról vagy rendről semmit sem szóllanak. L.

úr okoskodásából s idézeteiből tehát sokkal világosabb az, a mit ő meg akart czáfolni, mint az, a mit megbizonyítani óhajtott.

Meglepő valóban, hogy munkájának további folytában is miként bánik L. úr az idézetekkel, s minő okoskodásokat von ki azokból. Az 1550 : 5., 1552 : 3., 1553 : 3., 1555 : 1. t. czikkekben kérik a rendek ő felségét, hogy vagy maga tartózkodjék hoszszabb ideig Magyarországban, vagy ha ez nem lehetne, fiát, Miksa főherczeget, cseh királyt stb. küldje ide, hogy az gondoskodjék az állam kormányzatáról s tanúlja meg nyelvünket s a katonai fegyelmet, és hogy teljes hatalmat adjon neki ő felsége, s adjon neki sereget és alkirályi hatalmat. Az 1599: 1., 1600: 1., 1604 : 4., 1635 : 1. t. czikkekben, melyeket L. úr az első-szülöttségi s nőöröködési jognak bebizonyítására idéz, ezen jogokról még csak egy betü sem található, s nincs azokban semmi olyas, a mit a legmerészebb magyarázat is képes volna bármi öröködésre alkalmazni. Az 1622 : 1., 1625 : 1. t. cz., az 1635 : Praef. 1. 2. §§., 1646: Pr., 1662: Pr. 1. 2. §§-ban, részint köszönik a rendek, hogy ő felsége leérkezett vagy hogy az országgyülését összehívta, részint ő felségének, felséges hitvesének és fenséges gyermekeinek (serenissimis liberis) hosszú életet, boldogságot kivánnak s hü szolgálatukat ajánlják. Az 1563: 2. t. czikkben szokás szerint honorariumot ajánlanak a rendek ő felségének, Miksának, mint már megkoronázott magyar királynak, s a 64. t. czikkben pedig azt rendelik, hogy mindazon adományozások s magán- és közügyekre vonatkozó királyi levelek, melyeket Miksa ő felsége, mint édes atyjának az országból távolléte alatt helyettese rendesen és jogszerüen (rite et legitime) kiadott, érvényesek legyenek. Különösen kiemeli L. úr az 1655. évi törvények előbeszédének 3. §-át, melyről azt mondja: „wo selbst das Gubernium des ganzen Habsburgischen Hauses betont ist.“ Ide irjuk magát e §-t: „Pro quo suae Majestatis paterno amore, ac singulari erga praefatum Regnum suum Hungariae propensione, ejusque conservandi studio impares licet quas tamen possunt maximas, cum omni possibili humillimorum obsequiorum suorum obligamine referunt gratias : salutem et incolumitatem diuturnam ac Gubernium felicissimum, eidem Majestati Suae Sacratissimae augustaeque ejus

Domui, maxima qua possunt animorum suorum devotione compraecantes.“ Tehát boldogságot, tartós egészségét és a legszerencsésebb országlást kivánnak a rendek ő felségének s egész házának. S mi különös fontossága van ezen kivánatnak magára L. úr thesisére nézve? Hiszen a Habsburg-házat csakugyan illette az uralkodás, s ezen jogát a fiúi hódoló tiszteletnek ily buzgó kijelentése sem nem erősíthette, sem a kijelentés elhagyása nem gyöngíthette volna: de ezen tisztelgő s üdvözlő szavakból akár az első-szülöttségre, akár a női öröködésre következést vonni sajátszerű felfogás volna. Kiemeli továbbá L. úr az 1556 : 1., 1557 : 1., 1567 : 44., 1569 : 33. t. czikkeket, melyekről azt mondja: „Dann über die Titulatur der Österreichischen Prinzen als Herren der Ungarn.“ Az 1556 : 1. t. cz. azt mondja: „Deumque Optimum Maximum praecantur assidue, pro ejus Majestatis Serenissimorumque Liberorum incolumitate.“ Az 1557:1. t. cz. ismét azon kifejezést használja: „Pro sua Majestate ac ejusdem Serenissimis Liberis.“ Az 1567 : 44. t. czikkben arra kérik az ország rendei ő Felségét, küldjön biztosokat s „communicato negotio — ezek a törvény szavai — cum serrenissimo Principe Domino Carolo Archiduce Austriae, Fratre Majestatis Suae charissimo Domino eorum gratiosissimo“ s a határokat Sclavonia és Stiria vagy Carniolia között intéztesse el. Ezen törvényczikkekben tehát ő felségének gyermekei „serenissimus“-oknak neveztetnek; de hiszen e czímet nemcsak a magyarok, hanem az egész világ megadta nekik, mint illető czímöket. Az idézett 1567 : 44. t. czikkben ő fensége Károly főherczeg „Serenissimus“-nak neveztetik, s azt mondják a rendek: „Domino eorum gratiosissimo,“ és e szóból L. úr már azt következteti: „Herren der Ungarn.“ Az országnak egyszerre csak egy ura volt, a király. Legmélyebb tisztelettel voltak mindig a magyarok fejedelmeik egész vérsége iránt, s az uralkodóház tagjairól mélyebb tisztelettel szóllottak, mint bárkiről másról; de a tisztelet említett szava nem foglalja magában oly hatalomnak elismerését, mint minőt annak L. úr akar tulajdonítani. Valamint a közéletben az illedelmi s tisztelgési megszóllításokból s kifejezésekből vajmi fonák dolog volna betűszerinti magyarázatokat vonni. Az

említett 1569:33. t. czikk, melyre L. úr, mint említők a főherczegek czímének tekintetéből, szintén hivatkozik, azt tartalmazza, miszerint a karok és rendek dicsérik és helyeslik ő felségének azon szándékát, hogy testvérével (cum serenissimo Archiduce Carolo, fratre suo charissimo) végezni fog, mikép az, ő felségének az országból távolléte alatt, mint ő felségének helyettese, a magyar ügyeket igazgassa (vices ejusdem gerere, resque hungaricas administrare velit); továbbá kifejezik azon óhajtásukat, miszerint két idősb fiát Spanyolországból hivja vissza, és ha ő felsége tovább távol lenne az országból, közölök legalább az egyiket, ha lehet a magyar nyelv megtanúlása végett, hagyja itt. Nem tudjuk, mit akar e czikk idézetével bizonyítani L. úr? A főherczegnek „serenissimus“ czímét-e, mit senki sem hoz kétségbe, vagy azt, hogy a főherczegek „Magyarország urainak“ neveztettek? De hiszen e kifejezés épen e törvényben elő sem fordúl. Ugyanis a törvény szavai következő: „ut cum majores natu filii Suae Majestatis Domini eorum clementissimi jam pluribus annis absint in Hispania.“ Itt a „Domini eorum“ nem ő felsége fiaira, hanem ő felségére magára vonatkozik, a mit a „clementissimi“ melléknév bizonyít, mely egyedül ő felségét illeti. Vagy talán ezt is a „primogenitura“ bebizonyítására hozta fel L. úr, azon egy pár szónál fogva: „majores natu filii?“ De hiszen itt nem egy idősb, hanem két idősb fiúról van szó; a „primogenitura“ pedig kettőt nem illethet, s azt kérik a rendek ő felségétől, hogy két fia közől az egyiket (unum ex illis) hagyja maga helyett Magyarországban, a magyar nyelv megtanúlása végett: de nem mondják, hogy épen az első-szülöttet, tehát akármelyiket; pedig ha az első-szülöttség már meg lett volna állapítva, bizonyosan az első-szülöttet kértek volna itt hagyatni, mert annak, mint leendő magyar királynak, lett volna leginkább hasznos a magyar nyelv megtanúlása. Azt sem értjük, miért hivatkozott L. úr az első-szülöttség s női öröködés bebizonyítása végett az 1606. évi bécsi békekötésre, holott abban minderről egy szó sem fordúl elő, hacsak az ilyenféle kifejezéseket: „Sua Caesarea Regia Majestas, ejusdemque successores legitimi, reges Hungariae“ nem tekinti olyanoknak, mikből állításait bebizo-

nyithatja; — ez pedig annál furcsább volna, minthogy e helyen a „successor" nem annyira vagy nemcsak „örökös"-t, hanem inkább „utódot" az uralkodásban (successores legitimi reges Hungariae) jelent, mert az említett békekötés megtartandó lett volna még akkor is, ha az uralkodóház magvaszakadtával törvényesen másra szállott volna a magyar korona. Hasonlóan felötlő L. úr hivatkozása az 1606. évi zsitva-toroki békesség 12 pontjára. E békekötés ő felsége Rudolf császár és a török császár között köttetett 20 évre, s a 12. pontban kimondatik ő felségének törvényes örököseire s utódaira, Magyarország királyaira, továbbá ő felsége fivéreire, sógoraira, unokáira s azok törvényes örököseire és utódaira: „mindezekkel a béke erős maradjon," ugyanez történjék a török császár részéről is. Valóban rendkivüli dialectica kellene ahhoz, hogy a mondottakból bárki a nőág öröködésére jogszerű következményeket vonhasson.

Megemlítjük még L. úr hivatkozását az 1595: 56. t. czikkre s a Báthori Zsigmonddal kötött tractatus 2. czikkére, miben úgy látszik L. úr nagy fontosságot helyezett. E 2. czikkben előjő ugyan a „primogenitura" szó, de nem ő felségére, hanem Báthori Zsigmondra vonatkozólag. Azt mondja ugyanis az említett 2. cz.: „Ut Transylvaniae jurisdictio inclusis etiam cunctis iis Hungariae partibus et confiniis, hactenus per principem possessis, penes eundem principem Dominum Sigismundum Báthori de Somlyó, ejusdemque haeredes masculini sexus ex propriis lumbis in sua linea recta descendentes, cum jure primogeniturae etc. maneat." Vagy talán itt is azon kifejezésen: „Suam Majestatem Caesaream ac Regiam ejusdemque legitimos successores Hungariae Reges pro ipsorum legitimis regibus recognoscant" alapítja okoskodását? De áll erre vonatkozólag is a mit fennebb mondánk, hogy a „legitimus successor" főleg „utódot" (Nachfolger) jelent.

L. úrnak mindazon idézetei, melyeket eddig felhoztunk annak kimutatására, miként szokta ő a törvényeket idézni, s azok szavait saját czéljára magyarázni, mindezen idézetek, mondjuk, és a többiek is, miket csak a rendkivüli hosszadalmasság elkerülése tekintetéből nem hoztunk fel, úgy hiszszük, legkisebb

nyomatékkal sem birnak az ő állításának bebizonyitására. De nem fogunk csodálkozni, hogy ő azokat mégis felhozta, lehet ez tévedés, lehet sajátságos felfogás; — lehetetlen azonban nem bámúlnunk, hogy midőn L. úr világosan s minden kétkedést kizáró határozottsággal felállította azon tételt, miszerint Magyarországon a trónöröködés I. Ferdinánd óta első-szülöttségi sorral mind a két ágon tettleg és jogilag illette a Habsburg házat, és ezen jogot az első-szülöttségre nézve nem az 1687-ki törvények, a nőági öröködésre nem a sanctio pragmatica állapította meg legelőször, hanem fenállott az 1527-től fogva, — ezen merész állításának bebizonyítására több üres, vagy ferdén értelmezett idézetek között kölönösen hivatkozik az 1572. apr. 27-ki : 2., 3., 1618 : 1., 1625 : 3., 1622 : 2., 1646 : 2., 1655 : 2. t. czikkekre s az 1659-ki diplomára. Lássuk, mit tartalmaznak e törvények? Az 1572 : 2. t. cz. azt mondja, hogy az ország „filium Majestatis Suae Caesareae natu maximum Serenissimum Principem et Dominum, D. Rudolphum Archiducem Austriae etc. in legitimum successorem Majestatis Suae, Regem videlicet Hungariae declarandum petebant." Ha az első-szülöttségi sor meg lett volna állapítva, nem kellett volna az ország rendeinek Rudolfot ő felsége utódául kérni, s nem kellett volna őt utódnak nyilatkoztatni, mivel a korona első-szülöttségi jognál fogva úgyis őt illette volna. Hogy pedig itt a „declarandum petebant" szó választás eredménye volt, bizonyítja az ugyanazon 1572. évi oct. 15-ki : 1. t. cz. felirata, mely így szóll : „Rudolphus Archidux Austriae, postulatus ante, electusque; die 25. septembris rex Hungariae Posonii coronatus est." Az 1618 : 1. t. cz. így kezdődik : „Propositiones Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis, Domini eorum Clementissimi, per Serenissimum Principem et Dominum, Dominum Ferdinandum Electum Hungariae et Bohemiae Regem etc." Az 1622 : 2. t. cz. II. Ferdinándnak koronázási diplomáját tartalmazza, melynek 4. §-a azt mondja : hogy II. Mátyás ő felsége „ejusdem Regni Status et Ordines benigne requisivisset, ut Nos in futurum ipsorum Regem eligere, acceptare" stb. Az 5. §-ban pedig e sorok fordúlnak elő : „atque Nos in Regem atque

Dominum ipsorum juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem semper observatam, paribus votis et unanimi consensu rite eligere, proclamare; etc. feliciter coronare, se promtos paratosque fore declaraverint." Végre a 24. §-ban ez foglaltatik : „Atque hae sunt Conditiones, quas Majestas Sua Regia ante electionem suam acceptare, sufficientibusque literis suis assecuratoriis sub verbo regio confirmare etc. dignabitur." Az 1625 : 3. t. cz. felirata : „Serenissimus Princeps et Dominus Ferdinandus III. in Regem Hungariae eligitur et coronatur;" tartalmában pedig a 3. §-ban e sorok fordúlnak elő : „praetitulatum Serenissimum Archiducem Ferdinandum post acceptatas per Suam Serenitatem Conditiones, in legitimum Inclyti hujus Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum Regem ac Dominum unanimiter rite ac libere elegerunt." Az 1646 : 2. t. cz. felirata következő : Serenissimus Princeps et Dominus Ferdinandus IV. Rex Bohemiae in Regem Hungariae eligitur et coronatur; a 2. §-ban pedig az mondatik : „Et quidem in Serenissimo Principe Ferdinando Bohemiae Rege, Archiduce Austriae, primogenito Majestatis Suae Caesareae ac Regiae, paternas virtutes, eximiamque ac regiam indolem contemplati, in ejus desiderium rapti, in futurum ipsorum Regem post acceptatas Conditiones, accedente benignissimo Majestatis Suae Caesareae consensu; et paterna benedictione, faustis acclamationibus, eundem sponte ac libere, votoque unanimi ac consensu omnium elegerunt." Az 1655 : 2. t. cz. felirata : „Serenissimus Princeps et Dominus Leopoldus, Archidux Austriae, etc. in Regem Hungariae eligitur et coronatur;" a 2. §-ban pedig ismét előfordúlnak e szavak : „sponte et libere, unanimi voto et consensu rite et legitime elegerunt." Az 1659 : 1. t. czikkbe iktatott koronázási diplomának 1. §-a azt mondja : „Ut Nos in Regem atque Dominum ipsorum, juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem semper observatam, paribus votis et unanimi consensu rite et libere eligerent, proclamarent, feliciter coronarent."

Mindezeket a törvényczikkeket maga idézte L. úr állítású-

nak bebizonyítására, és így mindazt, a mit sok fáradsággal, számos idézettel, mesterkélt okoskodással építeni vélt, saját idézeteivel, melyeknek tartalma egyszerűen világos és határozott, ismét lerontotta s önmagát igen szépen megczáfolta.

Miként állt tehát történelmileg és közjogilag a trónöröködés joga 1527-től 1687-ig?

I. Ferdinánd nem II. Ulászló jogán, mert ez, mint láttuk, maga is választott király volt, nem az Árpád-ház jogával, mert ha ez fenállott volna is, a korona nejét illette volna, — hanem választás által 1527-ben lett magyar király. Neki s benne és általa a felséges Habsburg-háznak átadta Magyarország az öröködést, mint az 1547 : 5. t. cz. szavai is bizonyítják, de nem határozta meg az első-szülöttségi sort, s nem adta át azt a nőágnak, mert az említett 1547 : 5. t. cz. is csak azt mondja : „Non solum suae Majestati, sed etiam suorum h a e r e d u m Imperio et potestati in omne tempus se subdiderunt;" — a „h a e r e d u m" szó pedig, Verbőczy szerint és L. úr elismerése szerint is, csak a fiörökösöket foglalja magában.

Nemcsak követelték, hanem tettleg fenn is tartották Magyarország rendei 1687-ig a Habsburg-ház között a szabad-választást. Első volt, ki Ferdinánd után a trónra lépett, Maximilián. Édes atyja, Ferdinánd, 1561-ben több magyar főurat Bécsbe magához hivott, s utódául Magyarország királyi székére fiát Maximiliánt ajánlotta nekik. A nádor, Nádasdy Tamás, a király ajánlatára mély tisztelettel azt felelte, hogy nem feleselésből, hanem nádori hivatalánál fogva a köz-szabadság védelmére megjegyzi, miszerint tagadhatatlan ugyan, hogy az öröködés ő felsége gyermekeit illeti, de hogy a három közől, kik mind jelesek és kitűnők, ki emeltessék trónra, az a nemzet szabad-választásától függ. Mire ő felsége csak azt válaszolta, hogy e tárgyat bővebb tanácskozások végett máskorra halasztja, s az összehivott tanácsot eredmény nélkül bocsátotta el.

Hogy Maximilián utóda és fia, Rudolf, hasonlóul szabadon választatott meg, láttuk a fennebb L. úr által is idézett 1572 : 2. és az ugyanazon évi második országgyűlés 1. t. cz. tartalmából. Rudolf utóda, II. Mátyás, 1608-ban szintén szabad-választás

által lépett a trónra, a mint az 1608. kor. c. decretum is bizonyítja, melyben e szók foglaltatnak: „ac tandem Nos in Dominum et Regem ipsorum paribus votis et unanimi consensu, e l i g e r e, proclamare stb.“

Mátyás utóda, II. Ferdinánd, ennek fia s utóda III. Ferdinánd, III. Ferdinánd fiai, IV. Ferdinánd s ennek halála után I. Leopold szintén választattak, mint a L. úr által idézett s fennebb általunk ismertetett törvényczikkek világos tartalma mutatja. Csak 1687-ben lőn végre az első-szülöttségi öröködés megállapítva, de egyedül a fiágra, mint az 1687 : 2. t. czikkből látható. Ugyanakkor a 3. t. czikkben világosan kimondatott, hogy ha ő felségének Leopoldnak fiágban magva szakadna, az öröködés szálljon a spanyol királynak, II. Károlynak, fimaradékaira, annak fiágon magvaszakadtával pedig a szabad-választás joga ismét éledjen föl, „quo masculinum semen deficeret, avita et vetus approbata consuetudo, praerogativaque praefatorum Statuum et Ordinum in electione et coronatione regum locum habeat.“

Mindezen adatokat a törvények és királyi diplomák világos tartalmából vontuk ki. Mennyire érvényesek ezeknek ellenében L. úr idézetei s fáradsággal összeállított magyazrázatai: bárki megítélheti. Ha L. úrnak volna igazsága, s a magyar trónöröködés I. Ferdinándtól fogva első-szülöttségi sorral, még pedig a nőágra is kiterjedő joggal, kétségtelenül illette már a Habsburg-házat: akkor Maximilián, Rudolf és Mátyas, II, III. és IV. Ferdinánd, egy szóval: a Habsburg-háznak valamennyi fejedelme teljesen járatlan volt a közjogi dolgokban; s vagy nem ismerte saját házának kétségtelen jogait, vagy szándékosan sértette meg azokat, midőn egyik úgy, mint másik vagy valamely általa szentesített törvényben vagy királyi levelében elismerte: miszerint a magyar nemzet által annak ősi szokása szerint, szabadon választatott meg királynak. S még nagyobb jogtalanságot követett volna el saját családja ellen I. Leopold, midőn 1687-ben szentesítette azon törvényt, melyben határozottan kimondatik, hogy a Habsburg-ház fiágának kihaltával a szabad-választás Magyarországra visszaszáll. Ha L. úr állítása igaz volna, I. Leopold saját uralkodó házának nőágát fosztotta

volna meg az öröködési jogtól. Ime mire vezet az, midőn valaki saját nézeteinek s a pillanat igényeinek megfelelő tételt állítván föl, hogy azt bebizonyíthassa, idéz s magyaráz, a mint magának tetszik; nem törődve, ha magyarázata merő ellentétben áll is saját idézeteivel, s ha az által hét fejedelmet vádol is alaptalanul saját jogainak nem ismerésével, s mások jogainak megsértésével!

Az 1687. évben első-szülöttségi sorral megállapitott öröködés csak a fiágra volt szorítva, mint az említett évi 3. t. czikkből láttuk, s csak az 1723. évi sanctio pragmatica által lőn, az akkor határozottan megállapitott feltételek mellett, a nőágra is kiterjesztve.

Mondhatná valaki, hogy miután a dicsőségesen uralkodóháznak öröködési joga világos törvény, sőt ünnepélyes szerződés által meg van már a nőágra is határozottan állapítva, meddő vita L. úrral a fölött feleselnünk, ha ezen első-szülöttségi s nőági öröködés joga I. Ferdinánd óta fenállott-e már, vagy csak 1687. évben s illetőleg 1723. évben lőn megállapítva; elég az, hogy jogilag fenáll és senki által kétségbe nem vonatik.

De ha figyelemmel kisérjük L. úr munkája tovább fejtegetett irányát, nem lehet észre nem vennünk, miszerint ő csak azért ügyekezett ez állítását minden módon bebizonyítani, hogy abból a magyar közjog állására oly következtetéseket vonhasson, minőket vonni szeretne, s hogy értésünkre adhassa, mikép a női öröködés elfogadásához jogosan nem is köthetett föltételeket az ország, miután a nőági öröködés jogszerűleg már előbb is mindig fenállott.

E czélra sokat beszél L. úr munkája folytán a mindig fenállott real unióról, s azt állítja, hogy 1723 előtt valóságos confoederatio volt Magyarország és Ausztria s a többi örökös tartományok között, mely nem csak personal, hanem valóságos real uniót képezett. Hivatkozik e tekintetben az 1606. évi bécsi békekötésre, mindenképen bonczolgatja azt s confoederatiónak nevezi. Lássuk tehát minő confoederatio van az említett békekötésben kifejtve s megállapítva. A Bocskai személyére vonatkozó pontok 26. §-ában az mondatik, hogy: a jelen egyezkedés

(tractatus) állandósítása tekintetéből s minden bizalmatlanság megszüntetésére ő cs. kir. felsége külön királyi levél által is meg fogja igérni, s Csehország, az ausztriai főherczegség, Morva őrgrófság és Szilézia herczegség s ő fensége Ferdinánd főherczeg, Stiria herczegséggel együtt biztosítást nyújtanak (assecurabunt), miként ő cs. felsége ezen a magyarokkal kötött kibékülést sértetlenül és minden részeiben megtartandja, s a szomszéd országok és tartományok sem fognak semmi olyast megkisérteni, a mi a szomszédság jogát (vicinitatis jus) sérthetné. Viszont

a 27. §.: Magyarország lakosai s a Magyarországhoz tartozó tartományok és megyék ő cs. kir. felsége s utódjai a magyar királyok iránt örökös hűségre és engedelmességre (et observantiam) fogják magokat országos törvények által (per publicas constitutiones Regni) kötelezni, s fentartva az ország jogait és szabadságait soha sem fognak elszakadást, pártütést, fölkelést, a közbéke zavarását, a szomszéd tartományok megtámadását s pusztítását, belső összeesküvéseket, törököknek, tatároknak vagy más bárminő ellenségnek Magyarországba vagy a szomszéd tartományokba hozatalát, magán conventiculumokat ő felsége s az ország java ellen, forralni vagy bármi szín alatt megkisérteni; sőt

28. §. a régi kötések és frigyek szerint (secundum antiqua pacta et foedera), a jó szomszédságot és kölcsönös szeretetet Magyarország s az örökös tartományok egymás közt fentartják, s a keresztyéneknek egymás közötti közlekedését mindeneknek (et ultro citroque commercium Christianorum) szabadon fenhagyják, egymásnak a szomszédság fentartásáról s mindenről, a mi arra szükséges, külön leveleket fognak adni. Ha pedig

29. §. a törökkel becsületes békességet nem lehetne kötni, s a törökök oly föltételekhez ragazkodnának, melyek Magyarországnak s a szomszéd tartományoknak károsak vagy veszélyesek lennének: akkor ő cs. k. felsége katonáival egyesülten a török ellen, mint a keresztyénségnek s a hazának ellensége ellen, az ország törvényei szerint hasonló gyorsasággal és készséggel, minden vonakodás nélkül fognak hadakozni.

Az ezen békekötésben megemlített külön levelek, mind

azok, melyeket a magyarok a cseheknek, mind azok, miket ezek amazoknak kiadtak, szintén azt tartalmazzák, a mit fennebb elmondottunk, s ezekben is az mondatik: „Quin imo antiqua pacta et foedera in integrum ac si nunquam violata fuissent, restituimus, bonam vicinitatem et mutuum amorem cum iis in perpetuum colemus, et ultro citroque commercium Christianorum liberum omnibus relinquemus etc.“

Kérdezzük immár, mi van ezen kötésekben, vagy ha tetszik szövetkezésekben, a miből real unióra vonhatni következtetést? Biztositása annak, hogy a fejedelem a kötött békét megtartja, a jó szomszédság és kölcsönös szeretet s a keresztyének mindkét részről̈i szabad közlekedése, azon kölcsönös igéret, hogy a török, mint közös ellenség ellen, együtt fognak hadakozni. Ezek mutatnak-e azon real unióra, mit L. úr állít? Ezekből vonhatni oly messzevágó következéseket? Hiszen ily szövetséget két, minden tekintetben, még fejedelmére nézve is különálló hatalmasság is köthet s kötött nem egyszer egymással, a nélkül, hogy azért a két szövetséges fél között real unio léteznék. Ha ennyi már real unio, akkor az I. Napoleon ellen alakúlt szent szövetség is real unio volt L. úr értelmében.

Felhozza még L. úr (212—214. lap) azon szövetkezést is, melyet egy részről Magyarország, más részről Alsó- és Felső-Ausztria rendei 1608-ban febr. 1-jén Pozsonyban kötöttek, s azt mondja, hogy az 1606. évi confoederatio alapján Mátyás Magyarországot és az orsztrák herczegi tartományokat Pozsonyba, egyesült magyar-osztrák országgyülésre hivta össze s ott köttetett az emlitett újabb szövetség.

Csodálkozunk, hogy L. úr épen ezen frigyre hivatkozik. Tekintse meg a történelem könyveit, s látni fogja, miért és miképen köttetett e frigy. Mátyás, ki még akkor nem volt Magyarország királya, csak kormányzója, azon ok vagy ürügy alatt, hogy a zsitva-toroki békességet végre kell hajtani, hogy a törökök által föllázitott hajdúk mozgalmai rögtöni intézkedéseket kivánnak, dec. 16-án országgyülést hirdetett Pozsonyba, mely új év után azonnal megnyitandó lett volna. Ennek ellenében Rudolf, ki még a trónról nem mondott le, 1607. deczember 21-én

a következő évi márczius 11-ére szintén országgyűlést hirdetett. Mátyás 1608. évi január 12-én érkezett Pozsonyba, az ausztriai rendek tetemes száma által kisértetve. A magyarországi rendek nem egyesült magyar-osztrák gyűlés-alakjában tanácskoztak az ausztriai urakkal, hanem választmányt neveztek maguk közől, mely az országgyűlés nevében az örökös tartományok rendeivel, mint különben is a bécsi békekötés kezeseivel frigyre lépjen, s e szövetség kényszerítse a királyt (Rudolfot) a bécsi és zsitvatoroki békesség minden pontjainak teljesítésére. Rudolf január 23-án kelt levele által a tudta nélkül összejött országgyűlést eloszlatta. De a rendek nem távoztak el, hanem kifejtették válaszukban, hogy ők a főherczeggel tűzették ki az országgyűlést, mert a legnagyobb veszély pillanataiban királyuk által elhagyattak, s mert a bécsi és zsitva-toroki béke végrehajtása elkerülhetlenül szükséges; kijelentvén, hogy ők a korona megmentésére együtt fognak maradni. Ezek folytán köttetett azon frigy, melyre L. úr hivatkozik, s melynek valóságos czélját minden ember tudta, ugyanazért Rudolf febr. 23-án mindazon végzéseket érvényteleneknek nyilvánította: de Mátyás 20,000 emberrel Prága felé indúlt, minek következménye lőn, hogy Rudolf a trónról lemondott.

És ezen frigyet vagy más ilynemüeket tekint L. úr oly confoederatiónak, miből real uniót következtet? Ilynemű közös osszággyülést óhajt ő jövendőre? Róla ezt feltenni nem akarnók.

Azonban mellőzve az említett frigynek titkos vagy ki nem mondott czélját, s azon körülményeket, melyek közt a frigy köttetett, ha csak magát a frigynek L. úr által idézett szavait veszszük is fontolóra, mit látunk azokból? Azt mondják a szövetkezők, hogy a törökök által fellázított hajdúk pártütésének elnyomására jöttek össze, s Magyarországot s a szomszéd országokat akarják megmenteni, hogy tehát Magyarország a keresztyénségtől el ne szakasztassék, s a pusztításnak tárva ne legyen, maguk és a távollevők nevében is erős frigyet kötnek, miszerint, hogy ha a római és török császárok közt kötött (zsitva-toroki) békesség miatt (capitulatio), melyet ők (a szövetkezők) meg kivánnak tar-

tani, az ellenség vagy a köz-békének bármely megzavarója (ein Zerstörer des gemeinen Friedens) Magyarországba vagy más or szágokba, azoknak részeibe vagy szövetségeseikéibe erőszakosan beütne, akkor ők Magyarországnak s Felső- és Alsó-Ausztriának rendei közös segélylyel s erővel egymást oltalmazzák stb.

Tehát frigyet kötöttek egymással a törökkel kötött békesség fentartására, s Magyarországnak és Ausztriának az ellenséges beütés elleni megvédésére. Frigyet kötöttek, nem általánost, nem minden esetre kiterjedőt, oly frigyet, mely az érintett tárgyon kivül semmi egyebet magában nem foglalt. Nem lett volna-e teljesen fölösleges ily frigykötés, ha az 1606. évi bécsi békekötés olyan confoederatio lett volna, minőnek L. úr állítja? Nem volna-e az még nevetséges is, ha valóságos real unio létezett volna? És ha az a pozsonyi országgyülés, melyben e frigy köttetett, csakugyan a L. úr által sajátságosan magyarázott 1606. évi confoederatiónak alapján összehivott magyar-osztrák országgyülés lett volna, miért nem hivattak meg oda a csehek is, kik a bécsi békekötésnél L. úr szerint szintén tagjai voltak az említett confoederatiónak?

Felhozza L. úr, hogy az említett confoederatiók az 1609: 42. t. czikkben s II. III. Ferdinánd és I. Leopold diplomáiban ismét megújíttattak. Ez igaz a bécsi békekötés tartalmáról; de az 1608. évi február 1-jén kötött frigy se az egyikben, se a másikban nincs megemlítve; láttuk pedig fennebb, mit foglalnak magokban a bécsi békekötés azon sorai, melyek e frigyre vonatkoznak. Sajátságos, hogy L. úr egész határozottsággal állítja, miszerint azon confoederatiók, különösen a hadügyre és az ehhez szükséges pénzügyre vonatkoztak, a kereskedelem pedig általánosan van azokban érintve; holott az egész bécsi békekötésben a hadügyről és erre szükséges pénzügyről egy szó sem fordúl elő: mert azt csak nem teszszük fel L. úrról, hogy az 5. pont tartalmából a pénzügynek, a 9. és 10. pontok szavaiból pedig a hadügynek bárminemű közösségét következtesse. Az 5. pont ugyanis „de thesaurario" azt mondja: hogy a kincstárnok akár királyi jövedelmek pénztárnokának vagy igazgatójának, akár

más egyébnek neveztessék, úgyszintén annak segédjei, az ország kormányzatának soha semmi részébe ne avatkozzanak, egyedül a király és korona jövedelmeire legyen gondjuk, sőt elhatároztatik, hogy e hivatalokra jövendőben mindig magyar születésü világiak választassanak; a köz-adó beszedésére pedig az ország lakosai eddigi mód szerint választhatnak pénztárnokot vagy rovókat (perceptores seu dicatores). Ez valóban nem állít fel semmi közösséget, sőt inkább kizárja azt; a confoederatiót tehát a pénzügyre ki nem terjeszti. A 9. és 10. pontokban az rendeltetik: „hogy az ország nagyobb és kisebb hivatalai, még a külsők is, valamint a határvidékek parancsnokságai a magyar tanács előterjesztésére alkalmatos magyaroknak, vagy Magyarországhoz tartozó nemzetbélieknek adassanak, valláskülönbség nélkül; de ha ő felségének úgy tetszenék, a dunai részekben két végvidéki parancsnokságot adhat belátása szerint érdemes külföldieknek is a szomszéd tartományokból."

Közösség-e ez a hadügyben s kiterjesztése-e a confoedera tiónak a hadügyre? Sőt épen az a körülmény, hogy világos tör vény adott hatalmat ő felségének ez esetben két végvidéki parancsnokságnak, de épen csak kettőnek, érdemes idegenek általi betöltésére, nem mutat-e egyenesen ellenkezőt azzal, a mit L. úr mondott?

A békekötés azon szavai: „et ultro citroque commercium Christianorum liberum omnibus relinquent" szabad-kereskedésre vonatkoznak-e vagy inkább, mint mi magyaráztuk, szabad közlekedésre, a fölött most nem akarunk vitatkozni: mert ha kereskedelemre vonatkoznának is azok, még abból a L. úr által állitott real unióra épen úgy nem lehetne következést vonni, valamint nem lehet más, egymástól teljesen független, különálló országoknak, vagy államoknak a szabad-kereskedést kölcsönösen megállapító egyezkedéseiből azoknak valóságos real unióját következtetni.

L. úr idézi e tárgyra vonatkozólag az 1622: 26. t. czikket, melynek rubruma: „De pace cum Ditionibus Regno Hungariae adjacentibus stabilienda, et vicinitatis juribus invicem colendis;" az 1. §-a pedig azt mondja: „Simulque statuunt, ut dein-

ceps mutua commerciorum, vicinitatis et amicitiae jura inter haec Regna et Provincias constanter colantur." Ha e sorok real uniót bizonyítanak, akkor mindazon országok között, melyek egymással jó szomszédságban s barátságos viszonyban élnek, valódi real unió létezik.

Még az 1606. évben kötött zsitva-toroki békesség tartalmából is real uniót akar következtetni L. úr, azért is, mert a békekötésben világosan kiköttetett, hogy ő felsége a római császár és a török császár egymást császárnak czímezzék; s mert abban a tatárok és egyéb népek is benfoglaltatnak, az mondatván róluk, hogy a béke ideje alatt keresztyén országokban és tartományokban kárt nem tehetnek; továbbá a béke kiterjed minden helyekre, Magyarországra s a hozzátartozó tartományokra, más országokra s vidékekre és tartományokra, melyek a békét kötő két császár birtokában vannak, s így az ausztriai házhoz tartozókra vagy attól függőkre is, sőt a spanyol király is köthet békét, ha akar; kiterjed császár ő felsége törvényes örököseire s utódaira, Magyarország királyaira, kiterjed a császár testvéreire, sógoraira, unokáira s azok törvényes örököseire, s ugyanez értendő a török császárra is.

De már mindezekből mi következik az állított real unióra nézve? a császári czím csakugyan megillette ő felségét, mert római császár volt; oly békességet kötni pedig, mely a két hadakozó fél uralma alatt álló országok s tartományok egyikére vagy másikára lett volna csak szorítva, annyi lett volna, mint békét sem kötni. Kiemeli L. úr, hogy e békét ő felsége nem csak úgy kötötte mint király, hanem úgy is, mint római császár, úgy is, mint az ausztriai tartományok ura. De hisz ez igen természetes volt. A török nem csak Magyarországra szorította a háborút, s ha itt győzelmesen haladhatott volna, bizonyosan nem áll vala meg Ausztria határszélein, hanem tovább ment volna, a mint tette is ezt utóbb, midőn Bécsig elhatolt s azt ostromolta. Ezen háborúban tehát, midőn az örökös tartományok seregei Magyarországot védték, önmagokat védték; s azon békekötésnek, melylyel a háború bevégeztetett, termé-

szetesen ki kellett terjednie reájok is, a nélkül, hogy e közös harcz s mindenikre kiterjedő békekötés real uniót szült volna.

Miután L. úr az általa felállított trónöröködési elméletet és confoederatiót bebizonyítottnak vélte, átmegy a sanctio pragmaticára, s azon szorosabb kapcsolatra, szerinte szorosabb real unióra, mely az 1723. évi törvényben mondatott ki.

HARMADIK FEJEZET.

Sok alaptalan s valótlan állítást halmoz össze L. úr a sanctio pragmaticáról, s az arra vonatkozó törvények tartalmát egészen elferdítve értelmezi, s a hol a tények vagy a törvény szavai nem úgy szóllnak, mint a hogy ő szeretné, önkényes magyarázatokkal igyekszik saját elméletéhez idomítani még azt is, a mit az ő nézeteivel ellenkezőt tartalmaz a törvény. Hogy röviden áttekinthessük állításait s azokból vont helytelen következtetéseit, az eredeti szöveg után szórul-szóra ide iktatjuk a magyarországi sanctio pragmaticát, vagyis az 1723. évi magyar országgyülésnek azon törvényeit, melyekben a nőági trónöröködés meg van állapítva; s mivel e szövegre gyakrabban fog történni hivatkozás, azt e kis értekezésünk végéhez függesztjük.

Tekintsük át most már L. úr állításait s okoskodásait.

Azt állítja Lustkandl úr, hogy a sanctio pragmaticát ő felsége VI. Károly császár 1713. évi april 19-én hirdette ki Bécsben, s e kihirdetés az örökös tartományok főméltóságai előtt történt, kik között Magyarország és Erdély főméltóságai is jelen voltak (gróf Pálffy Miklós ország-biró, gróf Illésházy főkanczellár és gróf Kornis erdélyi alkanczellár). Kétségtelen tehát, folytatja L. úr, hogy ezen pragmatica sanctio már 1713. évben Magyarországra és Erdélyre szintúgy meg volt állapítva s kihirdetve, mint az örökös tartományokra (dass die Pragm. Sanction auch für Ungarn und Siebenbürgen in gleicher Weise wie für die übrigen Erbländer mitbegründet, und auch schon das erste Mahl zugleich mit für diese Länder kundgemacht war.“ 226. l.). — Állítja továbbá, hogy a sanctio pragmatica határozatainak az 1723. évi törvényekbe lett fölvétele csak puszta beczikkelye-

zése az 1713. évben megállapitott s kihirdetett sanctio pragmaticának, ugyanazért a kettő között nem is lehet különbség, s az 1713. évben kihirdetett öröködési határozatok az 1723 : 1. és 2. t. czikkbe iktatott határozatokkal szorosan és minden részben öszhangzók, s az öröködésre vonatkozólag sem több sem kevesebb értelmük vagy fontosságuk nincs az 1723. évi törvényeknek, mint az 1713. évben kihirdetett határozatoknak.

Ezen állításai L. urnak teljesen alaptalanok. Azon sanctio pragmatica, melyet VI. Károly császár ő felsége Bécsben 1713. évben kihirdetett, Magyarországra nem lehetett s nem is volt kiterjesztve. Magyarország alkotmányos ország volt, melyben törvényt csak a fejedelem és nemzet egyesült akarata alkothatott. Azon családi rendelkezés tehát, melyet a császár önhatalmával megállapitott, Magyarországban csak a nemzet egyenes és világos hozzájárulásával válhatott volna törvénynyé. Az ország-biró és kanczellár senki által meg nem voltak bizva, s a nemzet akaratát, mely amúgy is a törvényhozás tárgyaira nézve jogszerüleg csak országgyülésen nyilvánulhat, semmi tekintetben nem képviselhették. De maga a fejedelem sem tekintette az 1713. évben kihirdetett öröködési rendelkezést Magyarországra is kiterjedőnek és kötelezőnek. Ugyanis, két évvel utóbb, 1715. évben szentesitette ünnepélyesen az 1715: 3. t. czikket, melyben világosan és határozottan kimondatik, hogy ő felségétől I. Leopold királytól leszármazott fiágnak kihaltával az ország rendeinek szabad-választási joga ismét életbe lép. *)

*) Az 1715: 3. t. cz. szövege így hangzik: „Sacra Caesarea Regiaque Majestas, Successionem Haereditariam juxta tenorem benigni Diplomatis sui immediate praeinsinuato articulo secundo, nunc inserti, sufficienter declaratam, clementer resolvit dirigendam; et deficiente demum Masculino sexu, a Divo condam LEOPOLDO et Rege descendente, avitam et veterem, approbatamque Consuetudinem, Praerogativamque Statuum, et Ordinum, in Electione, et Coronatione Regum, locum suum habituram esse:

§. 1. Nec Status, et Ordines Regni, eadem Sacra Regia Majestas secus regi, aut dirigi vult; quam observatis propriis ipsius Regni Hungariae hactenus factis, vel in futurum Diaetaliter constituendis Legibus;

Lehetett volna-e az országnak 1715. évben e törvényt alkotni s a fejedelemnek azt szentesiteni, ha az 1713. évben kihirdetett öröködési határozatok Magyarországra is kiterjedtek volna? Lehet-e kétkedni e tény valóságán, melyet a törvény szavai bizonyitanak, s lehet-e ily kétségtelen tény ellenében a mesterkélt okoskodásoknak bármi nyomatéka?

Midőn 1687-ben a Habsburg-ház fiágának első-szülöttségi öröködése megállapittatott, az említett 1687 : 3. t. cz. bizonyítása szerint, fentartotta az ország a fiág kihaltának esetére a szabad-választási jogot, s e jogot mind I. József, mind III. Károly világosan elismerték koronázási leveleikben. S azon körülmény, hogy ugyanaz a fejedelem, ki 1713. évben a nőági öröködést családi rendelkezés által megállapította, két évvel e megállapítás után Magyarország irányában ünnepélyesen kijelenti, miszerint Magyarországon a fiág kihaltával nem illeti a nőágot az öröködés, hanem szabad-választásnak lesz helye; — e körülmény, mondjuk, legvilágosabb bizonysága annak, hogy az 1713. évi öröködési határozatok Magyarországra ki nem terjedtek.

Miután pedig alkotmányos országban a törvény ereje mind addig jogilag fenáll, míg az alkotmányos törvényhozó hatalom meg nem változtatja vagy el nem törli, az említett 1715 : 3. t. czikknek rendelete is fenállott teljes jogerőben 1723-ig, midőn azt a nemzet és fejedelem együtt a nőági öröködés megállapitásával törvény által megváltoztatták. Az 1723 : 1. és 2. t. cz. tehát, vagyis a magyarországi sanctio pragmatica, nem puszta beczikkelyéze volt az 1713. évben kihirdetett öröködési határozatoknak, melyek, mint fennebb láttuk, Magyarországra nézve jogilag nem léteztek s így kötelezők nem is voltak, hanem ünnepélyes és viszonos szerződés általi megállapitása a nőági örökö-

---

§. 2. Qua Regia clementissima declaratione; circa clausulam: Prout super intellectu et usu Legum, Regio, et communi Statuum consensu Diaetaliter conventum fuerit, de omni a Regno avulsione; ac ad morem aliarum Provinciarum supposito Gubernio; memoratos Status, et Ordines Regni sufficienter praecautos reddit."

désnek s ezen öröködés föltételeinek, mely a fejedelem és nemzet egyesült akaratából jött létre s törvényesen mondatott ki.

Az sem áll, hogy az 1723. évi törvényekben megállapított sanctio pragmatica, és az 1713-ban Bécsben kihirdetett öröködési határozatok közt különbség nincsen, s hogy azok szorosan és minden részben összehangzók.

Van igen is e kettő között különbség, és pedig több tekintetben lényeges különbség.

Egyik az: hogy az 1713-ban kihirdetett határozatokat a fejedelem ön absolut hatalmával állapította meg, a magyar sanctio pragmaticát pedig a nemzet országgyűlésileg határozta el s a fejedelem beleegyezésének hozzájárúltával emelte törvénynyé.

Másik különbség az: hogy az 1713-ban kihirdetett határozatok az elválhatlanságon és feloszthatlanságon kivül semmi föltételt nem foglalnak magukban, a magyar sanctio pragmaticában pedig más föltételek is vannak kikötve. Ugyanis az ország rendei magában azon törvényczikkben, mely a nőági öröködést megállapítja, közvetlen azon sorok után, melyek az öröködési jog terjedelmét, sorát és módját körülirják, a 2. t. cz. 9. §-ában határozottan kimondották azt is, hogy: „ekképen a felséges austriai házba behozott és elismert nőági öröködést a fennebb leirt sor szerint megállapítják, kiterjesztvén most akkora az 1687 : 2. és 3., valamint az 1715 : 2. és 3. törvényczikkeket.“ S e törvényczikkek, melyek az elfogadott nőági öröködésre kiterjesztettek, többek közt azt tartalmazzák, hogy minden fejedelem koronázásakor királyi hitlevél által és esküvel is fogja biztosítani a nemzetet, miszerint az ország jogait, szabadságait és törvényeit megtartja, az ország területi épségét sértetlenül fentartja. Az 1715 : 3. t. cz. 1. és 2. §§-ai pedig világosan kimondják, hogy a királyi felség ez országban soha máskép uralkodni és kormányozni nem fog, mint az országnak eddig hozott vagy jövendőben országgyűlésileg hozandó saját törvényei megtartásával, s más tartományok kormányzati módja ide soha be nem hozatik. E most említett s a nőági öröködésre kiterjesztett törvények szoros megtartása tehát kétségtelenül egyik föltétele a nőági öröködés elfogadásának.

Harmadik lényeges különbség a nőág öröködési terjedelmére vonatkozik.

Két fő része van a nőági öröködés megállapításának: egyik annak meghatározása, kikre terjed ki a megállapított öröködési jog; a másik annak meghatározása, hogy a jogosúltak minő sorral következzenek egymás után az öröködésben. Ez utolsóra nézve nincs különbség Magyarország és a többi örökös tartományok között. Itt is amott is az első-szülöttségi sor van elfogadva; itt is amott is egyik ág hihaltával a másik jogosúlt ág következik ugyanazon sorral; minek természetes következménye, a mit a magyar törvény is kimond, hogy míg a jogosúltak ki nem halnak, Magyarországban is ugyanazon örököst illeti a korona, kit az örökös tartományokban. De nem áll ez egyformaság az öröködési jog terjedelmére nézve.

Ugyanis az 1713. évben kihirdetett határozatok, magának L. úrnak idézete szerint is, következőleg állapítják meg a nőági öröködést:

1) A fiág kihaltával elsőben is ő felségének VI. Károlynak leányait,

2) azok kihaltával ő felsége testvérének (I. Józsefnek) leányait,

3) ezek kihaltával ő felségének (VI. Károlynak) nővéreit vagyis I. Leopoldnak leányait, végre

4) minden e családból leszármazó örököst*) (und alle Linien des Durchlauchtigsten Erzhauses) illet a trónöröködés.

Ellenben a magyarországi sanctio pragmatica ezt a nőági

*) Wir haben in deutlichen und verständlichen Worten declariret, dass in Ermangelung des männlichen Geschlecht's, die Suceession fallen sollte:

erstlich auf die Erzherzoginen unsere Töchter,

zum Anderen auf die Erzherzoginen unsere Nièцen, unseres Bruder's Töchter,

zum dritten auf die Erzherzoginen unsere Schwestern,

und endlich auf alle abstammenden Erben des Geschlecht's (Lustk, 245. l.).

öröködést következőkép állapítja meg (1723: 2. t. cz. 5. 6. 7. §§.):

„Elsőben is a most uralkodó cs. k. felségtől (III. Károlytól), aztán ennek magvaszakadtával, a boldog emlékezetű I. Józseftől,

ezek magvaszakadtával a boldog emlékezetű Leopold császártól és királytól leszármazók, s azoknak római kath. vallású, mindkét ágoni törvényes maradékai fognak öröködni.“

Csak azokra van tehát szorítva az öröködési jog, kik III. Károlytól, I. Józseftől s I. Leopoldtól származnak, vagyis I. Leopold összes származékára. S ha mindezeknek magva szakadna, Magyarországban a trónöröködés nem terjed ki azokra, kik az 1713. évi családi rendelkezésben negyedik helyen vannak említve, következő szavakban: „und endlich auf alle abstammenden Erben des Geschlecht's;“ és még világosabban a L. úr által a 246. lapon idézett szavakban: „und alle übrigen Linien des Durchl. Erzhauses.“ És így ha I. Leopoldnak mindkét ágoni származéka kihalna, a többi örökös tartományokban a Habsburg-háznak minden ága s minden ivadéka egymás után örököodési joggal birna, mint L. úr maga is megjegyzi; Magyarszágon ellenben ez esetben a szabad-választási jog lépne ismét életbe, mint az említett 1723: 2. t. cz. világos szavai bizonyítják, s III. Károlynak minden eddig megkoronázott utódai a koronázási hitlevél 4. pontjában (6. §.) határozottan elismerik. *)

---

*) Mariae II. Regis Decretum Primum. Anni 1741. Articulus 2. Diploma Regium etc.

§. 6. Quarto: Quod in Casu (quem DEUS procul advertere velit) defectus utriusque Sexus Archi-Ducum' Austriae, praeprimis quidem ab Altefato Genitore Nostro, dein in hujus defectu, a Divo olim Josepho, his quoque deficientibus, ex Lumbis Divi olim Leopoldi Imperatorum, et Regum Hungariae descendentium; juxta etiam Dictamen praecitatorum Primi et Secundi Articulorum, praefatae Diaetae Anni Millessimi, Septingentesimi Vigesimi tertii; Praerogativa Regiae Electionis, Coronationisque, antefatorum Statuum et Ordinum, in pristinum vigorem, statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae, et praedictas Partes, ejusdemque antiquam Consuetudinem illibate remanebit.

Nem lehet e lényeges különbséget elvitatni; ott van ez a törvényekben s hitlevelekben, s nincs dialectica, mely bárkit elhitessen, hogy a törvény világos szavainak más az értelme.

Negyedik különbség az 1713. évi öröködési határozatok és a magyar sanctio pragmatica között az: hogy amazokban a szabad-választásról még a Habsburg-ház kihaltának esetére sincs említés, a magyar sanctio pragmatica pedig e szabad-választást határozottan fentartotta s eseteit körülirta.

Valótlan tehát L. úrnak azon állítása, hogy a kettő minden részben szorosan összehangzó.

A magyar sanctio pragmaticának és az 1713. évben kihirdetett császári határozatnak ugyanazonosságát vagy minden részbeni teljes összehangzását azzal is akarja L. úr bizonyítani, hogy az 1723: 1. és 2. t. czikkben e szavak fordúlnak elő: „(7. §.) juxta stabilitum per Sacratissimam Caesaream, ac Regiam Regnantem Majestatem in aliis quoque suis Regnis et Provinciis haereditariis, in, et extra Germaniam sitis primogeniturae ordinem;“ és ismét (§. 3.) „Eodem cum Masculorum primogeniturae ordine, secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae Regnis et provinciis haereditariis, in, et extra Germaniam sitis, jam per Eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam“ stb. És e szavakból azt következteti L. úr, hogy Magyarország a nőági öröködést a többi örökös tartományokban ő felsége által megállapitott és kihirdetett mód szerint fogadván el, a magyarországi öröködési jognak minden részben teljesen olyannak kell lennie, minőt ő felsége az 1713. évben megállapitott és kihirdetett.

De megjegyeztük fennebb, hogy a kettő közötti különbség nem azon sorra vonatkozik, melylyel a jogosúltak egymás után következnek; mert Magyarország az első-szülöttségi sort állapitván meg, e részben kétségtelen az összehangzás: — hanem vonatkozott a megállapitott nőági öröködés terjedelmére, miután Magyarországon ez az öröködés nincs a Habsburg-háznak mindazon ágára kiterjesztve, melyek az 1713. évben kihirdetett határozatok szerint az öröködésre jogosítva vannak. Olvassa bárki figyelemmel azon sorokat, mikre L. úr hivatkozott, s látni fogja,

hogy a törvény azon „norma“ vagy „ordo“ „in aliis Suae Majestatis Regnis et Provinciis haereditariis stabilitus“ alatt nem értett egyebet, mint az öröködés sorát, mert ott áll az idézett szavak mellett és pedig azokkal kapcsolatban a „primogeniturae“ szó: „juxta stabilitum etc. primogeniturae ordinem.“ És ha valaki még ezen kételkedhetnék, kétségét bizonyosan eloszlatja azon körülmény, hogy ugyanazon t. czikkeknek ugyanazon §§-ai megállapítván, mint fennebb láttuk, a Habsburg-ház mely ágaira terjed ki a nőági öröködés, s kimondván, hogy ezen elsorolt s határozottan körülirt ágak magvaszakadtával, nem a többi ágak fognak öröködni, hanem a nemzet szabad-választása lép ismét életbe: lényegesen mást határoztak, mint a mi az 1713. évben kihirdetett határozatokban foglaltatik.

Úgy látszik azonban L. úr maga is érezte, hogy állításait az általa idézett törvényekből bebizonyítani, s azt a szabad-választást, mely magában a sanctio pragmaticában és a koronázási hitlevelekben, I. Leopold származékának kihaltával, a nemzet részére világosan fen van tartva, puszta okoskodásokkal elvitatni felette nehéz, egy oly végső eszközhez nyúlt, mely egész munkáját, úgy hiszszük, leginkább jellemzi.

Ugyanis munkája 249-ik lapján azt mondja, hogy miután az 1723: 2. t. cz. 11. §-a szerint csak a mondott nőág teljes kihaltának esetére tartják fen magoknak a karok és rendek ősi és régi, helybenhagyott és bevett törvényes szokásukat és előjogukat a királyok választásában és koronázásában, a kérdés főkép az: hogy mi ezen ősi és régi, törvényes szokásnak valóságos értelme? Mire azután ő határozottan azt feleli: hogy munkájában már megmutatta, miszerint az 1485: 1. 2. és 3. t. czikkek értelménél fogva szabad-választásnak csak akkor lehet helye, ha a királyi családnak már semminemű ivadéka nem létezik (wenn gar keinerlei Saame des königlichen Geschlecht's mehr vorhanden war); a magyar nemzet tehát jövendőben sem gyakorolhatja a szabad-választást mindaddig, míg az összes Habsburg-háznak bármely tagja életben lesz, habár ekképen az öröködési jog a sanctio pragmaticában világosan megnevezett három ágon túl terjedne is.“

Elmondottuk fennebb észrevételeinket azon magyarázat alaptalanságáról, melylyel L. úr az 1485. évi törvényeknek oly értelmet tulajdonít, mi saját elméletének volna kedvező. Elmondottuk, hogy az Árpád-ház kihaltával a vegyes korszaknak majd minden királya, névszerint, hogy Venczelt, Ottót és I. Károlyt ne is említsük: — Zsigmond, Albert, I. Ulászló, Mátyás és II. Ulászló, kitől L. úr I. Ferdinánd öröködését nem is leszármazási alapon, hanem házassági jogon hozza le, szabadon választott királyok voltak. Bebizonyítottuk, hogy I. Ferdinándtól I. Józsefig minden királyaink választás által léptek a trónra, mint ezt önmagok elismerték királyi leveleikben s az általok szentesített törvényekben. Megemlítettük, hogy 1687. évben, a fiág elsőszülöttségi jogának meghatározásakor is, fentartatott a szabadválasztási jog a fiág kihaltának esetére, és hogy e jog 1715. évben, következőleg a német sanctio pragmatica után két évvel újabban határozottan kimondatott.

Ez azon ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szokás és előjog, mely szentesített törvényekben kimondatott, királyi hitlevelekben ünnepélyesen elismertetett, s századokon keresztül gyakorlatilag fenállott. Ez azon ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szokás és előjog, melynek a sanctio pragmatica szerint (1723 : 2. t. cz. 11. §.) teljes erejében ismét életbe kellene lépni, ha a fejedelmi háznak I. Leopoldtól származott minden ivadéka kihalna, holott ugyanakkor az 1713. évi császári rendeletben megállapított öröködési jognál fogva, a többi örökös tartományokban a Habsburg-ház többi nőági maradékai („alle übrigen Linien des Durchlauchtigsten Erzhauses“) uralkodnának.

Nem lehet e tényeket elvitatni, s a törvényekből és királyi hitlevelekből merített világos bizonyítékokat bármi mesterségesen állított okoskodások föl nem forgathatják.

Meglehet, hogy egyes ember örömét leli abban, ha elméje élét oly elméletek felállításában, fejtegetésében és vitatásában gyakorolja, melyekre alapot és bizonyítványokat mesterségesen kell alkotnia és keresnie; játszhatik egyes ember ily elmefuttatásokkal: de higyje el L. úr, hogy fejedelem és nemzet egymás-

sal és önmagukkal ily játékot üzni nem fognak. Pedig ha L. úr fennebbi elmélete állana: a magyar nemzet és fejedelmei századokon keresztül csak játékot üztek volna egymással és önmagukkal. Ugyanis századokon keresztül azt mondották a magyar királyok királyi leveleikben: „minket a nemzet önként és szabadon, egyhangúlag királyának választott;“ *) s ez L. úr szerint mind ámítás lett volna, mert, mint ő állítja, Magyarországnak nem is volt joga királyt választani, hanem a fejedelem kétségtelen öröködés jogán lépett a trónra. I. Leopold alatt, 1687-ben, azt mondották az ország rendei: „A Habsburg-ház fiágának kihaltával ősi és régi, helybenhagyott és elfogadott szabad-választási jogunk ismét életbe lép,“ s erre a király szentesítvén a törvényt, azt mondotta: igen is, elfogadjuk és helybenhagyjuk fentartástokot. I. József és III. Károly királyi hitleveleikben, s az utóbbi fejedelem még koronázása után három évvel is, 1715-ben ünnepélyesen kinyilatkoztatták: hogy a Habsburg-ház fiágának kihaltával a nemzet ősi és régi szokása és joga, a szabad-választásra nézve, ismét visszaáll. Magában a sanctio pragmaticában ugyanezt mondják a nemzet és fejedelem, az I. Leopoldtól származó fi- és leány-ág teljes kihaltának esetére. S mindez L. úr szerint csak üres szó, játék és ámítás lett volna, melynek voltaképen L. úr magyarázatánál fogva, valóságos értelme csak az volt, hogy ha megtörténnének mindezen magszakadások, visszaáll az országnak ősi szabad-választási joga, mely szerint királyt ugyan nem választhat, hanem tartozik uralkodóul elfogadni a Habsburg-ház minden egyéb ágait egymás után, habár a sanctio pragmatica azokra nem volt is kiterjesztve **), s habár az ily kiterjesztés magával a törvénynyel ellenkezik is.

*) Lásd: Rudolf, Mátyás, II. III. IV. Ferdinánd és I. Leopold királyi leveleit a Corpus Jurisban, hol mindenütt e szók fordúlnak elő: „Nos in Regem et Dominum ipsorum, unanimi consensu, rite et libere elegerunt.“

**) „Und wenn auch auf diese Weise das Erbrecht sogar noch über die in der pragmatischen Sanction ausdrücklich genannten drei Linien hinausgehen sollte.“ E szavakat mondja L. úr munkája 249. lapján.

Miután ily módon iparkodott L. úr a sanctio pragmaticá-nak az öröködési jogra vonatkozó részét saját elméletéhez idomítva értelmezni; átmegy a real unióra, s annak kétségtelen valóságát a sanctio pragmatica szavaival igyekszik bebizonyítani. Azt mondja ugyanis munkája 226. lapján, hogy : „a Magyarország és a többi örökös tartományok közötti real unio tekintetében sokkal nagyobb fontossága van az 1723-i törvényeknek, mint az 1713. évben kihirdetett császári határozatoknak, mert az említett törvényekből kétségtelenül be lehet a real uniót bizonyítani. Az 1713. évi pragmatica sanctiót még lehetne talán personal unio értelmében magyarázni, de az 1723. évi törvényekben annyira előtérbe vannak állítva a real viszonyok, hogy azokat ignorálni vagy elvitatni nem lehet.“

Okoskodásaiban az 1715 : 59. t. czikket veszi kiindúlási pontúl, s azt mondja : „a sanctio pragmaticának 1713-ban történt kihirdetése után az 1715. évben hozatott az 59. t. czikk : „De elucubratione et promotione systematis in politicis, militaribus et oeconomicis“ s ezen törvényre, mely a sanctio pragmaticának első érezhető következménye volt, és azon törvény követeléseire vannak határozottan alapítva (ausdrücklich basirt) az 1723. évi törvények rendeletei. Mert az 1723. évi törvényeket megelőző decretum határozottan hivatkozik a politikai, katonai és közgazdasági közös rendszernek 1715-ben követelt kifejtésére, s ezáltal czáfolhatlanul bizonyítja, hogy minden 1723. évi t. cz. a real unio rendszerének bevégzésére volt irányozva. Idézi továbbá az említett decretum (feierliche Einleitung) 1. §-ának nehány sorait, de csak töredékesen, s kihagyva mindazt, a minek hasznát nem vehette. Kiemeli különösen a következő szavakat : „Pro stabilienda itaque in omnem casum etiam contra vim externam cum vicinis regnis nostris haereditariis unione et conservanda domestica tranquillitate,“ s fölkiált: „állíthatja-e valaki, ezen bevezetés után, hogy az országgyűlés csupán a közös öröködési rend felállítása végett tartatott, s lehet-e kételkedni, hogy épen az által, mert az összes országok politikai, katonai s közgazdasági „accommodatiója“ félremagyarázhatla-

nul s élesen van legelől kiemelve, már a valóságos real unio terjedelme és határozott módja is világosan körüliratott?"

Lássuk mindenekelőtt az idézett 1715 : 59. t. czikket, melyre fekteti leginkább L. úr fennebbi állításait. Azt mondja az említett t. czikk: „hogy miután a politikai, katonai és közgazdasági dolgokban egy rendszernek kifejtése üdvös, az egész országra hasznos s fölötte szükséges munka volna, ő felségének beleegyezésével e munka kidolgozására kineveztetnek a kalocsai érsek gróf Csáki Imre, az ország birája gróf Koháry István s többen, kiknek nevei a törvényben elsoroltatnak. Ő királyi felsége pedig más biztosokat fog a maga részéről kinevezni, kik az országnak említett biztosaival együtt működjenek, tanácskozzanak s munkájukat a legközelebbi országgyülésen ő felsége és az ország vizsgálata és elhatározása alá terjeszszék. A törvénykezési rendszer kidolgozására a 24. t. czikkben már más küldöttek levén kinevezve." *)

Ime ez az egész törvényczikknek szószerinti értelme.

Magyarország rendei a hosszas bel-háború bevégzése után szükségesnek látták bel-dolgaik, czélszerűbb rendezéséhez hozzáfogni, s ő felsége beleegyezésével az előmunkálatok megkezdését elrendelték, bizottságokat neveztek ki, egyiket a 24. t. czikkben a törvénykezési rendszer kidolgozására, s egy másikat az 59. t. czikkben a politikai, katonai s közgazdasági rendszer kifejtésére. S megállapodtak abban, hogy ezen utóbbi bizottság-

*) Az 1715 : 59. t. cz. szövege: „Quandoquidem elucubratio, et promotio Systematis in Politicis, Militaribus, et Oeconomicis, salutare, totique Regno proficuum, et apprime necessarium opus esset:

§. 1. Idcirco, Sua Majestate clementer resolvente, pro operis praenarrati elaboratione denominantur; Domini etc.

§. 2. Nec non, Honorabiles; Joannes Kiss etc.

§. 3. Regia porro Majestas alios etiam a Parte Sua denominabit Commissarios; qui cum iisdem Regni Commissariis, operam et studium conferre, tandemque in proxime futura Diaeta, pro Suae Majestatis et Regni Revisione, et decisione, laborem suum referre tenebuntur:

§. 4. Pro Juridici autem Systematis elaboratione; jam in Articulo 24. aliis Deputatis existentibus.

hoz ő felsége, a király is nevezzen ki a maga részéről biztosokat, kik a rendszer kifejtésében az ország biztosaival együtt dolgozzanak; de az ekkép elkészítendő munkának átvizsgálása és végmegállapítása az összes törvényhozásnak, vagyis a fejedelemnek és az országgyülésnek együtt tartatott fenn. Hol van mindezekben csak legkisebb nyoma is azon közösségnek, mit L. úr az emlitett t. czikkből kiolvasott? Ha azon kis szócska, melyet L. úr munkája 227. lapján az említett törvény magyarázgatásánál oda foltozott: „Beruft sich ausdrücklich auf diese im Jahre 1715 gestellte Forderung der Ausbildung des gemeinsamen System's in politicis, militaribus et oeconomicis," — ha mondjuk, e kis szócska: „gemeinsamen" a törvényben előfordúlna, akkor talán lehetne némi látszata L. úr okoskodásának: de a mondott szócskát ő maga gondolta oda, s abból következéseket von le, mintha az érintett szócska csakugyan ott volna. A ki az említett törvényt figyelemmel olvassa, látni fogja, miként szokta L. úr olvasni, idézni és magyarázni a törvényeket.

De azt mondja L. úr munkája 113. lapján, hogy miután a politikai, katonai és közgazdasági rendszernek az említett törvényben megrendelt kidolgozására nem csak magyar, hanem császári biztosoknak is kellett kineveztetniök, kétségtelenül máskép állott a dolog e három tárgyra nézve, mint a törvénykezési rendszerre nézve.

Itt ismét azon hibába esett L. úr, mit fennebb megróttunk. Császári biztosok kinevezését találja a törvényben elrendelve, s ebből azután könnyen véli következtethetni a rendszer közösségét. De az ő állítása és a valóság közt csak az a különbség, hogy az említett törvényben egy szó sem fordúl elő császári biztosokról vagy küldöttekről, hanem az van mondva: „Regia porro Majestas alios etiam de parte sua denominabit commissarios stb." Tehát nem császár ő felsége (sua Caesarea Majestas), nem is a császári királyi felség (Caesareo-Regia Majestas), hanem egyenesen csupán ő királyi felsége (Regia Majestas) van a törvényben említve; a biztosok tehát, kik e törvény szerint ő felsége a magyar király részéről küldendők valának, császári biztosoknak semmiként nem tekinthetők.

A mi pedig azon körülményt illeti, hogy a törvénykezési rendszer kidolgozására bizottságot kinevező 24. t. czikkben királyi biztosok kiküldése nincsen említve, ebből, úgy hiszszük, a politikai, katonai és közgazdasági rendszer közösségét nem lehet következtni. Ő felsége s az ország rendei valószínüleg azt hitték, hogy e három tárgyban, különösen a katonaiban és közgazdaságiban, azon gyakorlati jártasság s részletes szakavatottság, melylyel a végrehajtó hatalom organumai már állásuknál fogva is birnak, hasznos szolgálatokat teend a rendszer kidolgozásánál, s ezért tartották szükségesnek, hogy a fejedelem is küldjön ki a maga részéről biztosokat, kik az ország által kinevezett bizottsággal együtt dolgozzanak. Midőn ellenben a törvénykezés rendszerének kidolgozására kinevezett országos küldöttség tagjai nagy részt törvényszéki birák s a gyakorlati téren müködő jogtudósok levén, önmagok is czélszerüen s kimeritőleg müködhettek.

De legsajátságosabb L. úrnak azon mesterséges álfogása, melyet e tárgyra vonatkozólag a 297. lapon használ, hol azt mondja, hogy „miután 1723. évben Magyarország és Ausztria között a real unio megköttetett, 1741. évben el lőn határozva, hogy a status miniszteriumba magyarok is alkalmaztassanak, s ekkép a külügyek tárgyalásában részt vegyenek, és így az „elucubratio systematis in politicis“ egyenesen a real unio értelmében történt meg. Nem lehet tehát kételkedni, hogy in „militaribus et oeconomicis“ hasonlóul a real unio alapján volt szándék a rendszert kifejteni.“

L. úrnak ezen okoskodása már csak azért is alaptalan, mert félreértésből vagyis tévedésből indúl ki. Ő t. i. a „systema in politicis“ kifejezés alatt egyenesen s egyedül a kül-politikai ügyeket értette; pedig ki van fejtve az 1861. országgyülésnek második feliratában, hogy Magyarországban a külügyek vezetése a királynak fentartott jogok közé tartozik, s el fogjuk mi is ezt mondani bővebben jelen értekezésünk utolsó részében. Midőn tehát 1715. évben országos bizottságot küldött ki a magyar törvényhozás „pro elucubratione systematis in politicis,“ azt bizonyosan nem a külügyek rendszerének kidoldozásával bizta meg.

Ha kivánja tudni L. úr, mit értettek a magyar törvények a „publico politica" szó alatt : tekintse meg az $179^0/_1$: 67. t. czikket, melyet munkájában maga is idézett. Látni fogja, hogy akkor is egy országos bízottság küldetett ki „pro elaboratione systematis publico politicorum," és e törvény 1. §-ában el is soroltatnak ama tárgyak, melyek a „publico-politicá"-k közé tartoznak, t. i. az országgyülésnek, helytartótanácsnak, megyéknek és törvényhatóságoknak rendezése, a köz-egészségi ügy, sajtó ügy, s az e tárgyra vonatkozó országos sérelmek; kül-politika tehát szóval sincs megemlítve.

Miután pedig senki sem állíthatja, hogy ezen elsorolt tárgyak kifejtése valamely real unio alapján történt, vagy szándékoltatott volna: megfordíthatnók L. úr okoskodását, s azt mondhatnók, hogy valamint az „elucubratio systematis in politicis" nem real unio alapján volt kitűzve: úgy a katonai s közgazdasági ügyekre nézve sem lehetett az 1715. és $179^0/_1$. országgyűléseknek szándékuk e rendszert valamely real unio alapján fejteni ki.

De tovább megy L. úr, s állításának támogatására hivatkozik az 1723: 21. t. cz. 3. §-ára, és e sorok szövegét következőleg adja elő: „hogy miután e jelen országgyülés folyama alatt e végre kiküldött s a királyi biztosok jelenlétében és az ország rendeinek, a hadi tanácsnak s az udvari kamarának hozzájárúlásával megkezdett bízottság be nem végeztethetett, azért az ország rendei ő felségének királyi válaszához ragaszkodva, könyörögnek, hogy a bízottság az országgyülés bevégeztével azonnal folytattassék, s a királyi resolutio teljesíttessék." E sorok idézése után nagy páthoszszal felkiált L. úr: „Man sieht, dass die Durchführung des militärischen und oekonomischen Systems mit Beiziehung der königl. Abgeordneten, mit Beiziehung der ungar. Stände, mit Einfluss des, wie wir wissen, über allem Kriegswesen stehenden Kriegsrathes (consilium bellicum), und mit Einfluss der kaiserl. Hofkammer (camera aulica) bewerkstelligt werden sollte! Wenn dies nicht Alles ein Beweis für die im Sinne der Vereinigung beabsichtigte Vollendung des militärischen und finanziellen Systems ist; so wissen wir nicht, wie

nur irgend etwas auf der Welt erwiesen werden kann? Dies sind doch so viele schlagende Beweise für die im Sinne der Vereinigung beabsichtigte Vollendung des Systems auch der militärischen und oekonomischen Angelegenheiten, als es überhaupt Worte in dieser Gesetzstelle gibt. Wenn man nun alle diese Stellen ins Auge fasst, dann wird man wohl erkennen was es zu bedeuten hat, wenn man sich Ungarn gegenüber auf die pragmatische Sanction (von 1723) beruft!"

Valóban ügyesen számított L. úr ez idézett sorok hatására, föltéve, hogy a jóhiszemű olvasó nem fogja felütni az idézett törvényt, pedig ezt könyvének száz olvasója közől talán 99-ről méltán föltehette. Csakugyan ott van e sorokban, hogy a „commissio" a hadi tanácsnak és udvari kamarának befolyásával kezdetett meg, azonban L. úr okoskodását azon egy körülmény semmisíti meg, hogy e törvény nem arról a „commissióról" és nem is oly nemű „commissióról" szóll, minő az 1715. évi volt, és e commissiónak épen nem az „elaboratio systematis in militaribus et oeconomicis" volt feladása. Ugyanis 1723. évben panaszkodtak ő felségének az ország rendei, hogy a várakban levő tábornokok és parancsnokok a néptől önkényesen adókat követelnek, s a regálékat, t. i. a korcsmai s mészárszéki jogot, az illetők kárával jogtalanul gyakorolják. E panaszra ő felsége a tábornokok s várparancsnokok által behozott jogtalan adóztatást végkép megszüntette; mivel pedig az említett tábornokok s várparancsnokok azt állították, hogy az általok használt javadalmak az ő rendes fizetésöknek egy részét teszik, ő felsége beleegyezett, hogy ez iránt vizsgálat tétessék, s megigérte, miszerint a tábornokoknak s várparancsnokoknak kártalanítását illetőleg, ha azok állítása valónak találtatik, oly módokról fog gondoskodni, melyek az ország lakosait ne terheljék.

Ezen vizsgálatnak teljesítésére volt a bizottság összeállítva, s ahhoz a királyi biztosok jelenlétében mind az országos rendek, mind a hadi tanács, mind az udvari kamara hozzájárúltak. Működésöket még azon országgyűlésen elkezdték, de be nem végezhették. Állításunk bizonyítására jegyzetbe ide iktat-

juk az egész törvényczikk eredeti szövegét. *) A ki az egész törvényt figyelemmel végig olvassa, látni fogja, hogy az ott említett commissio se alakúlására, se czéljára s működésének tárgyára nézve nem hasonlított legkevésbbé is az 1715: 59. t. czikkben kiküldött országos bizottsághoz. De a ki egyedül csak a L. úr által idézett 3. §-t olvassa, s látja, hogy abban commissióról van szó, könnyen eshetik azon álhiedelembe, hogy az előbbi §§-ban világosan azon bizottságról van szó, melyre az „elucubratio systematis in politicis, militaribus et oeconomicis" bízatott, mert különben azt L. úr ily módon nem idézte volna. L. úrnak kellett e törvényt ismerni, mert hiszen utolsó §-át ki is irta; kellett tudnia, hogy az első §§-ok teljesen megczáfolják azt, a mit a 3-ik §-ból következtetett, s épen azért nem idézte az első §§-kat. Ez lehetett ügyes számítás, de őszinteségnek alig mernők nevezni.

---

*) Ime az 1723: 21. t. czikknek szavai: „Ut quoad Militiae excessus. Art. 43. Anni 1715. exacte observetur: et Generalium aut quorumvis Commendantum, seu in exactionibus Tributorum, seu sic dictorum Regalium, quomodocunque, aut quandocunque introductos; hoc quoque pacto semet Status et Ordines, Regia Benignitate consolatos esse sentiant; eum instituendum ordinem benefata Sua Majestas Sacratissima clementer resolvit:

§. 1. Quo Regalia quidem et quaevis Tributa, praeter Jus, et aequum, in Praesidiis, quibusvis, per Generales aut Commendantes eorumdem introducta, simpliciter et quantocyus fieri poterit, tollantur, et cassentur.

§. 2. Illa vero, quae seu ex usu antiquo, et continuata consuetudine, sive ex Concessione quapiam, per Generales, et Commendantes, in partem Salarii sibi deberi praetenduntur; previo superinde instituendo Examine, et comperta rei veritate; ex aliis mediis per Suam Majestatem Sacratissimam clementer ordinandis, absque ulteriori Regnicolarum aggravio compensentur.

§. 3. Quia autem stante praesenti Diaeta, eatenus ordinata (in praesentia Dominorum Commissariorum Regiorum) cum Concursu Statuum et Consilii Bellici ac Camerae Aulicae inchoata Commissio finem sortiri nequivisset; ideo Status et Ordines benignae Regiae Resolutioni insistentes, pro ejusdem (finita statim Diaeta) fienda continuatione, et benignae Resolutionis Regiae effectuatione supplicant."

L. úr talán erre is azt mondja, hogy az legalább real unióra mutat, hogy a vizsgáló bizottsághoz mind a hadi tanács, mind az udvari kamara hozzájárúltak. De nem kell felejtenünk, hogy többen a tábornokok és várparancsnokok közől német tisztek voltak, a német sereghez tartoztak, mit a történelemből is ki lehet mutatni. Midőn tehát ők azt állították, hogy a kérdéses javadalmak rendes fizetésök egy részét teszik: ez állítás megvizsgálásánál se a hadi tanácsot, se az udvari kamarát, melynek ő felsége igérete folytán gondoskodnia kellett az említett fizetés mikénti pótlásáról, mellőzni nem lehetett.

A mit L. úr e tárgyra vonatkozólag a 89. lapon mond, hogy a katonai, politikai s közgazdasági rendszer kidolgozásának az említett 1715 : 59. t. czikkben történt megindítása első érezhető következménye volt Magyarországban a sanctio pragmaticának,—valóban nem értjük. Kimutattuk fennebb, hogy az 1713-ban Bécsben kihirdetett öröködési határozatok Magyarországra nem terjedtek ki, s jogilag nem léteztek, és csak 1723-ban lön nálunk a sanctio pragmatica megállapitva. Az említett 1715-ki törvény tehát nem lehet következménye azon császári határozatoknak, melyek Magyarországban jogilag nem léteztek, s nem lehetett következménye az 1723. évi magyar sanctio pragmaticának, mely nyolcz évvel későbben jött létre.

Elmondottuk észrevételeinket L. úr azon okoskodásaira, melyeket ő az 1715 : 59. t. czikknek saját kénye szerinti magyarázatából merített. Lássuk most azon okoskodásait, melyeket az 1723. évi törvények bevezetésére (feierliche Einleitung), vagyis, határozottabban szólva, a törvények szentesítését magában foglaló decretum bevezetésére alapít. Hivatkozik, mint említők, e bevezetés első szakaszára, közli azt, de csak töredékesen, s épen e töredékes közlés által állítja úgy össze a tételeket, hogy azokból legalább némi valószinüséggel következtethesse, a mit be akar bizonyítani. Ugyanis az említett bevezetésből e helyen (227. l.) csak a következő sorokat közli: „§. 1. Quod posteaquam Nos in proxime conclusa Anni 1715. praelibati Regni nostri Hungariae Diaeta . . . statim ea, quae ad ejusdem Regni . . . felicitatem, tum circa Justitiae administrationem, tum

Politicorum, Militarium et Oeconomicorum accomodationem spectare videbantur, elaboranda clementer ordinassemus; . . . Pro stabilienda itaque in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis nostris haeraditariis unione et conservanda domestica tranquillitate, novam antelatis Statibus et Ordinibus generalem Regni, Partiumque eidem annexarum Diaetam . . . clementer indixissemus.“ S az ekkép közlött sorok nyomán állítja, hogy „épen az által, mert az összes országok politikai, katonai s közgazdasági accomodatiója félremagyarázhatlanul s élesen van legelől kiemelve (an die Spitze gestellte schneidende Hervorhebung): már a valóságos real unio terjedelme és határozott módja is világosan körülíratott.

Azonban olvassa bárki az említett decretum vagy bevezetés idézett első szakaszát az eredeti szöveg szerint, minden kihagyások nélkül, a mint e czikkünk végén egész terjedelmében közölve van, látni fogja, mennyire másképál annak valóságos értelme, mint L. úr magyarázza. Elmondja e bevezetésben ő felsége, hogy miután ő a közelebb lefolyt országgyülésen, azonnal tudniillik, midőn ez országba szerencsésen megérkezett, azokat, a mik az ország boldogságának visszaállítására, mind az igazság kiszolgáltatása, mind a politikai, katonai és közgazdasági dolgok rendbehozása körül szükségeseknek látszottak, kidolgoztatni kegyelmesen elrendelte, később Belgrádot, Temesvárt fegyverrel megvevén, ez által nemcsak egész Magyarországot a török járom alól teljesen kiszabadította, hanem hatalmát a kapcsolt országokra és tartományokra is kiterjesztve, az ország rendeit az ellenségtől dicsőségesen megmentette, megemlékezvén, hogy a boldog fejedelmek azokról, a mik a hadviseléshez tartoznak, béke idején szoktak gondoskodni, új országgyülésre hivta össze az ország rendeit Pozsony városába, a végett, hogy minden esetre, a külső erő ellen is, megerősíttessék a szomszéd országokkali kapcsolat és a belnyugalom fentartassék.

Ime tehát csak „per enarrationem,“ mint megtörtént dolog, van emlitve, hogy ő felsége azokat, a mik mind az igazság kiszolgáltatása, mind a politikai, katonai s közgazdasági dolgok

rendbehozása körül szükségeseknek látszottak, kidolgoztatni már 1715-ben elrendelte, épen úgy, mint meg van említve Belgrád és Temesvár visszavétele s az ország megszabadítása a török járom alól. De az, a mit L. úr mond: „die unzweideutige an die Spitze gestellte, schneidende Hervorhebung der Accommodation des politischen, militärischen und oekonomischen System's der gesammten Länder" — az idézett sorokból sehogy sem tűnik ki.

L. úr talán azt tekinti „an die Spitze gestellte schneidende Hervorhebung" gyanánt, hogy e tárgy sorban legelöl van említve: de, úgy hiszszük, ennek oka nem politikai, hanem egyszerűen chronologiai, mert az 1715. évi országgyűlés megelőzte Belgrád és Temesvár bevételét s a török kiűzését, mint a történelemből is tudjuk; de magából a decretumból is látható, különösen e szavakból: „et expost occasione novissimi feliciter terminati belli turcici," — a történeti sort követte tehát e decretum a tények elsorolásában. Az a kifejezés pedig, melyet L. úr magyarázgatásánál a 228. lapon, szokása szerint, ismét belegondolt az említett sorok szövegébe: „der gesammten Länder" ama sorokban csakugyan nem található.

Nem is mondja a fejedelem sehol, hogy az országgyűlést a politikai, katonai és közgazdasági rendszer megállapítására, vagy az e tárgyban kiküldött országos bizottság munkájának fölvételére hivja össze; nem szóll semmit a közigazgatás rendszerének bármely közösségéről: hanem azt mondja, hogy miután az országba jövetele óta gondjait mindig az ország boldogságának helyreállítására fordította, s azoknak, mik az igazság-szolgáltatás, a politikai, katonai s közgazdasági dolgok rendbehozása körül szükségesek, kidolgozását már 1715-ben elrendelte, Belgrádot, Temesvárt visszavette s a törököt kiverte, béke idején akarván a háború dolgairól gondoskodni, összehivta az országgyűlést. És mi végett hívta össze? A végett, hogy Magyarországnak a többi örökös tartományokkali egyessége a külső erőszak ellen is megszilárdíttassék s a belbéke fentartassék.

Kérdezhetné valaki, hogy mi volt tehát azon „unio," melyet ő felsége megszilárdítni óhajtott? L. úr azt mondja: való-

ságos real unio. De maga a sanctio pragmatica s az 1723. évi törvények máskép felelnek e kérdésre.

Ugyanis : mi volt azon eszköz, melyet az ország rendei a a kitűzött czélnak elérésére szükségesnek tartottak s ennélfogva közakarattal el is határoztak? Kiterjesztették az öröködési jogot az uralkodóház nőágára is; kimondották, hogy ez a trónörödés szintén azon első-szülöttségi sorral következzék, mely a többi örökös tartományokban ő felsége által megállapíttatott, s ennélfogva mind Magyországban, mind a többi örökös tartományokban az uralkodóháznak ugyanazon tagját illesse a trón; kimondották azt is, hogy a közös fejedelem mind Magyarországot és az ahhoz tartozó országokat, mind a többi örökös tartományokat együtt és viszonosan elválaszthatatlanul és eloszthatatlanul öröködésileg b í r j a; következőleg se az örökös tartományokat egymástól vagy Magyarországtól, se Magyarországot s az ahhoz tartozó országokat szintén egymástól vagy az örökös tartományoktól a birtoklásra nézve elválasztani vagy azokat felosztani ne lehessen. Egy szóval : kimondották az elválhatatlan s s feloszthatatlan b i r t o k l á s t. És miután az 1. czikkben s a 2. czikknek 8 első §-ában megállapították azokat, a mik az öröködési jogot s annak sorát tárgyazzák, a következő 9. §-ban világosan megmondták azt is : hogy az örökös tartományokkali uniót, melynek mind a külső erőszak, mind a káros belmozgalmak elleni megszilárdítása volt az országgyülés egyik kitűzött czélja, épen nem úgy értették, mint azt L. úr szeretné magyarázni. Mert az említett §-ban, az 1715 : 3. t. czikknek a nőági öröködésre lett világos kiterjesztésével, mint fennebb már kifejtettük, megállapították, hogy Magyarország az örökös tartományok módja szerint soha nem fog kormányoztatni, hanem király ő felsége mindig az országnak eddig alkotott s jövendőben országgyűlésileg alkotandó saját törvényei szerint fog uralkodni és kormányozni. Következőleg nem csak közös kormányzatot s valóságos real uniót nem mondottak ki, hanem épen ellenkezőleg az önálló s különvált kormányzatot kivánták az ország részére biztosítani.

Ezek voltak azok, a miket az ország rendei elhatároztak,

s a miket ő felsége a magyar király czélszerüeknek s elegendőknek talált azon kitüzött czélra, hogy az örökös tartományokkali egyesség a külső erőszak ellen és a káros belmozgalmak ellen is megszilárdittassék. Elegendőknek talált, mondjuk, mert se királyi előterjesztéseiben, se királyi válaszaiban többet erre vonatkozólag nem kivánt; sehol nem mondotta, hogy ő a megerősitendő kapcsolat alatt más valamely szorosabb kapcsolatot értett, nem szóllitotta fel az ország rendeit, hogy valamely közös kormányzati rendszer megállapitásáról gondoskodjanak, s még arra sem útasitotta őket, hogy a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kidolgozására 1715. évben kiküldött bizottságnak valamely munkáját vegyék tanácskozás alá; mindezekről nem szóllt a fejedelem, hanem egyszerüen szentesitette az országgyülésileg megállapitott törvényeket, és igy szentesitette az ország különvált önálló kormányzatáról szólló törvényt is. S ha végig tekintjük e törvények sorát, meggyőződhetünk, hogy azokban több közigazgatási tárgy fölött intézkedett az országgyülés, itélőszékeket állitott fel, politikai kormányszéket rendezett, magán törvénykezésre vonatkozó törvényczikkeket alkotott; szóllott az országgyülések tartásáról, a nádori hivatal hatalmáról, harminczadokról, az ország határairól, a magyar kamara függetlenségéről, még magán személyek követeléseiről is; szóval: intézkedett vegyesen, de nem rendszeresen sokféle tárgyakról, az emlitett 9. §. tartalmával mindenütt öszhangzólag; de az örökös tartományokkali kapcsolatot illetőleg azokon kivül, mik a sanctio progmaticában vagyis az emlitett törvények előbeszédében s az 1. és 2. t. czikkben foglaltatnak, s miket fennebb röviden megemlitettünk s az olvasó e czikkünk végén az emlitett törvények oda iktatott eredeti szövegében bővebben megolvashat, semmit sem szóllott; valamely közös kormányzatot pedig még csak távolról sem emlitett meg, sőt a mondott 9. §. rendeleténél fogva nem is emlithetett.

Ha már tekintetbe veszszük, hogy azon decretumot, melynek bevezetéséből (feierliche Einleitung) vonja ki L. úr a czélba vett unio magyarázatát, ő felsége a király akkor adta ki, midőn már az 1723. évi törvények országgyülésileg megállapittattak, s

ő felsége által is elfogadtattak; és így akkor, mikor már tudta sőt királyi hatalmával helyben is hagyta mindazokat, a mik azon törvényekben foglaltatnak: nem foghatjuk meg, miként lehet a decretum bevezetésében felhozott „unio“ szónak a törvény értelmével, különösen a többször érintett 9. §. világos rendeletével oly ellenkező magyarázatot adni?

De még tovább megy L. úr, s azt állítja munkájának 229. lapján, hogy: az 1723. évi törvények az örökös tartományok képviselőivel tárgyaltattak s határoztattak el és pedig azért, mert a tanácskozás alatti tárgyak, névszerint a czélbavett katonai, politikai és közgazdasági ügyek, már előbb sem valának tisztán magyar tárgyak, továbbra pedig annál kevésbbé lehettek ilyenek, miután épen ezekre nézve határoztatott el 1723. évben az örökös tartományokkali kapcsolat. Állításának igazolására idézi az említett decretum bevezetésének (feierliche Einleitung) nehány sorát, melyekben azt mondja a fejedelem, hogy az országgyülést kezdetben maga személyesen vezette, utóbb pedig királyi teljhatalmú biztosait, gróf Stahremberg-Gundager Tamást felső- és alsó-ausztriai örökös marschallt, titkos tanácsost stb. és gróf Kinsky Ferencz Ferdinándot, csehországi főudvarmestert, kanczellárt stb. bízta meg. Bevégeztetvén pedig a kölcsönös egyezkedések és az országgülés, bemutatták és fölterjesztették ő felségének az ország rendei a fenemlített királyi meghatalmazottak s biztosok által is-elfogadott törvényczikkeket stb. (Az egésznek eredeti szövegét lásd a czikkünk végén levő függelékben I. szám alatt.)

Ez idézett sorokból leginkább kiemeli L. úr azt, hogy az ott megnevezett biztosok Ausztriának és Csehországnak magas méltóságai voltak, s azt állítja, hogy azok nem csak mint a magyar király tanácsosai, hanem mint tanácsosai az összes országok közös fejedelmének, és így az összes birodalom tekintetéből, különösen pedig mint a nem-magyar örökös tartományok képviselői, tanácskoztak a közös ügyekre vonatkozólag Magyarország rendeivel; — mely állítást azzal is támogat, hogy ellenökben az ország nem hivatkozott azon jogára, miszerint tisztán

magyar tárgyak felett még a fejedelem is csak magyar tanácsosokkal tanácskozhatik.

Azonban az idézett sorok egy szóval sem említik, hogy a nevezett két főúr más országok képviselője lett volna; nem mondják, hogy más országoknak vagy az összes birodalomnak érdekei tekintetéből neveztettek ki, még császári biztosoknak sem czímeztetnek: hanem maga ő felsége határozottan és világosan királyi meghatalmazottaknak s biztosoknak mondja őket. Ők tehát nem a többi örökös országok fejedelmének, hanem a magyar királynak nevében voltak Pozsonyban. Az országgyűlés önállólag tanácskozott, határozott és szabadon gyakorolta a törvényhozási jognak azon részét, mely a nemzetet illette; a királyi meghatalmazottak s biztosok pedig a magyar királyt képviselték, válaszokat adtak a király nevében, szóval: a magyar király az országgyűlési egyezkedésekben, egész a szentesítésig, ő általok gyakorolta a törvényhozás azon részét, mely alkotmányunk szerint a fejedelmet illeti.

Megjegyezzük itt, hogy a magyar közjog nyelvén országgyűlési egyezkedésnek (tractatus diaetalis) neveztetik azon eljárás, mely szerint az országgyűlés felirat által terjeszti ő felsége elébe a hozandó törvény fölötti megállapodását, mire ő felsége királyi választ ad, s ha e kettő össze nem hangzik, az ország rendei újabb fölterjesztést tesznek, mire ismét királyi válasz adatik, s ez így foly mindaddig, míg a két fél között valamely határozott megállapodás nem jő létre Korábbi időkben, kivált midőn a fejedelem távol volt, az ilyen tárgyalás sok nehézséggel s idővesztéssel járt, minek elkerülése végett gyakran a fejedelem, épen úgy mint 1723. évben, maga helyett nem császári, hanem magyar-királyi meghatalmazottakat nevezett ki, ez által is siettetni és könnyíteni akarván az országgyűlési egyezkedések folyamát. Így történt ez többek közt 1566, 1574, 1575, 1593, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1601, 1602, 1603, 1604 és 1715-ben, szóval: a legtöbb olyan esetben, midőn a király folytonos távolléte miatt az országgyűlést maga nem vezethette. Nem különbözik tehát e tekintetben az 1723. évi országgyűlés, azon most elsorolt korábbi országgyűlésektől, me-

lyekben pedig se sanctio pragmaticáról, se a politikai, katonai és közgazdasági rendszerről, se bármiféle közösségről szó sem volt. És így valóban élénk képzelődés kell ahhoz, hogy valaki azért, mivel 1723-ban ő felsége a magyar király maga helyett meghatalmazottakat bízott meg az országgyűlési egyezkedésekre, s e meghatalmazottak osztrák és cseh magas állású méltóságokat viseltek, azonnal határozottan azt következtesse, miszerint e meghatalmazottak nem csak a magyar királynak, hanem az összes országok közös fejedelmének nevében voltak jelen, s az egész birodalmat, különösen pedig a nem-magyar örökös tartományokat képviselték, holott mindezekről, mint fennebb megjegyeztük, a L. úr által idézett sorokban és általában az egész törvényben egy betű sem fordúl elő, sőt ellenkezőleg ama meghatalmazottak egyenesen királyi biztosoknak neveztetnek. Hírlapokban s magán levelekben lehet talán a sorok közt is olvasni: de törvények és közjogi kérdések magyarázatánál nincs helye a sorok közötti olvasásnak. Pedig L. úrnak kedvencz modora, oly törvényeket is idézni saját elmélete mellett, melyek épen ellenkezőt tartalmaznak, s azután hosszas vitatkozással mutogatni, hogy az idézett törvénynek valóságos értelme nem az, a mit annak szavai mondanak, hanem az, a mit nem mondanak.

Egyébiránt az 1723. évi országgyűlésen alkotott törvények között melyik volt az, melynek tárgyalásánál ama királyi meghatalmazottak a többi örökös tartományokat képviselhették volna? Hiszen a sanctio pragmaticáról szólló első czikkeken kivül egyetlenegy czikk sincs, melyet még maga L. úr is közös tractatus alá tartozónak s real unióra vonatkozónak mondhatna. Nézze bár végig akárki az említett törvények sorozatát, *) nem fog kételkedni állításunk valóságán. A mi pedig a sanctio pragmaticát megállapító első két czikket illeti: azok oly tárgyról szóllnak ugyan, melyet közösnek mondhatni, a mennyiben a közös uralkodóháznak nőági öröködési jogát és így a fejedelem közösségét s a feloszthatatlan és elválaszthatatlan birtoklást, vagyis a szoros personal uniót állapítja meg; de ezen t. czikkek

*) Lásd a Függelékben II. szám alatt.

az országgyülésnek még kezdetén alkottattak, kezdetben pedig ő felsége maga személyesen vezette az országgyülést, a mint a L. úr által idézett sorok is bizonyitják, hol a fejedelem azt mondja: „eidemque Nos etiam a primordio quidem ejusdem diaetae personaliter, dein vero medio Plenipotentiariorum Commissariorum nostrorum regiorum etc. praefuissemus.“ Az ország rendei mindjárt az országgyülés első napjaiban elhatározták a nőági öröködést.*) Julius 17-én már a kész törvényczikkelyeket vette át ő felsége személyesen Pozsonyban, s onnan az nap útazott vissza Bécsbe, maga helyett királyi biztosokúl hagyván gróf Stahremberg-et és gróf Kinsky-t. E két főúrnak királyi biztosi müködése tehát valósággal csak akkor kezdődöt, mikor már a sanctio pragmatica meg volt állapitva; s ellenök, mint nem-magyar születésüek ellen, valószinüleg azért nem tettek kifogást az ország rendei, mert a Stahremberg- és Kinsky-család több tagjai 1647 és 1687 óta indigenák voltak; magokat pedig az emlitett királyi biztosokat ugyanazon 1723. évi országgyülés, melyen a király nevében müködtek, díj elengedése mellett, vette föl a magyar indigenák közé.

Kétségtelen tehát, hogy annak, a mit L. úr munkája 229 lapján a következő sorokban mond: „Man sieht also offenbar, dass diese Landtagsartikel des Jahres 1723 auf die Vereinigung des ganzen politischen, militärischen und oekonomischen System's, somit auf eine in diesen Dingen vollendete politisch-militärisch-oekonomischen Realunion gerichtet gewesen seien; und dass diese Artikel durch Repräsentanten der Länder verhandelt und abgeschlossen worden seien,“ — legkisebb alapja nincs, minthogy az 1723. évi országgyülésen alkotott százhuszonkilencz t. czikk között egy sincsen, mely a politikai, katonai és közgazdasági rendszernek, a többi örökös tartományok rendszerével leendő egyesítését vagy a real uniót csak egy szóval is megemlitené; az országgyülésen jelen volt királyi biztosokról pedig se a törvény, se a fejedelem nem mondja, hogy a magyar

*) Junius 27-én „Veni Sancte.“ — Junius 30-án tétetett a rendek tábláján az indítvány és el is fogadtatott.

királyon kivül bárkit képviseltek volna, s ilyen képviseletnek tárgya sem létezett.

Szóllottunk immár a sanctio pragmaticában előfordúló „indivisibiliter“ és „inseparabiliter“ szavak valóságos értelméről: de mivel L. úr e szavaknak oly értelmezést ad, mely magával a törvénynyel meg nem egyezik, szükségesnek látjuk e magyarázatára is megjegyzésünket tenni.

Azt mondja ugyanis L. úr munkája 248. lapján: „In dieser Hinweisung, dass alle Länder indivisibiliter et inseparabiliter, invicem et insimul, ac una cum Regno Hungariae et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis haereditarie possidendae, regendae et gubernandae sein sollen, liegt wohl abermals ein sehr starker Hinweis auf die über die Personalunion hinausgehende Realunion.“

Itt L. úr egy szócskát, vagyis inkább a szónak utolsó tagját változtatta meg, nem is írt más szót, csak egy melléknevet máskép concordált, s íme oly magyarázatot kötött e kis tévedéshez, mi az ő elméletének kedvező. A törvény eredeti szövegében nem úgy áll: „possidendae, regendae et gubernandae“ hanem: „possidendis, regendam et gubernandam.“ Vizsgáljuk tehát, mi azon törvénynek valóságos tartalma. *) Az 1723: 2. t. cz. 5., 6. és 7. §§-ai egy hosszú mondatot tartalmaznak, mely mondatban a főnevek az 5. §. elején, az ige a 7. §-nak végén áll. Értelme azonban a hosszú mondatnak kétségtelen. Átadják ugyanis az ország rendjei a felséges uralkodóház fiágának kihaltával a nőágnak

a Magyarországbani trónöröklés jogát (jus haereditarium succedendi in Hungariae Regnum);

átadják továbbá a magyar koronát s az ahhoz tartozó részeket, tartományokat, országokat (et coronam ad eandemque Partes pertinentes Provincias et Regna).

Itt a „Corona“ szó alatt nem a királyi hatalom jelvénye, maga a korona, hanem az állam, vagyis Magyarország mint állam

---

*) Lásd a törvény szövegét egész terjedelmében a Függelék I. száma alatt.

értendő, s a „corona“ szónak ezen értelme gyakran fordúl elő törvényeinkben, valamint más nemzetek közjogában is.

Ezen főnévnek: „coronam,“ értve az országot, felel meg a 7. §. végsorában levő azon két szó: „regendam et gubernandam;“ mert e két melléknév a latin nyelv szabályai szerint csak az említett főnévvel (coronam) egyez meg (concordat). Összevonva tehát az idézett §§-nak szorosan ezen eszmére vonatkozó szavait, e tétel azt mondja: „Átaladják a fiág kihaltával a nőágnak a Magyarországbani trónöröklés jogát, átadják a magyar koronát (vagyis a magyar államot) az ahhoz tartozó részekkel, tartományokkal, országokkal együtt, hogy abban uralkodjék és azt kormányozza.“

Ezen eszmén kivül következők vannak még a hivatkozott §§-ban kimondva:

Határozottan körül van irva, hogy kikre terjed ki ezen átadott nőági trónöröködési jog, s e tekintetben „III. Károlynak, I. Józsefnek és I. Leopoldnak mindkét ágoni római kath. vallású maradékai“ vannak megnevezve.

Ki van mondva, hogy az öröködés sora ugyanazon elsőszülöttségi sor leend, mely ő felsége által többi örökös tartományaiban már megállapíttatott.

Ki van mondva az, hogy az örökös tartományok Magyarországgal s az ahhoz tartozó részekkel, országokkal s tartományokkal együtt és viszonosan eloszthatatlanul és elválaszhatatlanul vagy öröklésileg birandók (indivisibiliter ac inseparabiliter, invicem et insimul, ac una cum Regno Hungariae, et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis, haereditarie p o s s i d e n d i s).

De az sehol sincs kimondva, hogy Magyarország és a többi örökös tartományok elválaszthatatlanúl vagy közösen k o r m á n y z a n d ó k. A „regendam et gubernandam“ nincs összefoglalva az „indivisibiliter ac inseparabiliter“ szavakkal, melyek a „possidendis“ szóval állanak kapcsolatban. Ellenben, mint fennebb már kifejtettük, a 9. §-ban az van határozottan kimondva, hogy ő felsége, Magyarországot nem a többi örökös tartományok módja szerint fogja kormányozni, hanem abban az országnak eddig hozott s országgyűlésileg ezután hozandó saját törvényei

szerint uralkodik és kormányoz. És így L. úrnak elferdített magyarázata az említett törvénynek nemcsak szellemével, hanem szavaival és értelmével is merőben ellenkezik.

A sanctio pragmaticát illetőleg L. úrnak még egy állítására kell megjegyzést tennünk. Azt mondja ő, hivatkozva az 1723. évi törvények előbeszédére, „hogy az ország rendei jogaik és szabadságaik megerősítéseért könyörögtek (Man sieht, dass die Stände auch um die Bestättigung ihrer Rechte und Freiheiten, gebetet haben.“ 235. lap.) A fejedelem iránti hódolatnál fogva a magyar nemzet, még akkor is, midőn kétségtelenül igazságos s jogszerűleg meg sem tagadható kivánatot terjesztett fel, rendesen a kérelem szavaival élt, mert a követelés hangja nem fért volna meg a tartozó tisztelettel, s köszönetet mondott azokért is, a mik nem csupán a fejedelmi kegyelem tényei voltak. Ez általában véve más nemzeteknél is a nemzet képviselőinek nyelve a fejedelem irányában. Akárhány ilyen kérelem esetet hozhatott volna fel L. úr a magyar törvényhozás történelméből, a nélkül, hogy abból bármi közjogi következéseket lehetne vonni. Véletlenül azonban a kérelmet illetőleg épen e helyen hivatkozott helytelenül, s állította azt, a mi egyáltalában nem való. Ugyanis az említett előbeszédben, különösen annak 4. és 5. §§-aiban azt mondják az ország rendei: „hogy tehát jövendőben ő felségének ezen örökös országa minden zavartól és veszélytől megóvassék, s mind a külső erőszak, mind a veszélyes belmozgalmak ellen üdvös és országgyűlésileg meghatározandó módon biztosíttassék, s ez által ő felségének többi örökös tartományaival is az egyetértés és kapcsolat, következve a keresztyén köztársaságnak (Christianae Reipublicae) békéje és nyugalma ő felségének kormányzata alatt tartós legyen, s a rendek által kikiáltott és ő felségének ajánlott nőági öröködés megszilárdíttathassék, az ország rendei eddigi szabadságaikban, törvényeikben s azokban, a mik ez országgyűlés alatt alkottattak, s jövendőben országgyűlésileg alkottatni fognak, megmaradjanak, megerősíttessenek és megtartassanak, a törvényeket mindenki megtartsa, az igazság kinek kinek a hazai törvények szerint kiszolgáltassék, s ő felségének e czélra az ország rendei

elébe adott előterjesztése (propositio), atyai akarata és szándéka támogattassék (secundaretur), a karok és rendek ő felségének könyörögnek :

5. §. hogy az alább következő törvényczikkeket elfogadni, szentesíteni méltóztassék." *)

Nem azt kérik tehát az ország rendei, hogy jogaik és szabadságaik megerősíttessenek, hanem azt, hogy az alább következő t. czikkeket, (ut infrascriptos articulos) ő felsége szentesítse. Mind azok, mik a 4. §-ban hosszasan el vannak sorolva, nem a kérelem tárgyai, hanem azon indokok, melyeknél fogva az említett t. czikkek szentesítését kérik, szóval: a 4. § azon czélokat sorolja elő, melyeket az országgyűlés azon törvények alkotásásával elérni óhajtott. Ha L. úr az eredeti szövegnek pontozásait (interpunctio) figyelemmel megtekinti, láthatja, hogy a 4. § végén álló ige: „könyörögnek" (suplicant) után kettős pont áll, s e kettős pont után következik az 5. §: hogy az alább következő t. czikkeket (ut infrascriptos articulos) stb.; következőleg az említett ige, nem azokra vonatkozik, a mik előtte állanak, hanem azokra, a mik a kettős pont után következnek. S ha L. úr azokat a törvényeket, melyeket annyiszor idézett, fejtegetett, magyarázott, csak egyszer olvasta volna el figyelemmel, azon odavetett állítását, hogy az ország rendei épen ezen országgyűlésen könyörögtek jogaik, szabadságaik megerősíttetéseért, maga törölte volna ki munkájából; mert az 1. czikkben világos szavakkal olvashatta volna, hogy ő felsége mindenekelőtt és pedig a hü karoknak és rendeknek ez iránt előrebocsátott minden kérelme nélkül, (et primum ac ante omnia, nullaque praevia fidelium Statuum et Ordinum eatenus praemissa humillima suplicatione) tiszta atyai indúlatából biztosította az ország rendeit, hogy őket diplomatikai és minden egyéb jogaikban, szabadságaikban, törvényeikben stb. megtartja, s ezért hálás köszönetet mondanak az ország redei. **)

*) Lásd a III. számú függelékben a törvény 4. §-át e szavaktól kezdve: „ut proinde futuris quibusquis" végig, és az 5. §-t.

**) Lásd a II. számú függelékben az 1. t. cz. bevezetését.

Szeretne L. úr, mint munkájának 237. lapján mondja, az ország jogai, törvényei és szabadságai között valami különbséget állítani fel, s csak azokat tekinteni megerősíttetteknek, melyek szerinte tisztán magyar jogok, törvények és szabadságok: de nem figyelmezett arra, hogy épen ő maga idézi az ezen megesősítésre vonatkozó sorokat, melyek ilyen különbséget nem ismernek, hanem azt mondják: in universis eorundem tam diplomaticis, quam aliis quibusvis juribus, libertatibus, privilegiis, immunitatibus, antiquis consuetudinibus, praerogativis et legibus hactenus habititis, ac in praesenti quoque diaeta conditis, et in futurum etiam diaetaliter condendis, permaneant, stabiliantur et consequentur.“ (Praef. 4. §.) Így szól minden későbbi törvény, minden koronázási hitlevél is, s ennél többet mondani, úgy hiszszük, nem is lehetne.

NEGYEDIK FEJEZET.

Lustkandl úr, azokon kivül, a miket az öröködés jogára és rendére, a sanctio pragmaticára s az ezekkel kapcsolatban álló egyes törvényekre vonatkozólag hosszasan előadott, s mikre mi a fennebbiekben megtettük észrevételeinket, sokat beszéll a köz-igazgatásnak majd minden ágáról; számtalan torvényt idéz, azokat saját kénye szerint értelmezi, terjedelmesen okoskodik felettök s mindezekből a valóságos real uniót akarja bebizonyítani. A hol csak egy törvényt talál, melyben valamely, csupán egyes esetre szorított érintkezés van Magyarország és a többi örökös tartományok közt megemlítve, mind felhozza azt, mint kétségtelen jelét az általa vitatott real uniónak.

Hálátlan munka volna, végig menni e nagy számú idézeteken s okoskodásokon; némelyekre azonban teendünk mégis megjegyzéseket.

De mielőtt azokat elmondanók, szükségesnek látunk egy általános észrevételt előrebocsátani, mely L. úr munkájának több helyeire és azon szellemre vonatkozik, mely az egész munkán végig megy.

L. úr úgy látszik, mindazon jogokat, melyeket honunkban törvény szerint kizárólag vagy legalább nagy részben a király gyakorolt, mind lényegökre, mind alakjukra nézve, változhatlanoknak akarja tekinteni. Különösen kiemeli mindazt, mit királyi jognak tart, s az ország utóbbi törvényeit, melyek e jogokat máskép alakították, nem veszi figyelembe.

E nézetet mi merőben alaptalannak hiszszük.

A magyar király és magyar nemzet közötti viszonyokat, a törvényhozás alakját és körét, a kormányzat és köz-igazgatás

formáit, törvények határozták meg, de ezen törvények, nem zárták ki a tökéletesités lehetőségét, nem fosztották meg az államot azon jogától, hogy saját érdekében időnként új törvényeket alkothasson, gyakran eltérőket a régiektől, néha, midőn kellett, azokkal ellenkezőket is. Számos példát lehetne felhozni arra, hogy mind a nemzet, mind a király jogai időnként másként alakíttattak. Az ország legfőbb és legfontosabb hivatalának, a nádori hivatalnak betöltésénél, hajdan a királyi jog terjedtebb volt, mint későbbi időkben. A nemzetnek tettleges ellentállási jogát, mely az arany bulla végzáradékában foglaltatik, mint veszélyest, a törvény eltörölte. Változott az országgyülések alakja, s az összes nemességnek személyes megjelenhetési joga előbb megyénként több, s utóbb csak két követ küldhetésére szoríttatott.

Alkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségeihez és a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetőleg, lényegben és formában, időnként változásokon ment keresztül. Némely törvényeink elveit s tartalmát hiában keresnők a régiebb korban, mert azok az általános míveltség nagyobb fejlettségének s a közjogi eszmék Európaszerte bekövetkezett átalakúlásának szüleményei. Ilyen például a parlamentaris kormány eszméje. Hajdan Európában mindenütt szükebb vagy tágabb rendi alkotmányok állottak fenn. Kizárólag vagy legalább túlnyomólag a magasabb osztályok gyakorlották a közjogokat, minthogy nagyobb míveltségöknél fogva arra képesebbek voltak. De később, terjedvén a míveltség, fokonként tágabbak lettek a korlátok; míg végre az általános jogosúltság elve győzött, s a rendi alkotmányt más országokban is képviselet váltotta fel. Így történt ez nálunk is, későbben talán, mint más országokban, de épen azért, mert későbben történt, érezhetőbb sőt sürgetőbb volt ezen átalakúlásnak szüksége. Az alkotmánynak ily lényeges átalakúlása múlhatlanul megkivánta, „hogy az előbb fenállott rendi alkotmány több törvényei más formába öntessenek; határozattabban formuláztassék, a mi előbb csak általában vala kimondva, s megváltozzék, a mi a népképviselet mellett meg nem állhatott.“ A parlamentaris kormány

eszméje szoros logikai következménye volt a népképviseletnek, mely, parlamentáris kormány nélkül, csonka s a czélnek meg nem felel.

Lehet-e józanon állítani, hogy, mivel Magyarországnak rendi alkotmánya volt, s mivel az előbbi törvények népképviseletet nem ismertek, az ország arra legyen kárhoztatva, hogy a rendi alkotmányt népképviselettel soha föl ne cserélhesse, bármennyire képes is népe részt vehetni az alkotmányos jogokban, bármennyire sürgeti azt a mélyen érzett köz-szükség, parancsolja az igazság s méltányosság, tanácsolja a mívelt Európa példája? Vagy lehet-e józanon azt kivánni, hogy alakítsa át az ország népképviseletivé a régi alkotmányt, parlamentáris kormány nélkül, mert ily kormányt a régi törvények nem ismertek, s legyen új alkotmánya lényegesen hiányos s annak biztositása kivihetetlen egyedül azért, mert a mi nem volt, annak lenni nem szabad, még akkor sem, ha az összes magyar állam vagyis a király és nemzet egyesült akarata úgy kivánná.

Vannak újabb törvényeink között olyanok, melyek nem elvben s lényegben, hanem inkább formában újak, s csak tisztább, határozottabb és rendszeresebb alkalmazását irják körül a régibb törvényekben is előforduló elveknek. Ilyen például a miniszteri felelőség. Mindazt, a mi az erről szólló 1838. évi törvényben foglaltatik, ily alakban hiában keresnők akár Magyarországnak, akár más országoknak régiebb törvényeiben. De az elv maga nem volt új Magyarország törvényhozása előtt, s már a XVI. században világosan és határozottan kimondotta azt a magyar törvény. Ugyanis az 1507: 7. t. cz. azt mondja: hogy ha valaki a király tanácsában az ország szabadsága, közjava és törvényei ellen nyilván és vakmerően cselekednék, azt a tanács többi tagjai kötelesek a legközelebbi országgyülésnek névszerint bejelenteni, s az ország rendei, vétkének mértékéhez képest, meg fogják büntetni. Ki van ebben mondva nem csak a felelősség elve, hanem az országgyülésnek biráskodási hatalma is.

Lehet-e tehát állítani, hogy a miniszteri felelősségrül szólló törvény merőben új tárgyat tartalmaz? Lehet-e követelni, hogy

azon joghoz, mely századok óta törvény által ki van mondva s mely az alkotmányosságnak természetes következménye, ne ragaszkodjék a nemzet; va y egyedül a régi formában tartsa fen azt s ne fejtse ki azon határozottabb alakban, mely Europa más nemzeteinél fenáll, és mindezt csak azért, mert ily határozott kifejtés talán valamely állítólagos királyi jognak módosítása volna?

Változhattak tehát s változtak is törvényeink és azon jogok, melyek e törvényeken alapúlnak. Csak azon elv nem változott, mely minden alkotmányos monarchiának alapelve, hogy bármely változtatás vagy módosítás jogosan csak az összes törvényhozás által vagyis a fejedelem és nemzet közös egyetértésével történhetik. Ezen elveket foglalják magokban a koronázási hitlevelek is, miket megkoronáztatásakor minden magyar király köteles kiadni. Bíztosítja a király azokban a nemzetet, hogy mind az eddig alkotott, mind az ezután alkotandó törvényeket minden pontjaikban, záradékaikban és czikkelyeikben, a miképen azok alkalmazása és értelme körül a király és a nemzet egyetértve országgyülésileg meg fognak állapodni, szorosan és szentül megtartandja. Tehát nem csak az alkotott törvényekre terjed ki a bíztositás, hanem az alkotandókra is, sőt a törvények mikénti alkalmazása és magyarázása is a fejedelem és nemzet közös megállapodásának van fentartva.

Nincs tehát alkotmányunkban kizárva azon lehetőség, hogy akár a nemzetnek, akár a fejedelemnek valamely jogát módosíthassa, megszoríthassa vagy azon jog alkalmazását másképen alakíthassa a törvényhozás. Töröltessék ki ez elv valamely alkotmányból s mondassék ki, hogy se a fejedelem, se a nemzet jogait s azok gyakorlata módját módosítani nem lehet, még akkor se, ha a nemzet és fejedelem abban megegyeznének: az ily alkotmány, a kornak folytonos fejlődést igénylő kivánatitól elmaradva, rövid idő̋n szük lesz mind a két félnek, s a változhatlanságot megállapitó törvény lesz első, a mit meg fognak változtatni. Ha pedig a változhatlanság elve csak egyik félnek jogaira nézve mondatnék ki, viszonosság nélkül: akkor a másik fél lassanként kizáratnék az alkotmányosság élvezetéből, s az egész alkotmány összedőlne.

Ez általános észrevételt előrebocsátván, lássunk immár némi részleteket L. úr munkájából, melyekkel a real uniót akarja bebizonyítani.

L. úr azt mondja munkájának 23. lapján, hogy a bányák már a régiebb korban is a magyar királyt illették, s a fejedelemnek joga volt a nemesek oly birtokait, melyekben bányák vannak, hasonértékű fekvő birtokért elcserélni. Ez állítás fölött nincs mit vitatkozni, miután azt az általa is idézett 1351 : 13. t. cz. bizonyítja. De L. úr tovább megy, s hivatkozván Zsigmond II. Decr. 1. czikkére, azt mondja, hogy ezen t. cz. meghatározza, miszerint az ország minden városaiban, váraiban s faluiban minden megmérhető száraz és folyó tárgyaknál ugyanazon mérték használtassék, és pedig a budai mérték; csak a bányászatnál használtatni szokott súlymértéket hagyja érintetlenül, s azt rendeli, hogy ez régi állapotában, melyet csak a király változtathat meg, lesz fentartandó. A törvény e magyarázatát pedig azon megjegyzéssel fejezi be, hogy a ki egyszersmind nagyon szembetűnő bizonyítványát akarja látni azon összefüggésnek, mely a magyar és német regálék ügye között volt, megtalálja ezt az említett t. czikk szövegébe iktatott azon szóban: „theutonico Pergrecht." *)

Azt hiszi talán az olvasó e határozott állítás után, hogy minden, mit L. úr itt előadott, csakugyan egészen úgy áll az idézett törvényben, mint ő elmondotta? Pedig e hitében nagyon téved. Ugyanis a törvénynek 1. §-a meghatározza, hogy az egész országban mindenütt bor, gabona s általában minden mérhető vagy fontolható tárgy Buda városának mértéke szerint méressék; a 2. § pedig e szabály alól kiveszi a tizedek és hegyvámok mértékeit, s a papságot illető birtokokat és jövedelmeket. Ezekre nézve rendeli az előbbi állapotnak, mennyiségnek és értéknek fentartását. **)

---

*) Wer zugleich einen recht augenscheinlichen Beweis des ungarischen mit dem deutschen Regalienwesen sehen will, der wird ihn in dem in dieser Gesetzstelle (1405: Decr. II. Art. 1.) eingeschalteten Worte: „theutonico Pergrecht" finden.

**) §. 1. „Quod in omnibus civitatibus, oppidis, castris et villis, et generaliter ubicunque intra ambitum Regni nostri, tam in nostris, quam

A bányászatról tehát és arról, hogy a bányászati mértékeket csak a király változtathatja meg, az egész t. czikkben egy szó sem fordúl elő. L. úr megpillantotta a czik szövegében a „montium tributis“ szavakat, s azonnal kész volt azokat a bányászatra vonatkozóknak tekinteni. Megpillantotta a „theutonico: Pergrecht“ szavakat, és ezekből tüstént összefüggést okoskodott ki a magyar és német regálék ügye között, pedig ott van a törvényben latinul, magyarul és németül, hogy a „montium tributis“ szavak alatt azon adózást kell érteni, melyet szőllőhegyekben a szőllőbirtokos tartozik a föld tulajdonosának fizetni. Ezt nevezik magyarul hegyvámnak, s az országban lakó német szőllőbirtokosok németnyelven „Bergrechtnek.“ Ezt Magyarországban mindenki tudja, s hogy L. úr nem értette, még azért nem rójuk meg; de hogy ebből, a mit nem értett, oly határozottsággal akart helytelen következtetéseket vonni, s a nem értett két szó mellé sok más szavakat és eszméket oda képzelt, melyeknek pedig ott nyoma sincs: azt valóban nem foghatjuk meg.

Idézi továbbá L. úr I. Ferdinándnak az 1545. évi országgyülés fölterjesztésére adott válaszát, és azt mondja, hogy: „I. Ferdinánd e válasznak 16. §-ában a bányászati regálét illetőleg fentartja ősi jogát s korlátlan törvényhozási és rendelkezési hatalmát, világosan útal azon módra, mely szerint a többi tartományaiban a bányászatról gondoskodik, és kijelenti, hogy a bányaügyről Magyarországban is ugyanazon módon fog gondoskodni.“ *) És utána veti ezek után L. úr: „hiedurch ist die Vereini-

---

aliorum quorumcunque sint; libra, statera, ulna, mensura vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles, ponderentur et mensurentur secundum mensuram civitatis nostrae Budensis.

§. 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum et montium tributis, vulgo: „hegyvám,“ in theutonico; Pergrecht: Ac lucris, censibus fundis et reditibus Praesbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere.“

*) Weist ausdrücklich auf die Art und Weise hin, wie er in den übrigen Ländern für das Bergbau und alles Mineralwesen sorge, und

gung des Bergregalienwesens in den verschiedenen Ländern auf das unzweideutlichste ausgesprochen.“

Bocsánat, de ismét kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az idézett törvény nem így szóll.

Az ország rendei 1545. évben a bányászatra nézve fölterjesztették ő felségének, hogy miután az országban mindennek az ára fölment, a bányák mélyebbek lettek, s azokba napról napra több víz ömlik, ez által a bányászok költségei s munkája háromszorosra növekedtek: a kamara ezentúl fizesse az ezüstnek márkáját 25 denár hiján h a t forinttal. E fölterjesztésre ő felsége válaszának 16. §-ában, azt feleli: hogy „a bányák mívelésére, gyarapítására s fölvirágoztatására különös gondja van, s az ő kötelessége, nem másé, a bányászati visszaéléseket és hiányokat megjavítani, s miután más országban is vannak érczei, vagyis ezüst-bányái, azoknak mívelésében elég bőven megtanúlta, hogy a bányák főkép minő gondokat s intézkedéseket kivánnak. Ugyanazért mihelyest innen visszatér (Wormsból irta e választ), minden módon intézkedni fog, hogy a bányák míveléséről saját és az ország kára nélkül czélszerűen legyen gondoskodva.“ *)

E sorokban se a királynak korlátlan törvényhozási hatalma, se azon mód (Art und Weise), melylyel ő felsege a többi országokban levő bányairól gondoskodik, nincs megemlítve. Nem mondatik, hogy a magyar bányákról épen azon mód szerint (in derselben Art und Weise) fog gondoskodni, mint a többi országokban levőkről. A különböző országok bánya-regale ügyének

---

äussert sich, dass er auch in Ungarn für das Bergwesen in derselben Art und Weise sorgen wolle, wie in den übrigen Ländern.“

*) §. 16. „Majestas Regia respondet: Culturam et augmentum, Statumque florentem Montanarum, in primis sibi curae esse, ipsiusque, et non alterius officio incumbere, illarum abusus, aut necessitates reformare pro suo, et Regni decore, atque ornamento: cum in aliis etiam Regnis habeat mineras, seu fodinas argenti, ex earumque cultura satis abunde sit docta, quibus potissimum curis, provisionibusque i n d i g e a n t. Et propterea: simul, atque hinc regredietur (quod Divino favore, sperat brevi futurum) se modis omnibus provisuram: ut culturae Montanarum bene et sine detrimento suo et Regni prospiciatur.“

A bányászatról tehát és arról, hogy a bányászati mértékeket csak a király változtathatja meg, az egész t. czikkben egy szó sem fordúl elő. L. úr megpillantotta a czik szövegében a „montium tributis" szavakat, s azonnal kész volt azokat a bányászatra vonatkozóknak tekinteni. Megpillantotta a „theutonico: Pergrecht" szavakat, és ezekből tüstént összefüggést okoskodott ki a magyar és német regálék ügye között, pedig ott van a törvényben latinul, magyarul és németül, hogy a „montium tributis" szavak alatt azon adózást kell érteni, melyet szőllőhegyekben a szőllőbirtokos tartozik a föld tulajdonosának fizetni. Ezt nevezik magyarul hegyvámnak, s az országban lakó német szőllőbirtokosok németnyelven „Bergrechtnek." Ezt Magyarországban mindenki tudja, s hogy L. úr nem értette, még azért nem rójuk meg; de hogy ebből, a mit nem értett, oly határozottsággal akart helytelen következtetéseket vonni, s a nem értett két szó mellé sok más szavakat és eszméket oda képzelt, melyeknek pedig ott nyoma sincs: azt valóban nem foghatjuk meg.

Idézi továbbá L. úr I. Ferdinándnak az 1545. évi országgyűlés fölterjesztésére adott válaszát, és azt mondja, hogy: „I. Ferdinánd e válasznak 16. §-ában a bányászati regálét illetőleg fentartja ősi jogát s korlátlan törvényhozási és rendelkezési hatalmát, világosan útal azon módra, mely szerint a többi tartományaiban a bányászatról gondoskodik, és kijelenti, hogy a bányaügyről Magyarországban is ugyanazon módon fog gondoskodni." *) És utána veti ezek után L. úr: „hiedurch ist die Vereini-

aliorum quorumcunque sint; l i b r a, s t a t e r a, u l n a, m e n s u r a vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles, ponderentur et mensurentur secundum mensuram c i v i t a t i s nostrae B u d e n s i s.

§. 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum et m o n t i u m t r i b u t i s, vulgo: „h e g y v á m," in theutonico; Pergrecht: Ac lucris, censibus fundis et reditibus Praesbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere."

*) Weist ausdrücklich auf die Art und Weise hin, wie er in den übrigen Ländern für das Bergbau und alles Mineralwesen sorge, und

gung des Bergregalienwesens in den verschiedenen Ländern auf das unzweideutlichste ausgesprochen."

Bocsánat, de ismét kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az idézett törvény nem így szóll.

Az ország rendei 1545. évben a bányászatra nézve fölterjesztették ő felségének, hogy miután az országban mindennek az ára fölment, a bányák mélyebbek lettek, s azokba napról napra több víz ömlik, ez által a bányászok költségei s munkája háromszorosra növekedtek: a kamara ezentúl fizesse az ezüstnek márkáját 25 denár hiján hat forinttal. E fölterjesztésre ő felsége válaszának 16. §-ában, azt feleli: hogy „a bányák mívelésére, gyarapítására s fölvirágoztatására különös gondja van, s az ő kötelessége, nem másé, a bányászati visszaéléseket és hiányokat megjavítani, s miután más országban is vannak érczei, vagyis ezüst-bányái, azoknak míveléséből elég bőven megtanúlta, hogy a bányák főkép minő gondokat s intézkedéseket kivánnak. Ugyanazért mihelyest innen visszatér (Wormsból irta e választ), minden módon intézkedni fog, hogy a bányák míveléséről saját és az ország kára nélkül czélszerűen legyen gondoskodva." *)

E sorokban se a királynak korlátlan törvényhozási hatalma, se azon mód (Art und Weise), melylyel ő felsege a többi országokban levő bányairól gondoskodik, nincs megemlítve. Nem mondatik, hogy a magyar bányákról épen azon mód szerint (in derselben Art und Weise) fog gondoskodni, mint a többi országokban levőkről. A különböző országok bánya-regale ügyének

---

äussert sich, dass er auch in Ungarn für das Bergwesen in derselben Art und Weise sorgen wolle, wie in den übrigen Ländern."

*) §. 16. „Majestas Regia respondet: Culturam et augmentum, Statumque florentem Montanarum, in primis sibi curae esse, ipsiusque, et non alterius officio incumbere, illarum abusus, aut necessitates reformare pro suo, et Regni decore, atque ornamento: cum in aliis etiam Regnis habeat mineras, seu fodinas argenti, ex earumque cultura satis abunde sit docta, quibus potissimum curis, provisionibusque indigeant. Et propterea: simul, atque hinc regredietur (quod Divino favore, sperat brevi futurum) se modis omnibus provisuram: ut culturae Montanarum bene et sine detrimento suo et Regni prospiciatur."

A bányászatról tehát és arról, hogy a bányászati mértékeket csak a király változtathatja meg, az egész t. czikkben egy szó sem fordúl elő. L. úr megpillantotta a czik szövegében a „montium tributis“ szavakat, s azonnal kész volt azokat a bányászatra vonatkozóknak tekinteni. Megpillantotta a „theutonico: Pergrecht“ szavakat, és ezekből tüstént összefüggést okoskodott ki a magyar és német regálék ügye között, pedig ott van a törvényben latinul, magyarul és németül, hogy a „montium tributis“ szavak alatt azon adózást kell érteni, melyet szőllőhegyekben a szőllőbirtokos tartozik a föld tulajdonosának fizetni. Ezt nevezik magyarul hegyvámnak, s az országban lakó német szőllőbirtokosok németnyelven „Bergrechtnek.“ Ezt Magyarországban mindenki tudja, s hogy L. úr nem értette, még azért nem rójuk meg; de hogy ebből, a mit nem értett, oly határozottsággal akart helytelen következtetéseket vonni, s a nem értett két szó mellé sok más szavakat és eszméket oda képzelt, melyeknek pedig ott nyoma sincs: azt valóban nem foghatjuk meg.

Idézi továbbá L. úr I. Ferdinándnak az 1545. évi országgyűlés fölterjesztésére adott válaszát, és azt mondja, hogy: „I. Ferdinánd e válasznak 16. §-ában a bányászati regálét illetőleg fentartja ősi jogát s korlátlan törvényhozási és rendelkezési hatalmát, világosan útal azon módra, mely szerint a többi tartományaiban a bányászatról gondoskodik, és kijelenti, hogy a bányaügyről Magyarországban is ugyanazon módon fog gondoskodni.“ *) És utána veti ezek után L. úr: „hiedurch ist die Vereini-

---

aliorum quorumcunque sint; libra, statera, ulna, mensura vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles, ponderentur et mensurentur secundum mensuram civitatis nostrae Budensis.

§. 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum et montium tributis, vulgo: „hegyvám,“ in theutonico; Pergrecht: Ac lucris, censibus fundis et reditibus Praesbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere.“

*) Weist ausdrücklich auf die Art und Weise hin, wie er in den übrigen Ländern für das Bergbau und alles Mineralwesen sorge, und

gung des Bergregalienwesens in den verschiedenen Ländern auf das unzweideutlichste ausgesprochen."

Bocsánat, de ismét kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az idézett törvény nem így szóll.

Az ország rendei 1545. évben a bányászatra nézve fölterjesztették ő felségének, hogy miután az országban mindennek az ára fölment, a bányák mélyebbek lettek, s azokba napról napra több víz ömlik, ez által a bányászok költségei s munkája háromszorosra növekedtek: a kamara ezentúl fizesse az ezüstnek márkáját 25 denár hiján h a t forinttal. E fölterjesztésre ő felsége válaszának 16. §-ában, azt feleli: hogy „a bányák mívelésére, gyarapítására s fölvirágoztatására különös gondja van, s az ő kötelessége, nem másé, a bányászati visszaéléseket és hiányokat megjavítani, s miután más országban is vannak érczei, vagyis ezüst-bányái, azoknak míveléséből elég bőven megtanúlta, hogy a bányák főkép minő gondokat s intézkedéseket kivánnak. Ugyanazért mihelyest innen visszatér (Wormsból irta e választ), minden módon intézkedni fog, hogy a bányák míveléséről saját és az ország kára nélkül czélszerűen legyen gondoskodva." *)

E sorokban se a királynak korlátlan törvényhozási hatalma, se azon mód (Art und Weise), melylyel ő felsege a többi országokban levő bányairól gondoskodik, nincs megemlítve. Nem mondatik, hogy a magyar bányákról épen azon mód szerint (in derselben Art und Weise) fog gondoskodni, mint a többi országokban levőkről. A különböző országok bánya-regale ügyének

---

äussert sich, dass er auch in Ungarn für das Bergwesen in derselben Art und Weise sorgen wolle, wie in den übrigen Ländern."

*) §. 16. „Majestas Regia respondet: Culturam et augmentum, Statumque florentem Montanarum, in primis sibi curae esse, ipsiusque, et non alterius officio incumbere, illarum abusus, aut necessitates reformare pro suo, et Regni decore, atque ornamento: cum in aliis etiam Regnis habeat mineras, seu fodinas argenti, ex earumque cultura satis abunde sit docta, quibus potissimum curis, provisionibusque i n d i g e a n t. Et propterea: simul, atque hinc regredietur (quod Divino favore, sperat brevi futurum) se modis omnibus provisuram: ut culturae Montanarum bene et sine detrimento suo et Regni prospiciatur."

A bányászatról tehát és arról, hogy a bányászati mértékeket csak a király változtathatja meg, az egész t. czikkben egy szó sem fordúl elő. L. úr megpillantotta a czik szövegében a „montium tributis“ szavakat, s azonnal kész volt azokat a bányászatra vonatkozóknak tekinteni. Megpillantotta a „theutonico: Pergrecht“ szavakat, és ezekből tüstént összefüggést okoskodott ki a magyar és német regálék ügye között, pedig ott van a törvényben latinul, magyarul és németül, hogy a „montium tributis“ szavak alatt azon adózást kell érteni, melyet szőllőhegyekben a szőllőbirtokos tartozik a föld tulajdonosának fizetni. Ezt nevezik magyarul hegyvámnak, s az országban lakó német szőllőbirtokosok németnyelven „Bergrechtnek.“ Ezt Magyarországban mindenki tudja, s hogy L. úr nem értette, még azért nem rójuk meg; de hogy ebből, a mit nem értett, oly határozottsággal akart helytelen következtetéseket vonni, s a nem értett két szó mellé sok más szavakat és eszméket oda képzelt, melyeknek pedig ott nyoma sincs: azt valóban nem foghatjuk meg.

Idézi továbbá L. úr I. Ferdinándnak az 1545. évi országgyülés fölterjesztésére adott válaszát, és azt mondja, hogy: „I. Ferdinánd e válasznak 16. §-ában a bányászati regálét illetőleg fentartja ősi jogát s korlátlan törvényhozási és rendelkezési hatalmát, világosan útal azon módra, mely szerint a többi tartományaiban a bányászatról gondoskodik, és kijelenti, hogy a bányaügyről Magyarországban is ugyanazon módon fog gondoskodni.“ *) És utána veti ezek után L. úr: „hiedurch ist die Vereini-

aliorum quorumcunque sint; l i b r a, s t a t e r a, u l n a, m e n s u r a vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles, ponderentur et mensurentur secundum mensuram c i v i t a t i s nostrae B u d e n s i s.

§. 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum et m o n t i u m t r i b u t i s, vulgo: „h e g y v á m,“ in theutonico; Pergrecht: Ac lucris, censibus fundis et reditibus Praesbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere.“

*) Weist ausdrücklich auf die Art und Weise hin, wie er in den übrigen Ländern für das Bergbau und alles Mineralwesen sorge, und

gung des Bergregalienwesens in den verschiedenen Ländern auf das unzweideutlichste ausgesprochen."

Bocsánat, de ismét kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az idézett törvény nem így szóll.

Az ország rendei 1545. évben a bányászatra nézve fölterjesztették ő felségének, hogy miután az országban mindennek az ára fölment, a bányák mélyebbek lettek, s azokba napról napra több víz ömlik, ez által a bányászok költségei s munkája háromszorosra növekedtek: a kamara ezentúl fizesse az ezüstnek márkáját 25 denár hiján hat forinttal. E fölterjesztésre ő felsége válaszának 16. §-ában, azt feleli: hogy „a bányák mívelésére, gyarapítására s fölvirágoztatására különös gondja van, s az ő kötelessége, nem másé, a bányászati visszaéléseket és hiányokat megjavítani, s miután más országban is vannak érczei, vagyis ezüst-bányái, azoknak míveléséből elég bőven megtanúlta, hogy a bányák főkép minő gondokat s intézkedéseket kivánnak. Ugyanazért mihelyest innen visszatér (Wormsból irta e választ), minden módon intézkedni fog, hogy a bányák míveléséről saját és az ország kára nélkül czélszerűen legyen gondoskodva." *)

E sorokban se a királynak korlátlan törvényhozási hatalma, se azon mód (Art und Weise), melylyel ő felsege a többi országokban levő bányairól gondoskodik, nincs megemlítve. Nem mondatik, hogy a magyar bányákról épen azon mód szerint (in derselben Art und Weise) fog gondoskodni, mint a többi országokban levőkről. A különböző országok bánya-regale ügyének

äussert sich, dass er auch in Ungarn für das Bergwesen in derselben Art und Weise sorgen wolle, wie in den übrigen Ländern."

*) §. 16. „Majestas Regia respondet: Culturam et augmentum, Statumque florentem Montanarum, in primis sibi curae esse, ipsiusque, et non alterius officio incumbere, illarum abusus, aut necessitates reformare pro suo, et Regni decore, atque ornamento: cum in aliis etiam Regnis habeat mineras, seu fodinas argenti, ex earumque cultura satis abunde sit docta, quibus potissimum curis, provisionibusque indigeant. Et propterea: simul, atque hinc regredietur (quod Divino favore, sperat brevi futurum) se modis omnibus provisuram: ut culturae Montanarum bene et sine detrimento suo et Regni prospiciatur."

bárminemű egyesítése pedig csak távolról sincs érintve. Ő felsége a többi országokban birt ezüst-bányáiról csak azt mondja, hogy azok mívelésénél elég bőven megtanúlta, minő gondot s intézkedéseket kivánnak a bányák. De L. úr már ebben is egyesülést talál t, nem a sorokban, hanem vagy a sorok között, vagy saját képzelődésében.

A 25. lapon sok törvényt idéz L. úr annak bebizonyítására, hogy a bánya-ügyre nézve szabad és független törvényhozási, kezelési, és bíráskodási hatalom illette a királyt.

Ez értekezésünkben ki fogjuk alább mutatni, hogy az ország rendei a bányászati ügyre nézve is gyakoroltak törvényhozási jogot. Itt csak L. úr némely idézeteire vonatkozólag teszszük azon észrevételt, hogy ő kedvét leli, úgy látszik, abban, ha munkájában számos idézetet halmozhat össze, s teszi ezt hihetőleg azon reményben, hogy az olvasó inkább elhiszi L. úr szavait hogysem az idézett törvényeket fölkeresse s végig elolvassa, mi valóban fáradságos s talán nem is igen mulatságos munka. E kedvtelés mellet gyakran nem válogatja meg L. úr az idézeteket, s oly törvényeket idéz, melyek egészen más tárgyakról szóllanak, Így például a királynak a bánya-ügyi törvényhozás, kezelés és bíráskodás körüli korlátlan hatalmáról szóllva, hivatkozik többek közt az 1655: 31., 1715: 97. és 1802: 7. t. czikkekre, pedig ezekben egy szó sem foglaltatik, a mi a bánya-ügyet csak távolról is érintené. Szóllanak a törvények a szöllőhegybeli adózásokról, melyek a szöllőbirtokosoktól a föld tulajdonosának járnak, a kilenczedről, tizedről s hegyvámról. Itt is úgy látszik, a „jus montanum“ hozza tévedésbe L. urat, melyet ő valószinüleg bányajognak értett, holott az, mint említők, szöllőhegyi adózás. Egyébiránt, ha e törvényeket csak egyszer elolvasta volna, észre kell vala vennie tévedését. Mert, hogy a többit ne említsük, az általa idézett 1802: 7. t. cz. első sorai következőleg szóllanak: „Ne per tardiorem nonae, aut alterius terragii, j u r i s item m o n t a n i, ac decimae in natura desumptionem damna agricolis fundos erga has praestationes excolentibus inferantur,“ — továbbá a 2. §-ban: „qui vineas nonae, aut qualicunque j u r i m o n t a n o vel decimae in natura desumi consuetis,“ —

a t. czikk végsoraiban: pedig: „sub ipsis vindemiis, nonae aut cujusvis montani juris vel decimae desumptio“ stb. Ezekből csak sejthette volna, hogy itt szüretről, borról és szőllőhegyi adózásról van szó, nem pedig bányászatról.

Idézi továbbá L. úr az 1729:3. t. czikket, melyben az ország rendei a komáromi és győri várparancsnokok zsarolásainak megszüntetését sürgetik. Győrben és Komáromban pedig bányákat csak nem keres L. úr?

De nem időzünk e tárgynál tovább, ezeket is csak L. úr idézési és magyarázási hűségének kimutatására hoztuk föl.

A 25. lapon azt irja L. úr, hogy miután Magyarországban bányászati ügyekre nézve korlátlan joga volt a királynak, a magyar király pedig az egész birodalomnak közös fejedelme: korlátlan törvényhozási jogát tehát valamint maga gyakorolhatta, úgy azt másra is, különösen a birodalmi tanácsra, átruházhatta.

Ha kétségtelenül igaz volna is, a mit L. úr mond, hogy a bánya-ügyekre nézve a törvényhozási jog Magyarországban egyedül a királyt illeti: közjogilag akkor is helytelennek tartanók L. úr említett elméletét.

Alkotmányos országban a király és nemzet között fenálló viszony a király és nemzet egyesült akarata által lőn megállapítva, s azt csak a kettőnek egyesült akarata változtathatja meg. Lemondhat a nemzet valamely jogáról, s azt fejedelmére ruházhatja által, lemondhat a király is valamely eddig törvényesen gyakorlott jogáról, s azt a nemzetnek visszaadhatja: de se egyik, se másik nem teheti azt, hogy ily jogot, közös egyetértés nélkül egy harmadikkal megoszszon, vagy másra ruházzon. A királyi jogok nem magán-vagyon, hogy azt bárkinek lehessen ajándékozni; s ha L. úrnak elmélete állana, akkor épén úgy átadhatná a király bármely más fejedelmi jogát, az ország hozzájárulása nélkül, másnak akárkinek. Mit mondana L. úr, ha valaki azt állítaná, hogy az ausztriai császár azon jogát, melylyel a birodalmi tanácsban alkotott törvények szentesitésére nézve bír, Ausztria beleegyezése nélkül, átadhatja más országnak, s rendelkezhetik akképen, hogy az ausztriai törvényeket ezentúl nem ő maga, hanem valamely más ország fogja szentesiteni?

formáit, törvények határozták meg, de ezen törvények, nem zárták ki a tökéletesités lehetőségét, nem fosztották meg az államot azon jogától, hogy saját érdekében időnként új törvényeket alkothasson, gyakran eltérőket a régiektől, néha, midőn kellett, azokkal ellenkezőket is. Számos példát lehetne felhozni arra, hogy mind a nemzet, mind a király jogai időnként másként alakíttattak. Az ország legfőbb és legfontosabb hivatalának, a nádori hivatalnak betöltésénél, hajdan a királyi jog terjedtebb volt, mint későbbi időkben. A nemzetnek tettleges ellentállási jogát, mely az arany bulla végzáradékában foglaltatik, mint veszélyest, a törvény eltörölte. Változott az országgyülések alakja, s az összes nemességnek személyes megjelenhetési joga előbb megyénként több, s utóbb csak két követ küldhetésére szoríttatott.

Alkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségeihez és a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetőleg, lényegben és formában, időnként változásokon ment keresztül. Némely törvényeink elveit s tartalmát hiában keresnők a régiebb korban, mert azok az általános miveltség nagyobb fejlettségének s a közjogi eszmék Európaszerte bekövetkezett átalakúlásának szüleményei. Ilyen például a parlamentaris kormány eszméje. Hajdan Európában mindenütt szükebb vagy tágabb rendi alkotmányok állottak fenn. Kizárólag vagy legalább túlnyomólag a magasabb osztályok gyakorlották a közjogokat, minthogy nagyobb míveltségöknél fogva arra képesebbek voltak. De később, terjedvén a míveltség, fokonként tágabbak lettek a korlátok; míg végre az általános jogosúltság elve győzött, s a rendi alkotmányt más országokban is képviselet váltotta fel. Így történt ez nálunk is, későbben talán, mint más országokban, de épen azért, mert későbben történt, érezhetőbb sőt sürgetőbb volt ezen átalakúlásnak szüksége. Az alkotmánynak ily lényeges átalakúlása múlhatlanul megkivánta, „hogy az előbb fenállott rendi alkotmány több törvényei más formába öntessenek; határozattabban formuláztassék, a mi előbb csak általában vala kimondva, s megváltozzék, a mi a népképviselet mellett meg nem állhatott.“ A parlamentaris kormány

eszméje szoros logikai következménye volt a népképviseletnek, mely, parlamentáris kormány nélkül, csonka s a czélnek meg nem felel.

Lehet-e józanon állítani, hogy, mivel Magyarországnak rendi alkotmánya volt, s mivel az előbbi törvények népképviseletet nem ismertek, az ország arra legyen kárhoztatva, hogy a rendi alkotmányt népképviselettel soha föl ne cserélhesse, bármennyire képes is népe részt vehetni az alkotmányos jogokban, bármennyire sürgeti azt a mélyen érzett köz-szükség, parancsolja az igazság s méltányosság, tanácsolja a mívelt Európa példája? Vagy lehet-e józanon azt kivánni, hogy alakítsa át az ország népképviseletivé a régi alkotmányt, parlamentáris kormány nélkül, mert ily kormányt a régi törvények nem ismertek, s legyen új alkotmánya lényegesen hiányos s annak biztositása kivihetetlen egyedül azért, mert a mi nem volt, annak lenni nem szabad, még akkor sem, ha az összes magyar állam vagyis a király és nemzet egyesült akarata úgy kivánná.

Vannak újabb törvényeink között olyanok, melyek nem elvben s lényegben, hanem inkább formában újak, s csak tisztább, határozottabb és rendszeresebb alkalmazását irják körül a régibb törvényekben is előforduló elveknek. Ilyen például a miniszteri felelősség. Mindazt, a mi az erről szólló 1838. évi törvényben foglaltatik, ily alakban hiában keresnők akár Magyarországnak, akár más országoknak régiebb törvényeiben. De az elv maga nem volt új Magyarország törvényhozása előtt, s már a XVI. században világosan és határozottan kimondotta azt a magyar törvény. Ugyanis az 1507: 7. t. cz. azt mondja: hogy ha valaki a király tanácsában az ország szabadsága, közjava és törvényei ellen nyilván és vakmerően cselekednék, azt a tanács többi tagjai kötelesek a legközelebbi országgyűlésnek névszerint bejelenteni, s az ország rendei, vétkének mértékéhez képest, meg fogják büntetni. Ki van ebben mondva nem csak a felelősség elve, hanem az országgyűlésnek biráskodási hatalma is.

Lehet-e tehát állítani, hogy a miniszteri felelősségrül szólló törvény merőben új tárgyat tartalmaz? Lehet-e követelni, hogy

A bányászatról tehát és arról, hogy a bányászati mértékeket csak a király változtathatja meg, az egész t. czikkben egy szó sem fordúl elő. L. úr megpillantotta a czik szövegében a „montium tributis“ szavakat, s azonnal kész volt azokat a bányászatra vonatkozóknak tekinteni. Megpillantotta a „theutonico: Pergrecht“ szavakat, és ezekből tüstént összefüggést okoskodott ki a magyar és német regálék ügye között, pedig ott van a törvényben latinul, magyarul és németül, hogy a „montium tributis“ szavak alatt azon adózást kell érteni, melyet szőllőhegyekben a szőllőbirtokos tartozik a föld tulajdonosának fizetni. Ezt nevezik magyarul hegyvámnak, s az országban lakó német szőllőbirtokosok németnyelven „Bergrechtnek.“ Ezt Magyarországban mindenki tudja, s hogy L. úr nem értette, még azért nem rójuk meg; de hogy ebből, a mit nem értett, oly határozottsággal akart helytelen következtetéseket vonni, s a nem értett két szó mellé sok más szavakat és eszméket oda képzelt, melyeknek pedig ott nyoma sincs: azt valóban nem foghatjuk meg.

Idézi továbbá L. úr I. Ferdinándnak az 1545. évi országgyülés fölterjesztésére adott válaszát, és azt mondja, hogy: „I. Ferdinánd e válasznak 16. §-ában a bányászati regálét illetőleg fentartja ősi jogát s korlátlan törvényhozási és rendelkezési hatalmát, világosan útal azon módra, mely szerint a többi tartományaiban a bányászatról gondoskodik, és kijelenti, hogy a bányaügyről Magyarországban is ugyanazon módon fog gondoskodni.“ *) És utána veti ezek után L. úr: „hiedurch ist die Vereini-

---

aliorum quorumcunque sint; l i b r a, s t a t e r a, u l n a, m e n s u r a vini, frugum, et generaliter omnes res mensurabiles et ponderabiles, ponderentur et mensurentur secundum mensuram c i v i t a t i s nostrae B u d e n s i s.

§. 2. Demptis tantummodo mensuris decimarum et m o n t i u m t r i b u t i s, vulgo: „h e g y v á m,“ in theutonico; Pergrecht: Ac lucris, censibus fundis et reditibus Praesbyterorum et virorum ecclesiasticorum, quos in suis statu et justitia, quantitate et valore, volumus permanere.“

*) Weist ausdrücklich auf die Art und Weise hin, wie er in den übrigen Ländern für das Bergbau und alles Mineralwesen sorge, und

gung des Bergregalienwesens in den verschiedenen Ländern auf das unzweideutlichste ausgesprochen."

Bocsánat, de ismét kénytelenek vagyunk megjegyezni, hogy az idézett törvény nem így szóll.

Az ország rendei 1545. évben a bányászatra nézve fölterjesztették ő felségének, hogy miután az országban mindennek az ára fölment, a bányák mélyebbek lettek, s azokba napról napra több víz ömlik, ez által a bányászok költségei s munkája háromszorosra növekedtek: a kamara ezentúl fizesse az ezüstnek márkáját 25 denár hiján hat forinttal. E fölterjesztésre ő felsége válaszának 16. §-ában, azt feleli: hogy „a bányák mívelésére, gyarapítására s fölvirágoztatására különös gondja van, s az ő kötelessége, nem másé, a bányászati visszaéléseket és hiányokat megjavítani, s miután más országban is vannak érczei, vagyis ezüst-bányái, azoknak míveléséből elég bőven megtanúlta, hogy a bányák főkép minő gondokat s intézkedéseket kivánnak. Ugyanazért mihelyest innen visszatér (Wormsból irta e választ), minden módon intézkedni fog, hogy a bányák míveléséről saját és az ország kára nélkül czélszerüen legyen gondoskodva." *)

E sorokban se a királynak korlátlan törvényhozási hatalma, se azon mód (Art und Weise), melylyel ő felsege a többi országokban levő bányairól gondoskodik, nincs megemlítve. Nem mondatik, hogy a magyar bányákról épen azon mód szerint (in derselben Art und Weise) fog gondoskodni, mint a többi országokban levőkről. A különböző országok bánya-regale ügyének

---

äussert sich, dass er auch in Ungarn für das Bergwesen in derselben Art und Weise sorgen wolle, wie in den übrigen Ländern."

*) §. 16. „Majestas Regia respondet: Culturam et augmentum, Statumque florentem Montanarum, in primis sibi curae esse, ipsiusque, et non alterius officio incumbere, illarum abusus, aut necessitates reformare pro suo, et Regni decore, atque ornamento: cum in aliis etiam Regnis habeat mineras, seu fodinas argenti, ex earumque cultura satis abunde sit docta, quibus potissimum curis, provisionibusque indigeant. Et propterea: simul, atque hinc regredietur (quod Divino favore, sperat brevi futurum) se modis omnibus provisuram: ut culturae Montanarum bene et sine detrimento suo et Regni prospiciatur."

den Magyarországban nyert ezüstre vonatkozhatnék, a törvény pedig azt mondja: „aliquod argentum," tehát nem minden, sőt nem is épen sok, hanem csak némi ezüst kivihetéséről szóll.

Egyébiránt, csak az nem érti, a ki nem akarja, hogy a törvényben azon ezüstről van szó, miből ő felsége a maga gyermekei hasznára és szükségeire edényeket, eszközöket, más ilyes készületeket akar készíttetni. Erre mutat a törvénynek azon határozata is, miszerint ő felsége adhat engedelmet érdemes személyeknek, hogy ezüstöt vihessenek ki, természetesen ily czélokra és saját használatukra.

Így szokta olvasni és magyarázni L. úr a törvényt; a mi benn nincs, azt belegondolja, a mi benn van, azt elferdíti, s azt hiszi, hogy dialectikájának sikerült saját elméletéhez idomítani, a mi tulajdonkép ellene szóll.

Megjegyezzük még e tárgyat illetőleg azt, hogy ha Magyarországban mind a bányászati, mind a pénzverési ügyre nézve a királynak teljesen önálló, korlátlan törvényhozási joga lett volna, mint L. úr állítja; s ha Magyarország és Ausztria között oly szoros kapcsolat létezett volna, minőt ő vitat: nem lett volna szükség arra, hogy a magyar törvény engedje meg, miszerint ő felségének és gyermekeinek használatára és szükségleteire némi ezüst kivitessék Magyarországból oda, hol ő felségének székhelye volt, tudniillik Ausztriába; s általában nem lehetett volna eltiltani, hogy a magyar ezüst Ausztriába, mint Magyarországgal tettleg egyesült országba kivitessék. Különállás-e ez, vagy real unio: itélje meg az elfogúlatlan olvasó.

A harminczadokról szóllván L. úr, a 39. lapon azt mondja, hogy 1625-ig, közel száz esztendőn keresztül, a császári udvari kamarához lőnek a magyar harminczadok jövedelmei beszolgáltatva; s az említett évben ő felsége egyedül szabad akaratjából megosztotta az egy részről Magyarország, más részről Ausztria, Stájerország, Morvaország és Szilézia között létczett harminczadok kezelését s azok jövedelmeinek hova fordítását (Verwaltung und Verwendung) olyképen, hogy Pozsontól a hegyeken ke-

resztül (Gebierge) az Ádriai tengerig befolyó harminczadok a magyar királyi kamara kezeléséhez útasíttattak, a többi a császári udvari kamaráé maradt. És ezen felosztásnak nem azon jelleme volt, mintha a király arra kénytelen lett volna, mert a nevezett országok közt csak personal unio létezett, vagy mintha a rendeknek beatvatkozási joguk lett volna: hanem egészen szabad engedménye volt az a fejedelemnek, kit a regaliák jövedelme föltétlenül illetett.

Kétséget nem szenved, hogy az ország törvényei, kivált azon zavaros és veszélyes időkben, midőn az ország nem csekély részét a török bírta, hol egyik, hol másik tárgyra nézve többször megsértettek; de a törvénysértés jogot nem alapít. Felszóllaltak az ország rendei ez ellen, s 1622-ben a 24. t. czikkben különösen elhatároztatott: hogy a Dunán innen és túl minden harminczadok, az országnak s kapcsolt részeinek bármely megyéjében lettek légyen felállítva, nem, mint eddig történt, az ausztriai, hanem a pozsoni magyar kamara által kezeltessenek, s minden jövedelmeik oda szolgáltassanak be. *) Tehát e törvény nem csupán engedményről szóll, hanem az összes törvényhozó hatalom közös akaratából hozott határozatáról, s világosan azt mondja: „sancitur.“ Nem szóll a harminczadoknak Ausztria és Magyarország közötti megosztásáról, hanem azt mondja, hogy minden harminczadok (universae et singulae tricesimae) a Dunán innen és túl, akármely vármegyében léteznek, a pozsoni magyar kamarához tartozzanak. A tiszai kerületekben létező harminczadokról nem szóll e törvény, miután e kerületek egyik ausztriai tartománynyal sem voltak határosak, s az osztrák kamarához nem vonattak.

Az idézett 1625: 33. t. cz., melyből L. úr a felosztást következteti, az 1622. évi idézett törvény folytán lőn alkotva, s

*) Signanter autem sancitur; ut amodo deinceps, universae et singulae tricesimae, tam trans-, quam vero cis-Danubium, in quibuscunque Regni hujus Hungariae, Partiumque eidem annexarum Comitatibus erectae, et earum universi proventus, non ad Cameram Austriacam (prout hactenus factum est) sed ad Hungaricam Posoniensem administrentur.“ §. 1. Art. 24. 1622.

abban egy szó sem említtetik felosztásról; egy szóval sem mondatik, hogy a magyar harminczadok valamely része a német kamarának van fentartva. Pedig a fentartást, ha ki lett volna kötve, csakugyan megemlítették volna a törvényben, és pedig annyival inkább, mert a három évvel az előtt alkotott 1622. évi törvény, kivétel nélkül minden magyar harminczadról szóll.

Azt mondja L. úr, hogy azon magyar harminczadok adattak által a magyar kamarának, melyek Pozsontól a hegyeken keresztül (durch das Gebierge) az Ádriai tengerig léteztek. De az idézett törvényben csak az van kimondva: Pozsontól az Ádriai tengerig, s a hegyek (Gebierge) csak egy betüvel sincsenek megemlítve. L. úr e szót csak azért képzelte bele a törvénybe, hogy abból ily csekély megtoldással könnyebben okoskodhassék elmélete mellett.

Elmondja L. úr a 40. lapon, hogy volt ugyan Magyarország és az osztrák örökös tartományok között vámvonal felállítva: de a real unio lényegével ez épen nem ellenkezik; mert lehetnek valamely teljesen egyesített államnak belsejében is vámvonalak, melyek belső-vámoknak (Binnenzölle) neveztetnek. Útal továbbá a magyar törvényekre, melyek bizonyítják, hogy Magyarország és Erdély között s Magyarország és kapcsolt részei között, sőt magában Magyarországban is állottak fen belső-vámvonalok, melyeket az országos rendek sürgető kérelmére csak 1715-ben szüntetett meg III. Károly: még sem fogja egy magyar is azt állítani, hogy Magyarország önmagában és kapcsolt részeivel tettleg egyesítve nem lett volna.

Megjegyezzük mindenekelőtt, hogy Magyarország és az ausztriai örökös tartományok között 1848-ig kettős vámvonal létezett: egyik a magyarországi, másik az ausztriai. Mind a kiviteli, mind a behozatali árúk mindenik vámvonalon kisebb-nagyobb mértékben meg lőnek adóztatva; a Magyarországból kivitt gabona még inkább a szarvasmarha, néha tetemes vámot fizetett az ausztriai vámokon; a bor pedig gyakran olyan vám alá volt vetve, mely némely években a bornak helybeli árát megközelítette, sőt meg is haladta. Hivatkoztunk már fennebb

az 1649. 13. t. czikkre, melyben megállapíttatott, hogy Bécs-Újhely, Bruck és Hainburg ausztriai városok ide behozandó portékáiktól vámmenteseknek nyilvánittattak a magyar törvényhozás által; hivatkoztunk az 1588 : 15. t. czikkre, mely azt rendeli, hogy Ausztriából Magyarországba és Stájerből Sclavóniába elkobzás büntetése alatt nem szabad borokat behozni, hacsak a magyar boroknak Ausztriába és Stiriába kivitele meg nem engedtetik. Megemlítjük még az 1659 : 59. t. czikket, melyben ő felsége megigéri, hogy a magyar boroknak Ausztriába, Morvába és Stiriába leendő bevitele iránt a néhány hónap múlva tartandó ausztriai diaetán az említett tartományok rendeivel egyezkedni fog, s azon lesz, hogy a jó szomszédság és kölcsönös barátság tekintetéből e részben az ország rendeinek kedveskedhessék. Az 1662 : 42. t. czikkben az ország rendei biztosokat (Commissarios) neveznek ki a maguk részéről, kik az ausztriai rendekkel, ő felsége közbevetése mellett, a magyar borok bevitele iránt „tractatust" tegyenek. Az 1741 : 27. t. czikk pedig azt tartalmazza : „hogy a magyarországi terményeknek a szomszéd országokba bevitele s azokon keresztül a külső országokba szállítása mind szárazon, mind vízen könnyíttessék, ő felsége az örökös tartományok rendeivel, kiket t. i. a dolog a másik részről illet (quos nimirum res ex altera parte tangit) mind az eddig fizetni szokott vámok és harminczadok leszállítására, mind ezen termények be- és átvitelének nagyobb szabadságára nézve mindjárt ezen országgyülés után végezni fog."

L. úr maga idézte e törvényeket, s kérdezzük az elfogúlatlan olvasót, nem bizonyítják-e azok kétségtelenül, hogy a Magyarország és az ausztriai örökös tartományok közt fenállott két vámvonal egyikéről Magyarország, a másikáról Ausztria rendelkezett? Egyes esetekben kedvezéseket nyújtottak egymásnak, máskor ismét repressaliákkal, visszatorlásokkal éltek, s néha mint egymástól független két ország, tractatus felett alkudoztak egymással. Van-e ezekben legkisebb nyoma is a kereskedelmi vámok azon közösségének, melyet L. úr vitat? Lehet-e ily kettős vámvonalt a valóságos real unióval megegyez-

tetni? A fenemlített 1659 : 59. és 1662 : 42. t. czikkekre vonatkozólag azt mondja L. úr, hogy az ezen t. czikkekben említett országgyülés ismét egyesült országgyülés volt, és hogy ezen egyesült országgyülésre Magyarország is küldött követeket (Abgeordnete), miből azután közönséges országgyülés (allgemeiner Reichstag) lett. (Da es nun ausdrücklich heiszt, dass Seine Majestät im Interesse Ungarns auf dem nächsten oesterreichischen Landtag mit allen Ständen der genannten Provinzen sich benehmen will: so sieht man, dass dieser nächst anzuhaltende Landtag wieder ein vereinigter Landtag sein sollte! Und dass zu diesem vereinigten Landtage auch Abgeordnete von Ungarn abgesendet wurden, dass also wieder ein allgememeiner Reichstag daraus wurde, ersieht man aus dem Art. 42. 1662., welcher von der endlichen Ausführung derselben Angelegenheit handelt.)

Legerősebb czáfolata ez állításnak az említett két t. czikk tartalma, melyet alább jegyzetben ide iktatunk. *) Nincs e törvényben Magyarországnak és az osztrák örökös tartományoknak

*) Az 1659 : 59. t. cz. szövege: „De vinorum porro Hungaricorum tam Cis- quam ultra-Danubialium, in Bohemiam, Austriam, Moraviam, Styriamque inductione et traductione, quod Sua Majestas cum Statibus earundem Provinciarum in proxima Diaeta Austriaca; inter paucos Menses celebranda se tractaturam; suamque operam in eo, ut pro conservanda bona vicinitate, mutuaque amicitia, Statibus et Ordinibus Regni sui Hungariae, hac in parte gratificetur inpensuram: medio vero tempore Civitatibus et locis hujus Regni, in eo interessatis tantam quantitatem et summam vinorum suorum; eoque modo, quo proxime praeteritis annis observatum esset, vehendi licentiam gratis concessuram; sicut et de vinis pro Hungaris et Cancellaria Hungarica, ad usum domesticum Viennam vehendis, benigne provisuram obtulisset, Status et Ordines Regni demisse acceptant."

Az 1662 : 42. t. cz. pedig így szóll: „Illam quoque Suae Majestatis gratiam, demisso ac grato acceptant animo fideles Regnicolae; quod Sua Sacra Majestas, tractatum in Art. 59. anni 1659. declaratum, de inductione vinorum Hungaricorum, in vicinas Provincias in proxima Diaeta Austriaca, pro sequenti Anno 1663. intra paucos Menses Viennae celebranda, insinuatione per

közös országgyüléséről szó, hanem egyenesen és egyedül ausztriai diaetáról. Nem az mondatikfott, hogy Magyarországnak és az osztrák tartományoknak rendei közös országgyülésen fognak a boroknak be- és átvitele fölött intézkedni, hanem az, hogy ő felsége maga fog a cseh, morva, osztrák és stájer rendekkel tractálni; nem az mondatik, hogy a kereskedelmi ügy közössége, vagy valamely real unio fog e részben alapúl szolgálni, hanem motivomúl a jó szomszédság és kölcsönös barátság van felhozva. Világos tehát, hogy a kereskedelmi vámokat Magyarország és az osztrák tartományok között nem a közös fejedelem határozta meg önhatalmával, mert akkor nem mondotta volna ő felsége: „Cum Statibus et Ordinibus earundem provinciarum in proxima diaeta austriaca se tractaturam, suamque operam in eo inpensuram," hanem egyenesen maga rendelkezett volna. Nem is közös országgyülés elé tartozott e tárgy, hanem Magyarország intézkezett a magyar határvámok felett az osztrák örökös tartományok rendei saját határvámjaik felett, s e két egymástól független ország egyes esetekben alkudozott, egyezkedett biztosok által egymással, mint alkudoznak még olyan országok is, melyek külön fejedelmek alatt állanak.

Ez az értelme az 1662. évi 42. t. czikknek is. Nem az osztrák országgyülésre küld e törvény szerint követeket (Abge-

---

deputatos hujus Regni Commissarios facta, cum fidelibus suis Statibus et Ordinibus Austriae, se benigne assumpturam ac terminaturam clementer obtulerit; ac medio tempore, Civitatibus et aliis locis hujus Regni, in eo specialiter interessatis, eandem quantitatem et summam vinorum suorum, eoque modo, quo proxime praeteritis Annis observatum est, evehendi licentiam gratiose concesserit.

§. 1. Pro quo etiam Tractatu insinuando prosequendo, et cum fidelibus Suae Majestatis Statibus Austriae, benigna Suae Majestatis opera, ac promotione terminando; Status ac Ordines Regni ex parte sua, Reverendissimos Dominos Jaurinensem et Veszprimiensem Episcopos: Dominum Comitem Judicem Curiae Regiae; et Dominum Comitem Paulum Eszterházy: Nec non Reverendum Dominum Paulum Méhes, Praepositum Quinque-Ecclesiensem: Eggregios item, Magistrum Stepha- Rabby, Protonotarium Peesenalis Praesentiae: Et Casparem Hölgy, Juratum Tabulae Regiae Assessorem, pro Commissariis denominant."

ordnete) Magyarország, hanem az osztrák országgyüléshez küld biztosokat, nem közös törvényhozás végett, hanem a magyarországi borok bevitele iránti tractatus megkötésére, „pro commissariis denominant“ ezek a törvény szavai. Az ily biztosok s az ily tractatus pedig lényegesen különbözik a közös országgyüléstől és a közös országgyülésre küldött követektől. Itt is szokás szerint, egy kis fogással élt L. úr, hogy az olvasót tévedésbe hozza. Ugyanis a 218. lapon idézve a törvény szövegét, e szavaknál „per deputatos hujus Regni Comissarios:“ a „deputatos“ szót nagy kezdő betüvel nyomatta, remélve, hogy azt majd „követeknek“ (Abgeordnete) értelmezi az olvasó, pedig a törvénykönyvben az említett szó kis betüvel van nyomva, s valóságos értelme: „per deputatos commissarios“ „kiküldött biztosok“ által.

A mi L. úr azon állítását illeti, hogy Magyarország és Erdély között is vámvonal állott fenn, megjegyezzük, miszerint Erdély azon korban nem is volt real unióban Magyarországgal, sőt hosszas ideig még personal unióban sem, mert külön fejedelem alatt állott. — Azon harminczadok pedig, melyek Magyarország belsejében fenállottak, nem képeztek külön vámvonalt; nem kellett a ki- és bevitelért külön a magyar határvámon és külön ismét az ily belső harminczadon adózni, s e részben azok az Ausztria és Magyarország közt létezett kettős vámvonaltól igen lényegesen különböztek. Igazolja állításunkat az 1715:91. t. cz., mely elszámlálja a továbbra is fentartandó magyar harminczadokat, s a 62. §-ban azt mondja, hogy ámbár ez elsorolt és továbbra is fentartandó harminczadok között vannak olyanok is, melyek az ország belsejébe helyezvék, mint például: Pécs, Sopron, Győr, Debreczen stb.; ezek mindazáltal nem az ország lakosainak és a kereskedőknek terhére, nem is új vagy kettős harminczad megvételére, hanem egyedül a csalások meggátlására szolgálnak. Feltünt L. úrnak is az említett 1715: 91. t. cz. 65. §-a, mely a királyi táblát bizza meg, hogy a királyi harminczadi vámot az 1655: 100. t. cz. értelmében a kamarai biztosok közbenjöttével dolgozza ki. *) Sejtette, úgy látszik, hogy e tör-

*) Circa rectam autem, et aequam ubique in praemissis tricaesimis Regii vectigalis institutionem, ad sensum Art. 100: 1655. elaborandam;

vény mégis arra mutat, miszerint a magyar törvényhozás a magyar harminczadok kérdésében még a vámok megállapítását illetőleg is beleszóllott, a mi pedig az ő elméletével egyenes ellentétben áll. De kész volt azonnal elferdítő magyarázatával, s elsőbben is azt jegyezte meg, hogy e törvényből még nem bizonyos, miszerint a kamarai bíztosok alatt, nem a császári kamara bíztosai voltak-e értve. E megjegyzés még ügyvédi ellenvetésnek is gyenge volna. Valamint egy részről az ausztriai vámok meghatározásába Magyarország rendei be nem folytak: úgy más részről a magyar harminczadi vámoknak a magyar törvényhozás által elrendelt megállapításánál, bizonyosan nem a császári kamarának, hanem a magyar udvari kamarának közbejöttét mondotta ki a törvény. Olvassa el L. úr ugyanazon 91. t. czikknek első sorait, látni fogja abból, hogy még a sclavoniai harminczadok is a magyar korona alá voltak rendelve, s ebből elgondolhatta volna, hogy a törvény kétségtelenül a magyar kamara részéről kivánt bíztosokat e munkához kiküldetni.

Másik megjegyzése L. úrnak még sajátságosabb. Azt mondja ugyanis, hogy a királyi tábla nem volt országgyűlési testület. Valóban furcsa közjogi okoskodás. Hiszen a törvényhozás nem csak saját tagjait, hanem másokat is megbízhat valamely tárgy kidolgozásával, s midőn ezt teszi, csakugyan gyakorolja törvényhozási jogát. Ha az országgyűlésnek joga sem lett volna beleszóllani a magyar harminczadok ügyébe, hanem a fölött, mint Austriával közös tárgy fölött, a közös fejedelem teljesen önhatalmával intézkedhetett volna: akkor a vám megállapításának kidolgozására nem az országgyűlés küldötte volna ki a királyi táblát, hanem egyenesen a közös fejedelem maga nevezett volna bizottságot e kidolgozásra.

Egyébiránt L. úrnak, ki azt a közjogot fejtegeti, mely 1848. év előtt Magyarországban létezett, annyit a magyar közjogból talán mégis kellene tudnia, hogy a királyi tábla tagjai

---

cum interventu cameraticorum Comissariorum, hoc fine deputandorum, Tabula regia iudicaria ordinatur.

1848. előtt, törvény szerint, hivataluknál fogva, valóságos kiegészítő részei voltak a magyar országgyülésnek.

Még abban is fenakad L. úr, hogy az idézett 1715: 91. törvény az 1655: 100. t. czikkre hivatkozik, s e hivatkozásra megjegyzi, hogy az említett 100. t. cz. 1. §-ában világosan kimondatik: „Ut itaque augmento proventuum regiorum consulatur," tehát egyedül a királyi jövedelmeket akarták oltalmazni az ország rendei, s a megyéket és alattvalókat magok részéről is minden hatalmukban alló eszközök által arra szorítani, miszerint azok a regaliákat illetőleg teljesítsék kötelességeiket; de ebből nem következik, hogy a rendeknek a harminczadokra valami befolyásuk lett volna, sőt ellenkezőleg, segítettek a királynak, hogy az biztosabban, könnyebben és jövedelmezőbben gyakorolhassa azon jogát, mely őt e regaléra nézve föltétlenül s korlátlanul illette.

Valóban különös okoskodás! Az említett t. cz. első soraiból az tetszik ki, hogy a királyi fiscus jelentéseiből láttak az ország randei, miszerint a harminczadok s királyi vám körül sok visszaélés történik, mik által ő felsége jövedelme is napról napra kevesedik, ennek folytán a királyi jövedelmek biztositásának s emelésének tekintetéből o r s z á g o s biztosokat neveztek ki.

Ha a harminczad-ügy fölötti teljes rendelkezés oly föltétlenül és korlátlanul illette volna a fejedelmet, mint L. úr állítja: valószinüleg nem az országgyüléshez járült volna e tárgyban a királyi fiscus, s nem az ország rendei neveztek volna bizottságot, hanem ő felsége maga intézkedett volna e tárgyban teljhatalmával. És mi volt azon országos bizottságnak kiküldetése? „in praemissos excessus et defectus tricaesimales diligenter inquirere, eosdem investigare, corrigere, addenda addere, tollendaque tollere:" ezt mondja a törvény 6. §-a. Azon korlátlan fejedelmi hatalom mellett, melyet e tárgyra vonatkozólag L. úr föltesz, mindezek teljesítésére nem lett volna szükség országos bizottságot küldeni ki. Azt is mondják az említett törvény végszavai: „ac postmodum ejusmodi rectificationi et correctioni Commissariorum t r i c a e s i m a t o r e s e t q u e s t o r e s per totum Regnum sese

accomodare debeant et teneantur.“ Tehát a korlátlan fejedelmi hatalomnak még arra is külön törvény volt szükséges, hogy saját harminczadosai engedelmeskedjenek? Épen az a körülmény, hogy még a harminczadi visszaélések megvizsgálását és helyreigazítását is az országgyűlés rendelte el, s hogy az országgyűlésnek biztosai állapították meg a harminczadi vámokra nézve azon szabályokat, mikhez a harminczadosok is kötelesek voltak magokat alkalmazni, legvilágosabban mutatja L. úr elméletének alaptalanságát.

Maga idézi L. úr munkája 111. lapján az 1608. kor. e. 5. t. czikket, mely azt rendeli, hogy még ezen országgyűlésen válasszassék országos kincstárnok, ki az udvari vagy ausztriai kamarától semmi legkisebb függésben ne legyen, más nemzetek („externae nationes,“ mi alatt bizonyosan nem az oroszok vagy francziák voltak értve) ezentúl Magyarország semmiféle jövedelmeibe magokat ne avassák.

Látván azonban, hogy azon idézett törvény az ő elméletén mégis nagy csorbát ejt, azonnal utána veti, hogy e kedvezést II. Mátyástól, ki épen akkor bátyja ellen feltámadott, csikarták ki az ország rendei.

Czáfolnunk kellene ezen állítását, ha L. úr maga föl nem mentett volna e munkától. Ugyanis ő maga idézi az 1618 : 15., 1622 : 18. és 24., 1647 : 146., 1655 : 11., 1681 : 13. és 14. törv. czikkeket is, melyek újra megerősítik az említett 1608 : 5. t. cz. rendeletét. Azt pedig még L. úr sem fogja állítani, hogy Mátyásnak mindazon utódai, kik e törvényeket szentesítették, II. s III. Ferdinánd és I. Leopold szintén feltámadtak testvérök ellen, s a koronára vágytak, s az ország rendei azoktól is úgy csikarták ki a teljesen hason tartalmú megerősítést. Hozzá adjuk még ezekhez az 1741 : 14. törv. czikket, mely azt mondja: „Ut camera Regia Hungarica in activitate, vigore legum patriarum eidem competente, plene et omnino conservetur; Ac in uberiorem à Camera aulica independentiae demonstrationem; super negotiis apud eandem pertractatis, repraesentationes suas Regiae Majestati inmediate inscribat, sicque expeditas Majestati Regiae submittat

ac desuper Regia duntuxat Rescripta ex aula recipiat." Vajjon ez is közösség, ez is real unio?

Számos törvényt idéz munkájában L. úr, melyekkel azt bizonyítgatja, hogy az örökös tartományok is tetemes költséggel járúltak Magyarországnak, különösen a végvidéknek védelméhez, s ebből következteti az adózás közösségét és magát a valóságos real uniót.

Senki sem tagadja, hogy az örökös tartományok pénzzel és fegyveres erővel segítették megvédeni a török hatalom ellen Magyarországot. És ez igen természetes volt, nem csak a közös uralkodó miatt, nem csak jó szomszédságból, hanem a közös veszély által fenyegetett saját érdeköknél s az egész keresztyénség érdekénél fogva is. Maga idézi L. úr I. Leopold előtti koronázási hitlevelek 8. pontját, melyben többek közt e szavak fordúlnak elő: „Quando-quidem salus et permansio, non modo afflictae hujus patriae tamquam clypei et antemuralis, sed aliorum quoque vicinorum Regnorum et Provinciarum ex bona et secura confiniorum provisione dependeat." A sokat zaklatott Magyarország az egész keresztyénséget fenyegető óriási török hatalom elleni paizsnak és előbástyának tekintetett, s a magyar végvidékek biztosságától függött a szomszéd-országok üdve és fenmaradása is. Kell-e ennél egyéb kulcsát keresni annak, hogy az örökös tartományok minden erővel közreműködtek Magyarország védelmében? Tették ezt más hatalmasságok is, a lengyel, spanyol, franczia, különösen a római szent szék, a nélkül, hogy ily közremunkálásból valamely real uniót lehetni következtetni.

Kiemeli L. úr különösen az 1593:1. t. cz. 9. s 10. §§-áit, és a 2. t. czikket, melyeknek tartalmából ismét közös országgyűlést és real uniót szeretne kiokoskodni.

Az említett 1. czikknek 9. és 10. §§-aiban azt mondják az ország rendei, hogy a fenyegető török-hatalom ellen már alig birván magokat védni, küldöttséggel akarnak járúlni ő felségéhez, s ő felségének tudtával más keresztyén államok fejedelmeihez követeket (oratores) kivánnak küldeni segélyezés kérése végett. A 2. t. cz. pedig azt mondja, hogy ő felsége az ország

főrendei s nemesei közől hivjon meg többeket valamely általa kijelölt napra és helyre, hol azok a szomszéd-országok és tartományok küldöttjeivel tanácskozzanak az iránt: mikép lehetne a végvidékeket jobban megerősíteni s az ottani katonaságot biztosabb zsolddal ellátni.

Nem közös országgyülésre mutatnak e törvények, hanem a közös veszély elleni közös segély kérését és sürgetését tartalmazzák. Senki se hozza kétségbe, hogy ily esetenkénti érintkezés gyakran szükséges volt és ezentúl is szükséges lehet: de két egymástól független nemzetnek oly érintkezései voltak ezek, melyek real uniót még nem foglalnak magokban. Fonák dolog volna, ha mi azzal dicsekednénk, hogy Magyarország sokat tett és szenvedett az ausztriai örökös tartományoknak és az egész keresztyénségnek a pusztító ozmán hatalom elleni megvédésében. Hiszen a mit Magyarország tett, kell vala tennie önfenmaradásaért. De higyje el L. úr, épen oly fonák dolog azt vitatni: hogy az a segély, melyet az osztrák tartományok Magyarországnak nyujtottak, s a közös védelem, a melyben velünk együtt ők is részt vettek, nem az őket is fenyegető közös veszélynek elhárítása végett történt, hanem valamely kormányzati szoros egységnek s valóságos real uniónak volt következménye.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Áttérünk L. úrnak azon okoskodásaira, melyeket munkájának 278. és következő lapjain az $179^0/_1$. évi törvényekről s azoknak az ő magyarázata szerinti értelméről felhoz.

Kiemeli mindenekelőtt, hogy az $179^0/_1$. évi törvények előbeszédében, mindamellett, hogy akkor a legközelebb lefolyt eseményeket illetőleg a magyarok ellenszegülése és indúlatoskodása nagy volt, II. József, ki magát soha meg nem koronáztatta, mégis Magyarország örökös királyának (rex haereditarius Hungariae) neveztetik; s ebből azt következteti, hogy 1790-ben sem mellőztettek az öröködési jogra vonatkozó törvények.

De hiszen az uralkodóház öröködési jogát se 1790-ben, se azóta senki kétségbe nem hozta: nem volt tehát szükséges azt, a mi kétségbe nem hozatott, L. úrnak bizonyítgatni. A felhozott 1790. évi példa világos bizonysága annak, hogy őseink, még akkor is, mikor, mint L. úr mondja, indúlatosak voltak, tiszteletben tartották a törvényeket s az öröködést megállapító állami alapszerződéseket; s nem azon elméletből indúltak ki, mit most némely egyesek a Lajthán túl szeretnének felállítani, hogy midőn az egyik fél megsérti a viszonos szerződést, a másik fél az egész szerződést megszűntnek tekintheti; hanem azt hitték: hogy a szerződés szent és sérthetetlen; s midőn az egyik fél attól bármi részben eltért, a másik fél jogosan kivánhatja a szerződés szoros megtartását, a nélkül, hogy az tüstént felbomlottnak tekintessék. E két elmélet között melyik a higgadtabb, s melyik elmélet követőit ragadta el inkább az indúlatoskodás: itélje meg L. úr maga.

A második czikkre vonatkozólag megjegyzi L. úr, hogy 1687 óta megváltozott a koronázási hitlevél, a mennyiben a magyaroknak ellentmondási és ellentállási joga, mely az arany bullának utolsó §-ában foglaltatik, eltöröltetett.

Kétségtelenül az ország javára szolgált ezen jognak eltörlése, kivált miután azt sokan balul magyarázták s helytelénül alkalmazták. Ne higyje azonban L. úr, hogy az említett záradéknak eltörlése által a nemzet azon jogától is megfosztatott, hogy a végrehajtó hatalom körében történt törvénysértések ellen felszóllalhasson. Az arany bulla szerint nemcsak az egész országnak, hanem minden egyes nemesnek joga volt ellentállani és ellentmondani minden oly esetben, midőn a legfőbb hatalom által jogai sértettek.*) Ily jog most nem létezik s józanul nem is létezhetik, azt az 1687. évi 3. t. cz. végkép eltörlötte. Ezen törvény alkotása után egyesek csak folyamodás útján kérhették sérelmeik orvoslását, köztörvényhatóságok fölterjesztéseket tehettek a törvénysértés ellen ő felségéhez, és ha ennek sikere volt, az országgyülés elébe adták panaszukat. Az országgyülés pedig, mint a törvényhozó hatalom egyik része, s a törvény és alkotmány sértetlen fentartásának őre, felszóllalt minden törvénysértés ellen ünnepélyesen és határozottan feliratok által, s e felszóllalásnak gyakran újabb törvény, gyakran ő felségének azon igérete, hogy a sérelmet királyi hatalmával orvosolni fogja, volt következménye. Számos példát mutatnak erre az országgyülési irományok, s tanúságúl szolgálnak, hogy ily felszóllalások nem puszta folyamodások voltak, s megtörtént az is, hogy a fejedelem kijelentette, miszerint atyai szívének is kedvetlenek a múlt idők eseményei, s biztosítást nyujtott, hogy azok ismételtetni nem fognak. Ezen eljárás természetes következése volt a testületi kormányzatnak, mely mellett a közigazgatási testületek, midőn törvényt sértettek, a király személyének sérthetlensége alá szerettek rejtőzni s a testületek egyes tagjai a többség végzésével mentegették magukat. Parlamentaris kormány s miniszteri felelősség mellett ezen eljárás másképen

*) Az arany bulla 31. czikkének 2. §-a. „Quodsi vero Nos, vel aliquis Successorum Nostrorum, aliquo unquam tempore, huic dispositioni nostrae contraire voluerit; liberam hebeant harum authoritate, sine nota alicujus infidelitatis, tam Episcopi, quam alii Jobagiones, ac Nobiles Regni, universi, et singuli, praesentes et futuri, posterique, resistendi et contradicendi Nobis, et nostris Successoribus in perpetuum facultatem."

alakúl, s a királyi méltóság iránti hódolatnak szorosabb megtartása mellett is több biztosítékot nyujt, mert a fejedelem legmagasabb személye semmi törvénysértéssel nem hozathatik kapcsolatba.

A 3. t. czikket egész terjedelmében idézi L. úr, s azt mondja, hogy ezen törvény világosan megállapította, miszerint az új fejedelem (der succedirende König) hat hónap alatt teljesitendő koronázása előtt is gyakorolhat, különbség nélkül, minden uralkodói jogokat (Regierungs-Rechte) a privilegiumok kiadhatásának kivételével.

Nem akarunk e tárgy fölött L. úrral vitatkozásokba bocsátkozni. Fejtegetéseit azon téren, melyre ő állott, nem követhetjük. Csak nehány sort iktatunk ide saját munkájából. Ezek a 280. lapon általa egész terjedelmében idézett 3. t. cz. következő sorai: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformem Regni Administrationem pertinent.“

Azok után, miket a 3. t. cz. értelméről felhozott L. úr, átmegy egyszerre a koronázási hitlevél 5. pontjára, melyben az mondatik, hogy jövendőben minden koronázáskor köteles leend a koronázandó örökös király a jelen hitlevélbeni biztositást elfogadni s arra esküt tenni.*) Idézi a hitlevél eredeti szövegét, s azt állítja, hogy ezen hitlevél minden régi törvényeket megerősitett, megerősitette tehát mind a régi confoederatiót, mint a többi örökös országokkal és tartományokkal fenálló s a sanctio pragmaticával kapcsolatban levő egyesülést (unio cum reliquis Regnis et Provinciis haereditariis); kötelezte magát a király e jogok s törvények megtartására s eskü alatt igérte, hogy minden alattvalóit kényszeríteni fogja királyi teljhatalmával, miszerint e törvényeket, következőleg az országok egyesülését is megtartsák; kétségtelen tehát, hogy a király semmi oly törvényt nem irhat alá, mely az országok megállapitott egyesülésével ellenkezik (der begründeten Union mit den Ländern feindlich entgegen stellt); és épen oly kétségtelen, hogy ha valamely király ily törvényjavaslatnak elfogadására magát reábeszéltetni engedné is, utóda ily törvények megtartását királyi hitlevél által biztosítani nem-

*) Lásd a koronázái hitlevél szövegét a Függelékben IV. sz. alatt.

csak köteles nem volna, hanem a Magyarországgal egyesült országok hozzájárulása nélkül azt joggal nem is tehetné. „És így ő cs. kir. Felsége I. Ferencz József (L. úr szavai) ha meg akarná is királyi-hitlevél által erősíteni Magyarországnak 1848. évi törvényjavaslatait, arra a többi örökös tartományok képviselőinek hozzájárulása nélkül jogosítva sem lehetne, mert e törvényjavaslatok egyenes ellentétben állanak az országok azon kapcsolatával, mely a sanctio pragmaticában van megállapítva.“ Ezek L. úrnak állításai.

A történelmi kutatásokkal foglalkozók néha, midőn valamely történelmi ténynek valóságát, világos adatok hiánya miatt, megállapítani nem tudják, tapogatózva keresnek össze oly körülményeket, melyek nyomán azon ténynek legalább valószinüségét kifejthessék. És ha ily esetben nem tukják is teljesen bebizonyítani hozzávetőleg felállított véleményöket, megrovást nem érdemelnek, sőt botlásaik is inkább megbocsáthatók, minthogy általok senkinek jogai meg nem támadtatnak.

De a ki positiv közjogot ir s abban mások jogai fölött egész határozottsággal nyilatkozik: az köteles határozott állításait határozottan szólló adatokkal bebizonyítani. L. úr közjogi munkát irt, s abban határozottan és minden kétkedés nélkül korlátokat szab a magyar király és a magyar nemzet törvényhozási jogának, s ezen jog teljes gyakorolhatását más országok, belleegyezésétől teszi függővé azon real uniónál fogva, mely szerinte Magyarország s az örökös tartományok között megállapíttatott. És mit tőn az állítások bebizonyítására? Kimutatta talán hogy a magyar királynak és a magyar nemzetnek soha teljes joga nem volt közjogi viszonyaira nézve? De hiszen ilyen vélemény képtelenség volna.

Vagy talán azt bizonyította be, hogy a magyar nemzet és király egykor teljes törvényhozási joggal birtak ugyan, de lemondottak ezen jogról világosan és határozottan, s átruházták vagy megosztották e jogukat más országokkal, különösen az osztrák tartományokkal? Talán valamely ünnepélyes szerződésnek minden kétséget kizáró szavaiból bizonyította be oly kapcsolatot, melyből ezen lemondás s illetőleg átruházás vagy megosz-

tás következhetnék? Nem; L. úr mindezeket nem tette, hanem kiemelt az egyik törvényből egy pár szót, egy másik törvénynek nehány szavát máskép rakta össze, hivatkozott törvényekre, melyek egészen máskép szóllanak, s mindezekből az ál-okoskodásoknak egész lánczolatát füzte össze. Egy helyen megtalálta a „confoederatio“ és „bona vicinitas“ szavakat, s azonnal kész volt magyarázata, hogy e „confoederatio“ és „bona vicinitas“ oly kapcsolatra mutatnak Magyarország és a többi örökös tartományok között, mely a magyar király és a magyar nemzet törvényhozási jogát függővé tette Ausztriától. Más helyen fölfedezte, hogy a magyar törvényhozás bizottságot nevezett ki a politikai, katonai és közgazdasági ügyek rendszerének kidolgozására, és e bizottsághoz ő felsége a király is küldött a maga részéről biztosokat; s azonnal készen volt sajátságos következtetéseivel. S elmondotta: ime a császári biztosok, kik az említett rendszeres munkának kidolgozasánál az ausztriai tartományokat képviselték: tehát a magyar törvényhozás nem független Ausztriától. Pedig ama törvényben se császárról vagy császári biztosokról, se az ausztriai tartományok képviselőiről vagy a rendszerek közösségéről egy betü sem fordúl elő. De előfordúl az, hogy a bizottság magyar törvényhozás elé terjeszsze munkáját, mely a fölött határozni fog. 1723. évi sanctio pragmaticában azt olvasta, hogy az ország rendei mind a külső erőszak, mind a belháborgások ellen meg akarván a többi örökös tartományokkali kapcsolatot állandósítani, a trónöröklés jogát az uralkodóház nőágára is kiterjesztették, s e trónöröklésben ugyanazon első-szülöttségi sort állapították meg, mely a tökbi örökös tartományokban már meg volt állapítva, s kimondották, hogy Magyarország és a többi örökös tartományok az uralkodó által mindig együtt és viszonosan, elválaszthatatlanul és feloszthatatlanul birandók; s kiokoskodta e szavakból egy teljes tökéletes real uniónak minden részleteit, nemcsak az örökös jogának és rendének ugyanazonosságát, nem csak a birtoklásnak elválaszthatlanságát, hanem a kormányzatnak is teljes közösségét. — Daczára annak, hogy a nemzet e törvényben is kikötötte jogainek sérthetlenségét, e jogok közé pedig a törvényhozási jog is

tartozott, s kikötötte azt, hogy Magyarországban a fejedelem ne a többi tartományok módja szerint, hanem magának az országnak saját törvényei szerint, uralkodjék és kormányozzon. Bátran kérdezhetünk akárkit, vajjon mindazok, miket L. úr felhozott, birnak-e nyomatékkal annak bebizonyitására, hogy Magyarország a maga teljes törvényhozási jogáról határozottan lemondott, azt másokkal is bármely részben megosztotta, vagy épen az ausztriai tartományok akaratától függővé tette? Sőt ellenkezőleg, nem kétsegtelen-e, hogy az ország, mely jogainak s szabadságainak sérthetetlenségét és a saját törvényei szerinti külön kormányzatot kikötötte, saját alkotmányos önállását semmi más országnak alá nem rendelte?

A koronát s annak jogait az uralkodóháznak adta át a nemzet, nem az ausztriai tartományoknak; s azáltal, hogy a sanctio pragmatica értelmében örökös királyának ismeri azon fejedelmet, ki az örökös tartományokban is uralkodik, nem tette magát más ország vagy tartomány sajátjává. Ily értelmű kapcsolat az országnak szándékában soha nem volt; ily függést s alárendeltséget se a magyar király, se a magyar nemzet soha el nem ismerhetnének. Miután tehát oly kapcsolat, minőt L. úr a sanctio pragmaticából ki szeretne magyarázni, se ott se más törvényeinkben sehol megállapitva nincsen, azon kapcsolatot pedig, mely a sanctio pragmaticában világosan ki van mondva, Magyarország törvényei meg nem szakitották: L. úrnak azon állitása, hogy ő felsége az osztrák tartományok beleegyezése nélkül jogositva sincs Magyarország törvényeinek érvényét elismerni, épen oly helytelen, mint a minő helytelen volna, ha mi viszont azt vitatnók, hogy az örökös tartományok fejedelme, ki a sanctio pragmatica szerint egyszersmind Magyarország királya, nem mondhatott volna le az osztrák tartományokban eddig absolut hatalommal gyakorolt fejedelmi jogainak bármely részéről Magyarország beleegyezése nélkül.

Bonczolás alá veszi L. úr az ország függetlenségéről szólló 179⁰/₁. 10. t. czikket is, magyarázgatja annak szövegét s hosszasan fejtegeti, hogy az abban előforduló egyes tételeket nem úgy kell érteni, mint irva vannak, s legnagyobb súlyt fektet oly esz-

mékre, miket a törvény szövegében sikeretlenül keresnénk ugyan, de L. úr szerint bele tartoznak.

Mivel azonban az említett 10. t. cz. annyira világos és határozott, hogy annak értelmét félremagyarázni még L. úrnak is, úgy látszik, sok fáradságába kerülhetett, mesterkélt okoskodásainak ellenébe mindenekelőtt azon czikk szövegét iktatjuk ide, mely következő:

„Az ország rendeinek alázatos fölterjesztésére ő felsége kegyelmesen elismerni méltóztatott, hogy ámbár a felséges ausztriai ház nőágának az 1723 : 1. és 2. t. czikkek által Magyarországban s kapcsolt részeiben megállapított öröködése ugyanazon fejedelmet illeti, kit az a megállapított öröködési rend szerint elválaszthatatlanul s oszthatatlanul birandó, s Németországban és Németországon kivül fekvő többi örökös tartományokban illet: Magyarország mindazonáltal kapcsolt részeivel együtt szabad ország s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve (oda értve minden kormányszékeit) független, azaz: semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs (idest: nulli alteri regno, aut populo obnoxium), hanem tulajdon önállással és alkotmánynyal biró (sed propriam habens consistentiam et constitutionem); annálfogva törvényesen megkoronázott örökös királya által, tehát ő felsége és utódai, Magyarország királyai által saját törvényei és törvényes szokásai szerint, nem pedig más tartományok mintájára kormányzandó és igazgatandó, a mint azt az 1715 : 3., s az 1741 : 8. s 11. t. czikkek is rendelik." *)

*) Az 1715 : 3. t. cz. szövegét lásd az 57. lapon.

Az 1741 : 8. t. cz. így szóll: „Erga benignam Sacrae Regiae Majestatis Declarationem sancitum est, fundamentalia Jura, Libertates, Immunitates et Praerogativas Statuum et Ordinum Regni Hungariae, Partiumque ei annexarum, signanter in Tit. 9. Part. I. Operis Decret. Tripart. et Art. 6. anni 1723. velut in perpetuum ab omni contributione ipsos eximentibus, adeoque eatenus etiam; ne onus publicum Fundo quoque modo inhaereat, eosdem immunitatibus, ac avito quoque usu firmatis, expressas, (cum alioquin etiam per Art. 3. anni 1715. super eo, quod ad normam aliarum Provinciarum non gubernabuntur, praecauti et assecurati existant) sub sensum Diplomati insertae, de usu et intellectu Legum sonantis clausulae, nullatenus sumi posse."

Azt mondja L. úr, hogy ezen törvény által csak a régi törvények erősittettek meg, de a real unio eltörlésének abban még nyoma sincs.

De hiszen fonákság lett volna törvény által eltörölni akarni azon real uniót, melyet semmi törvény soha meg nem állapitott.

Kifejtettük a fennebbiekben nézeteinket a magyar sanctio pragmaticának kétségtelen értelméről, s elmondottuk, miből állott ezen unio, mely Magyarország és az örökös tartományok

---

Az 1741 : 11. t. cz. tartalma: „Devotissimis animis exceperunt Status et Ordines benignissimam Sacrae Regiae Majestatis Declarationem, qua mediante clementer exposuit; se eo singulari affectu et propensione erga Gentem Hungaram ferri; ut ne dubitari quidem possit, quin eam non modo cum reliquis in pari decore, honore et existimatione conservare; sed et alias Regiam Benignitatem, Maternumque affectum suum in promovendum Regni quoque hujus incrementum dirigere dignabitur.

§. 1. Quae insimul id quoque clementer resolvit; quod nimirum Res, et Negotia Regni tam intra, quam extra Regnum per Hungaros tractabit, tractarique faciet.

§. 2. Ac proinde, in augusta quoque Aula sua, in his, quae a concessa Sibi suprema Potestate dependent, pro altissimo Judicio, Regioque Munere suo, fidelium Consiliariorum suorum Hungarorum opera, et consiliis utetur:

§. 3. Imo dum magis ardua negotia pertractanda occurrerint; Regni Primatem et Palatinum, aliosque e Regni Proceribus, ac Regnorum etiam Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae Banum, dum praesertim de Rebus Securitateque eorundem Regnorum agendum foret; in augustam Suam Praesentiam advocari curabit, talismodique Negotia cum illis conferet:

§. 4. Et ad ipsum etiam Status Ministerium, Nationem Hungaram adhibere dignabitur.

§. 5. Intra Regnum vero, Politica quaevis et publicum ejusdem Regni Statum concernentia negotia, stabilita per Leges Regni modalitate medio Regii Locumtenentialis Consilii (in ea, quam Art. 101. anni 1723. continet activitate ac Independentia utique conservandi) expost quoque rite pertractari faciet;

§. 6. In secuturis autem vacantiarum casibus, ad idem Regium Locumtenentiale Consilium ex omnibus Regni Partibus Viros idoneos, Rerum, ac Constitutionis Regni gnaros, possessionatos Hungaros assumet."

között 1723-ban meg lőn állapítva. Mindazt, mit erre vonatkozólag ott előadtunk, igazolja az $179^{0}/_{1}$: 19. t. cz. is, melyből kétségtelenül világos, hogy egy részről, midőn Magyarország az 1723. évben a nőági öröködést, s annak sorát, és ennélfogva az uralkodónak ugyanazonosságát s az elválaszthatatlan 'és feloszthatatlan birtoklást megállapította : más részről határozottan kimondotta, hogy Magyarország szabad ország, s kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve, ide értve minden kormányszékeit, független; tehát a kormányzatnak nem egyik vagy másik ágára van szorítva a függetlenség fentartása, hanem ki van terjesztve annak egész alakzatára; semmi viszony, semmi vonatkozás nincs e fentartás alól kivéve. Sőt még bővebben magyarázzák e fentartott függetlenséget a törvény további szavai, midőn azt mondják, hogy „Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, hanem tulajdon önállással és alkotmánynyal bír.“

Megjegyzi erre L. úr, hogy ezen alkotmányt úgy kell érteni, mint az a törvényekben áll, tehát megkülönböztetve a közös ügyeket a tisztán magyar ügyektől.

Az alkotmányt igen is úgy kell érteni, mint az a törvényekben áll, de a törvényeket is úgy kell érteni, mint azoknak szövege szóll: már pedig melyik törvény az, mely az ausztriai tartományok népeinek jogot adott volna Magyarország fölött rendelkezni s annak törvényhozási jogába avatkozni? Mi is, ők is, törvény szerint függünk ugyanazon örökös fejedelemtől, ki Magyarországot s a többi örökös tartományokat elválaszthatatlanul bírja : de egymástól teljesen függetlenek vagyunk.

Ha Magyarország semmi más országnak vagy népnek lekötve nincs, hanem tulajdon önállással bír : hogyan képzelhető real unio, melynélfogva a magyar királynak, mint L. úr állítja, még joga sem volt szentesíteni az 1848. évi törvényeket, melyek pedig sem a nőági öröködést s annak rendét, s ennek folytán a fejedelem ugyanazonosságát, sem az elválaszthatatlan és feloszthatatlan birtoklást, szóval : mind abból, mi a pragmatica sanctióban foglaltatik, semmit sem sértenek?

Ha Magyarország saját törvényei szerint kormányzandó, s

a többi tartományok mintájára nem kormányoztathatik: miből fog akkor állani a L. úr által vitatott real unio?

Azt kérdi L. úr, nem tartoznak-e a magyar alkotmányhoz a törvények azon rendeletei, melyek az öröködési rendre, a regaliákra, kereskedelemre, pénz- és hadügyre vonatkoznak, mik a confoederatio előtt is közösek voltak; úgyszintén a confoederatiót megállapító törvények, és azon törvény, mely a politikai, katonai s közgazdasági rendszernek kidolgozását s előmozdítását rendeli? nem tartoznak-e az alkotmányhoz a Magyarország és a többi örökös tartományok közötti kölcsönös egyetértést és uniót megállapító törvények?

Ezen törvények egy része időnként egyes külön esetekre hozatott. Az ily törvények kifolyásai voltak az alkotmányos törvényhozási jognak; de a mennyiben egyes esetekről szólltak, vagy utóbb meg lettek változtatva, nem képezik az alkotmány lényeges részét. A mely törvények azonban a közjogi viszonyokat vagy a kormányzati rendszert szabályozzák, a mennyiben későbbi törvények által el nem töröltettek vagy nem módosíttattak, igen is az alkotmányhoz tartoznak; de nem azon magyarázással, minőt azokról L. úr szeretne kierőltetni, hanem maguknak a törvényeknek valóságos értelmében. Azon törvényt például, mely a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kidolgozására 1715. évben bizottságot nevezett ki, valóságos értelmében senki sem fogja az alkotmány lényeges részének tekinteni: mert ily bizottság kinevezése a törvényhozó hatalomnak természetes joga, mely nem lett erősebb az által, hogy ezen jogot 1715. évben is használta a törvényhozás, valamint nem lett volna gyöngébb, ha azt épen akkor nem használta volna. Azon értelem pedig, melyet L. úr ama törvénybe szeretne fektetni, midőn abból császári biztosokat, mint az osztrák tartományok képviselőit, közös tanácskozást s végre szoros real uniót olvasott ki, magában a törvényben, mint fennebb kifejtettük, sehol elő nem fordúl. A bécsi békekötés, a melyben a L. úr általannyiszor emlegetett confoederatio előfordúl, csakugyan alkotmányos törvény, de L. úr abból is sokfélét olvasott ki, a minek, mint fennebb hasonlóul kifejtettük, ott legkisebb nyoma sincs. Végre az öröködési jogot

és az örökös tartományokkali kölcsönös egyetértést megállapitó sanctio pragmatica alkotmányunk egyik alaptörvéye : de miután abban az unio épen nem úgy van megállapítva, mint L. úr vitatja, hanem úgy, a mint kifejtettük, az ő magyarázata nem tartozik a magyar alkotmányhoz, hanem azzal egyenesen ellenkezik.

Legbámulatosabb azon okoskodás, melylyel L. úr az 179⁰/₁ 10. t. czikknek eme szavait: „ide értve minden kormányszékeit“ (huc intellectis quibusvis Dicasteriis suis) magyarázza. Kiemeli különösen a „Suis“ szót, s azt mondja, hogy ennélfogva a törvényben kimondott függetlenség egyedül csak a tisztán magyar dicasteriumokról értendő.

A törvény nem azt mondja, hogy az országnak egyik vagy másik kormányszéke független, azt sem mondja, hogy Magyarországban a magyar királyon és annak magyar kormányszékein kivül más hatalom vagy más ország kormányszéke parancsol és kormányoz : hanem azt mondja, hogy az ország kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve független, az ország minden kormányszékei függetlenek. Nehéz e szavakat másképen értelmezni, mint irva vannak. A „Suis“ szócska pedig mikép jelenthetné azt, hogy a magyar kormányszékek a magyar dolgokban függetlenek ugyan, de az ország az ausztriai tartományoktól s azok kormányszékeitől nem független; holott a törvény azt mondja, hogy épen az ország független, és pedig független kormányzatának egész törvényes alakzatára nézve.

Miután L. úr az 179⁰/₁ : 10. t. czikkről elmondotta véleményét, átmegy a 12. t. czikkre, mely a törvényhozó s végrehajtó hatalom gyakorlásáról szóll. Idézi e t. czikket egész terjedelmében, az eredeti szöveg szerint, s azt ide iktatjuk mi is, hogy az olvasót a törvénykönyv felütésétől meg kiméljük. *)

---

*) Az 179⁰/₁ : 12. törv. cz. De legislativae et executivae Potestatis Exercitio — szövege a következő : „Leges ferendi, abrogandi, interpretandi Potestatem in Regno hoc Hungariae, Partibusque annexis : salva Art. 8. 1741. Dispositione : legitime coronato

Azt mondja e törvényczikkről mindenekelőtt L. úr, hogy az a real unióra, s a „mutua cointelligentia“ és „unióra“ nézve épen nem veszélyes.

Elmondottuk fennebb terjedelmesen, hogy a L. úr által vitatott real unio semmi törvényben nincs megállapítva, s a sanctio pragmaticában megemlített „mutua cointelligentia“ és „unio“ az ő elméletétől minden tekintetben különbözik. Az $179^{0}/_{1}$: 12. t. cz. tehát nem veszélyes azon real unióra nézve, mely törvényeinkben soha nem létezett. A „mutua cointelligentia“ és „unio“ törvényes értelmének megfelelő personal unio pedig az említett 12. t. cz. által nem is érintetik.

Azt mondja továbbá L. úr, hogy az idézett 12. t. cz. olvasásánál mintegy intőleg feltűnik az 1741 : 8. t. czikknek megemlítése, mely törvény a magyar törvényhozásnak jogát, némely tárgyakat illetőleg, helytelenül örök időkre korlátolja, e korlátokat azonban most már egy magyar sem ismeri el.

Igaz, hogy azon korban a szabadalmazott osztályok, pedig azokból állot az országgyűlés, a szabadság leglényegesebb ré-

---

Principi et Statibus ac Ordinibus Regni, ad Comitia legitime confluentibus communem esse, nec extra illa exerceri posse, Sua Majestas Sacratissima ultro ac sponte agnoscit, ac se jus hoc Statuum illibatum conservaturam, atque prout illud a divis suis Majoribus acceperat, ita etiam ad Augustos suos Successores inviolatum transmissuram benigne declaravit, Status et Ordines Regni securos reddens, nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptare possunt, Regnum et Partes adnexas gubernandas fore, Expeditione Patentalium ad eum duntaxat Casum reservata, ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret. Proinde

Forma judiciorum lege stabilita aut stabilienda, Authoritate Regia non immutabitur, nec legitimarum sententiarum Excutiones, Mandatis impedientur, aut per alios impediri admittentur, nec sententiae legitimae Fororum judiciariorum alterabuntur, imo nec in Revisionem Regiam, nec ullius dicasterii politici pertrahentur, sed secundum conditas hucusque, aut in futurum condendas leges, receptam Regni Consuetudinem, Judicia per Judices absque discrimine Religionis deligendos celebrabuntur, executiva autem Potestas, nonnisi in sensu Legum, per Regiam Majestatem exercebitur.

szének az adómentességet tekintették, ezt akarták örök időkre biztositani, midőn ama törvényben kikötötték, hogy különösen az adómentességre vonatkozó törvények soha országgyülési egyezkedések tárgyai ne lehessenek. De győzött végre az igazság szava, s a szabadalmazott osztály maga rontotta le ezen korlátokat, midőn 1848-ban királyi helybenhagyással szentesített törvény által minden adómentességi kiváltságot eltörölvén, az általános köz-adózást megállapította. Bizonysága ez annak, hogy a törvényhozó hatalomnak korábbi törvények sem vethetnek gátot, s a király és nemzet egyesült akarata rendes törvényhozás útján módosithatja vagy eltörölheti az ilyen törvényeket.

Sajátságos magyarázattal kiséri s taglalgatja L. úr a mondott 12. t. cz. azon szavait: „a törvények hozásának, eltörlésének, magyarázásának joga Magyarországban s kapcsolt részeiben közös a törvényesen koronázott fejedelemmel és az országgyülésre törvényesen összesereglő karokkal és rendekkel.“ (Leges ferendi, abrogandi et interpretandi Potestatem legitime coronato Principi et Statibus et Ordinibus Regni ad comitia confluentibus communem esse.)

Azt mondja ugyanis, hogy miután az $179^0/_1$: 3. t. cz. szerint a nem-koronázott királyt is minden királyi jog illet, kivéve a privilegiumok kiadhatását, oly esetben, midőn a király meg nem koronáztathatott, koronázás előtt is gyakorolhatja az ország rendeivel együtt a törvényhozás jogát, s állítását következő magyarázattal támogatja: A törvénynek ama szavai: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformem Regni Administrationem pertinent“ a nem-koronázott királynak csak azon jogokat látszik ugyan megadni, melyek az ország kormányzatára, s nem a törvényhozásra vonatkoznak; de mivel az utótételben (im Nachsatze) csak a privilegiumok kiadhatása van, mint egyedül fentartott jog, a koronázott királynak fenhagyva: kétségtelenül azt mondja az említett törvény, hogy „az örökös, de még meg nem koronázott királynak hatalma a királyi hatalom minden lehető viszonyaira és ágaira, (s így a törvényho-

zásra is) kiterjed, kivéve a priviiegiumoknak azonnal jogérvényes kiadhatását.“

Engedjen meg L. úr, hogy, miután ő tudományos közjogi munkát irt, melynek hűség és szabatosság főkellékei, mi egyedül a tudomány szempontjából figyelmeztessük őt saját idézeteire s a tévedésre, mit magyarázatában a logika és a szófüzési szabályok ellen elkövetett. Az idézett sorokban az első tétel: „salvis tamen intermedio tempore omnibus Juribus haereditarii Regis, quae ad publicam, constitutionique conformen Regni Administrationem pertinent“ azt mondja, hogy az örökös királyt koronázás előtt is illetik az ország alkotmány szerinti közkormányzatához tartozó minden jogok; az utótétel pedig abból, mi az első tételben általánosan mondatott, kivételt tesz, midőn a privilegiumok kiadhatását jövendőre is egyedül a koronázott királynak tartja fen. L. úr azt állitja, minden lehető királyi jogokat megad ezen törvény, mert csak egy kivételt tesz, a privilegiumok kiadhatását; a mi tehát a kivételben nem foglaltatik, arra nézve az általános szabály fenáll. Igen, de mi az ezen törvényben kimondott általános szabály? Nem az, hogy minden jogok, hanem az, hogy minden az országnak alkotmányszerinti közkormányzására vonatkozó jogok illetik koronázás előtt is az örökös királyt. S az utótétel még ezek közől is kiveszi a privilegiumok kiadhatását, mi egyébként a közkormányzathoz tartoznék. L. úr tehát a kimondott általános szabályt is megszorító kivételt sokkal többre akarja terjeszteni, mint a mire maga a szabály terjedt volna, ha abból semmi kivétel nem tétetik, s ki akarja terjeszteni olyanokra, mik az egész törvényben egy szóval sem említtetnek.

Az örökös királyt koronázás előtt is illető törvényhozási jognak bebizonyitására felhozza L. úr azt is, hogy a koronázási hitlevél (inaugurale diploma) mindig a koronázás előtt adatik ki, pedig ezen hitlevél, valóságos törvény, mely az ország rendeinek és a fejedelemnek egyezkedése folytán állapittatik meg, s a nem-koronázott király által szentesittetik.

Csodáljuk valóban, hogy L. úr nem tud, vagy nem akar különbséget tenni ezen hitlevél kiadásának és a törvények alkotásának módja, czélja s lényege között. A királyi hitlevélben

azt igéri a fejedelem, hogy az ország jogait, törvényeit, szabadságát fentartja, a szent koronát országgyülésileg választott világi személyek által az országban őrizteti, az országnak eddig visszaszerzett s ezután visszaszerzendő részeit ismét az országhoz és kapcsolt részeihez csatolja; biztosítja a nemzetet, hogy a trónöröködésre jogosítottak magvaszakadtával a szabad-választás joga ismét föléled; elismeri, hogy jövendőben is minden örököse és trónutóda köteles leend ezen királyi hitlevelet elfogadni, s arra esküt tenni. A királyi hitlevél tehát ünnepélyes biztosítás, melynek kiadása a koronázásnak előleges, múlhatatlan föltétele. Maga L. úr elismeri, hogy a király köteles a királyi hitlevelet kiadni, vagy, mint ő mondja, szentesíteni (zu welcher Sanction er aber Selbst wiederum verpflichtet ist). Miből áll tehát azon törvényhozási jog, melyet a hitlevél koronázás előtti kiadásával a fejedelem gyakorol? Jognak lehet-e nevezni oly cselekvést, melyre valaki köteles? A törvényhozási jognak, mely Magyarországban a koronázott királyt illeti, lényege abból áll, hogy a király az elébe terjesztett törvényeket elfogadhatja vagy elvetheti, s nem köteles azokat szentesíteni; a királyi hitlevélnek kiadása pedig L. úr elismerése szerint is kötelesség, melyet megtagadni nem lehet: e kettő között tehát lényeges a különbség. Ime csak az erre vonatkozó nehány sorban is mennyire ellentmond önmagának L. úr.

Tovább folytatván L. úr az $179^{0}/_{1}$: 12. t. cz. elemezését, kiemeli a törvény következő sorait: „Biztosítván a karokat és rendeket, hogy edictumok, vagyis úgynevezett patensek által, melyek az ország törvényszékeinél különben sem fogadtathatnak el, az ország és kapcsolt részek soha nem fognak kormányoztatni,“ és e sorokból azt következteti, hogy a királynak azon igérete, miszerint önhatalmával az országgyülés befolyása nélkül törvényt nem akar hozni, csak a törvényszékekre vonatkozik, gúnyosan felkiáltván: Nem áll-e a törvényben pusztán és egyedül e két szó „in judiciis?“ Igen is ott áll, s nem lehet onnan kitörölni; nem áll ott semmi egyéb, s nem lehet mást abba beletenni! Az országgyülés törvényhozási részvéte tehát a jogok

és szabadságok csak azon tárgyaira terjed ki, melyek a törvényszékeknél (in judiciis) előfordúlhatnak.

Olvassa el L. úr még egyszer az említett 12. t. czikknek első sorait, azokat, melyek az általa idézett sorokat közvetlen megelőzik! Nem áll-e ott világosan, és határozottan: „hogy a törvények hozásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországban s kapcsolt részeiben közös a törvényesen koronázott fejedelemmel és az országgyülésre törvényesen összesereglő karokkal és rendekkel? Nem áll-e ott, hogy a törvényhozási jog az országgyűlésen kivül nem is gyakoroltathatik? Nem áll-e ott, hogy ő felsége az ország e jogát sértetlenül megtartandja, s mikép az dicsőült elődeitől reá szállott, úgy felséges utódaira is átszállítandja?" Igen is ott állanak mindezek, s nem lehet azokat onnan kitörölni.

Úgy áll e ott, hogy e jog csak a törvényszékiekben vagyis a törvényszékek előtt előfordulható tárgyakra nézve közös a nemzet és fejedelem között? Nem; oly megszorítás nem áll ott, s nem lehet azt oda becsempészni!

Azon biztosítás, melyet a további sorok tartalmaznak, hogy tudniillik ő felsége edictumokkal vagy úgynevezett patensekkel az országot soha kormányozni nem fogja, valamint az, hogy ily patensek a törvényszékeknél amúgy sem fogadtathatnak el, a fennebb határozottan megállapított törvényhozási jognak nem megszorítása, hanem következménye. Nem az van ott mondva, hogy ő felsége a törvényszékiekben nem fog patenseket kiadni, hanem az, hogy „s o h a nem fog patensekkel kormányozni," melyek az ország semmi biróságánál sem volnának úgy is elfogadhatók. Higyje el L. úr, ha vagy a nemzet vagy a fejedelem a törvényhozás jogát az ő elmélete szerint akarták volna megszorítani, azt a törvényben magában világosan kimondották volna.

Egyébiránt is a törvényhozási jog nem 1790-ben lőn legelőször megállapítva. Ősi joga volt ez a nemzetnek, melyet századokon keresztül híven megőrzött. L. úr ugyan, hivatkozva a Hármas-könyv II. R. 3. czímére, munkája 291. lapján azt állítja, hogy csak a király volt valóságos törvényhozó, de az or-

szág rendei egyedül privilegiumaik őrei voltak. De úgy látszik, el sem olvasta figyelemmel a mire hivatkozott, különben tudná, mit az idézett 3. czím tartalmaz, hogy a fejedelem nem saját korlátlan hatalmával alkotta a törvényeket, hanem összehiván a népet, megkérdezte, ha ily törvények tetszenek-e vagy nem; és ha a nép azt felelte, hogy tetszenek, akkor lett csak a törvény szentesítve : valamint gyakran a nép is, a mit a közjóra nézve szükségesnek tartott, közakarattal elhatározta, irásban a fejedelem elébe terjesztette, s ha a fejedelem elfogadta, törvény lett belőle. Ime a nemzet és fejedelem között megosztott törvényhozó hatalom, s a mindenik részt egyaránt megillető kezdeményezési jog a régiebb időkből.

Így volt ez Verbőczy kora után is. Mennyire ragaszkodtak őseink e joghoz, példakép egy esetet hozunk fel a XVII. századból. — II. Rudolf 1604-ben jónak látta önhatalmával az ország rendeinek hozzájárulása nélkül egy czikket iktatni az általa szentesített törvények közé, mely a vallás ügyére vonatkozott. De e czikk a legközelebbi alkalommal, 1606-ban, a bécsi békekötés első pontjában eltöröltetett és pedig azért, mert országgyülésen kivül s az ország rendeinek beleegyezése nélkül lőn a törvények közé iktatva (cum is extra Diaetam et sine Regnicolarum assensu adjectus fuerit, et propterea etiam tollitur).

Így szóll a bécsi békekötés. Nem egy példát, nem egy törvényt s királyi hitlevelet lehetne felhoznunk, mely a törvényhozási jog közösségéről kétségtelen bizonyságot tesz, de fölöslegesnek tartjuk a sok idézetet; elég, úgy hiszszük, megemlíteni a gyakran idézett 1715 : 3. t. czikket. E törvény, mint fennebb már ismételve elmondottuk, azt tartalmazza, hogy ő felsége biztosítja az ország rendeit, miszerint Magyarországban máskép uralkodni s kormányozni nem fog, mint magának az országnak eddig hozott s jövendőben is országgyülésileg hozandó törvényei szerint. Ha tehát csak azon törvények szerint lehetett Magyarországban uralkodni s kormányozni, melyek országgyülésileg hozattak : az országgyülés törvényhozási jogának mindazon tárgyakra ki kellett terjednie, melyek az uralkodás és kormányzat-

nak tárgyai. Már pedig az uralkodáshoz és kormányzáshoz nem egyedül a törvénykezési tárgyak tartoznak.

Azt mondhatná talán L. úr, hogy e törvény a sanctio pragmatica megállapítása előtt és így akkor hozatott, mikor még a „mutua cointelligentia“ és „unio“ nem volt oly szabatosan kimondva. De figyelmeztetjük, hogy a sanctio pragmaticát megállapító 1723. évi 2. t. cz. újra megerősité az említett 1715. évi törvényt, sőt azt, mint fennebb láttuk, a 9. §-ban világosan hozzáköti a nőági öröködés elfogadásához.

Kétségtelen tehát, hogy a törvényhozó hatalom, mely a magyar nemzetet királyával együtt közösen illette, már 179⁰/₁ előtt is teljes volt, s nem oly megszorított, mint azt L. úr vitatja.

Az 179⁰/₁ : 12. t. czikkben ő felsége azt igéri, hogy az országnak ezen általa önként elismert jogát sérthetetlenül fentartandja, s a mint az dicső elődeitől reá szállott, utódaira is sértetlenül átszállítandja. Lehet-e ennélfogva úgy magyarázni a törvényt, hogy az ország rendeinek azon törvényhozási jogát, mely 179⁰/₁ előtt, mint fennebb láttuk, teljes volt, s nemcsak a törvénvénykezési tárgyakra terjedett ki, ő felsége csak a törvénykezésiekre szorítva ismerte el, s e szűk korlátok közé szorítva fogja azt fentartani s utódaira átszállítani? Hiában hivatkozik L. úr a törvény világos szavainak ellenében annak szellemére; ha e szellemet nem saját képzelődéséből, hanem a törvény valóságos értelméből, logikai összefüggéséből és azokból, mik annak alkotását megelőzték, vonja ki, látni fogja: hogy a mondott törvénynek egész szövege s kétségtelen szelleme a mi állításunkat igazolja, s nem az övét.

De L. úr azt állítja, hogy Magyarországnak törvényhozása nem terjedett ki soha a regaliákra, katonai ügyekre, pénzügyre, kereskedelemre, külviszonyokra.

Maga L. úr számos törvényt idézett, melyeknek tartalma teljesen megczáfolja ez állítását. De menjünk végig röviden az egyes tárgyakon. Ha minden, e tárgyakra vonatkozó törvényt fölhoznánk s kivonatban közlenénk, e kis értekezés szükség nélkül felette nagy terjedelemre növekednék: mert ily törvényeк-

kel tele van törvénykönyvünk. Csak nehányat fogunk ezekbő minden tárgyaknál megemlíteni, hogy kitüntessük L. úr állításának alaptalanságát.

Első tárgy a *regaliák*, melyek közé sorolja L. úr a bányákat, pénzverést (Münzwesen,) sót, salétromot és postát.

A regaliák törvényeink szerint is királyi jövedelmek voltak, melyek az ország közszükségeinek fedezésére adattak által a magyar királynak, ennélfogva magának a kezelésnek nagy része nálunk is, mint más országokban, a király hatalmától függött. De mindazokra nézve, mik a regaliákra vonatkozólag általános s természetöknél fogva tárgyát képezhetik a törvényhozásnak, a magyar országgyülés is gyakorolta a törvényhozási jogot. Ugyanis a *bányákat* illetőleg:

az 1492 : 30. t. cz. azt rendeli, hogy a nemesi birtokok területén létező arany-, ezüst-, réz- és egyéb bányákat a király el ne foglalhassa, hanem azokból csak urburát kapjon; kivétetnek a só-bányák, melyek egyedül a királyt illetik;

az 1552 : 36. t. cz. megállapítja, hogy új bányák nyitásánál az ország törvényei s az ország rendeinek előjogai megtartassanak;

az 1405 : 15., 1492 : 32., 1554: 17., 1566 : 10., 1618 : 46., 1659 : 72. s még igen számos törvények tiltják az aranynak és ezüstnek az országból kivitelét;

az $179^{0}/_{1}$: 22. t. czikkben biztosítja ő felsége az ország rendeit, hogy a bánya-ügyet, tüstént az országgyülés után, a magyar udvari kamara alá rendelendi; a bányatörvények reformálását s a bányabíróságok megállapítását és rendezését az ország rendeivel együtt fogja elhatározni; a bánya-ügy gazdasági szabályozását magának tartván fen;

az $179^{0}/_{1}$: 67. t. czikkben országos küldöttség neveztetik ki, mely a bányászati és pénzverési tárgyakat s a bányászati törvénykezést rendszeresen dolgozza ki;

az $182^{5}/_{7}$: 9. t. czikk által újabb bizottságot küld ki az országgyülés, mely a fenemlített bányászati és pénzverési ügyek fölött, miket az $179^{0}/_{1}$. évi bizottság nem dolgozott ki teljesen kimerítőleg, újabb rendszert dolgozzék ki, s ha tárgyalás köz-

ben a kamarai egyének felvilágositására lenne szüksége, azt a nádornak jelentse be, s ő felsége azonnal rendeléseket teend a szükséges egyének kiküldetése iránt. Ezen fölül minden bányászati kerületből két szak-értő egyént fognak az urburáriusok választani, kik a küldöttségnél értesítő szavazattal (voto informativo) birandnak.

Az $184^3/_4$. országgyülésen az egész bányatörvényt kidolgozta a követi tábla, s munkáját a felső táblához küldötte; váltott is izeneteket a két tábla, de némely pontokban egyesülés nem eszközöltethetvén, az akkor törvénynyé nem válhatott.

A pénzverést illetőleg:

az 1553 : 23. t. czikknek 3. §-a rendeli, hogy az esztergami érsek s annak megbízott embere, mint pisetarius, regi szokás és egyházának előjoga szerint, ügyeljen fel, hogy a pénzverésnél hiba vagy csalás ne történjék;

az 1554 : 17. t. cz. ugyan ily tartalmú;

az 1557 : 15. t. czikk azt mondja, hogy az érsek pisetariusa jelen legyen, midőn az arany és ezüst a királyi kamarába vitetik, hogy, mint ellenőr, tudhassa, mennyi vitetik oda hetenként.

1342-ben I. Károly decretumában az ország rendeinek beleegyezésével (voto unanimi) határoztattak meg a verendő pénznek nemei, azok bel-értéke (liga), érték felosztása stb.

Az 1439 : 10. t. cz. hasonlóul elhatározza, minő pénz veressék, s megállapítja, hogy a pénznek értéke s folyama az ország rendeinek hozzájárulása nélkül meg ne változtattassék, s az érsek és tárnok mellé egy hű és alkalmas ember adassék az arany és ezüst pénz verésénél „in probatorem.“

Az 1550 : 48., 1552 : 46., 1553 : 23., 1557 : 14., 1567 : 47., 1659 : 72. s több más törvények rendelkeznek a verendő magyar pénznek bel-értékéről, formájáról s kör-iratairól stb.

E törvények nagy részét maga L. úr is idézte.

Az 1439 : 11. s 1514 : 66. t. czikkek megtiltják a külföldi pénzek behozatalát;

az 1547 : 21. t. czikk megállapítja, hogy a német-osztrák pénz is fogadtassék el Magyarországban;

az 1548:51. t. cz. a „babka“ nevű cseh pénznek, az 1741: 32. t. cz. pedig a morva „Gröschl“ nevű pénznek elfogadását állapítják meg;

ellenben az 1574 : 20. t. cz. azt rendeli, hogy a lengyel pénz, minthogy silány értékű, el ne fogadtassék;

az 1618 : 19. t. cz. azt mondja, hogy a sokféle német garas, mely nem jó, folyamatba ne tétessék Magyarországon;

az 1659: 72. t. czikk még azt is meghatározza, minő garasok veressenek.

Több törvény, melyeket L. úr is idézett, p. o. az 1553:23., 1552 : 46., 1563 : 173. stb. czikkelyek azt rendelik, hogy oly bel-értékű tallérok s egyéb pénzek veressenek Magyarországban, minők a németországiak.

A só-bányák és a só-árulás egyedül a királyt illetik, s magánosak só-bányát nem is nyithattak, sőt a király azon birtokot, melyen só-bánya volt nyitható, teljes kárpótlás mellett bárkitől elcserélhette. És mégis gyakorolta az ország ezen regaléra s illetőleg monopoliumra vonatkozólag is törvényhozási jogát, mindazokra nézve, mik általában véve a törvényhozás tárgyát képezhették.

az 1548 : 29. és 1635: 43. t. czikkek azt rendelik, hogy a sclavoniai megyék tengeri sót is használhassanak;

az 1715 : 122. t. cz. azt mondja, hogy Horvát-, Dalmát- és Tótország élhetnek tengeri sóval, de minden külföldi só, különösen a stájerországi is, melyet oda nem rég a grátzi kamara bevitt, teljesen kizáratik (Extraneo tamen sale, omni, adeoque Stiriaco etiam, per graetzensem cameram recenter inducto, pro usu excluso).

Ebből láthatja L. úr, hogy a stájer só „extraneusnak“ neveztetik, és a magyar koronához tartozó országokból kitiltatik; ő láthatja, minő alapon áll azon elmélete, melyet a real unióról felállított.

Az 1548 : 29., 1550 : 68. és 1715 : 13. t. czikkek megállapítják, hogy Árva-, Liptó-, Thurócz- megyék lengyelországi

sóval is élhessenek; pedig Lengyelország más fejedelem birtoka volt;

az $179^{0}/_{1}$: 20 t. czikkben elhatároztatik, hogy országgyűlésileg fog mindig tárgyaltatni a só árának fölemelése, s ha csak rendkivül sürgető körülmények nem kivánják, országgyülésen kivül a só ára soha föl nem emeltetik;

az 1802 : 3. t. czikkben, ő felségének előterjesztésére, az $179^{0}/_{1}$: 20. t. cz. értelméhez képest, önként megegyeztek az ország rendei, hogy a só ára egy forint 6 krajczárral fölemeltessék. (Erga benignam Suae Majestatis propositionem ad mentem Art. 20. $179^{0}/_{1}$. Status et Ordines ultro accesserunt etc.)

A salétrom- és a lőpor-készítés oly regalék, melyeket a fejedelemtől elvonni czélszerüen nem is lehetett volna; de a mi ezekre nézve a törvényhozás elé tartozhatik, az iránt Magyarországban is az országgyülés intézkedett. Így például, hogy többet ne említsünk, az 1596 : 50., 1597 : 26., 1599 : 29. és 1638 : 66. t. czikkek elhatározták, miszerint salétromot az országból kivinni nem szabad, hanem az a király részére lesz mindig eladandó, és csak akkor, ha ő felségének arra szüksége nincs, lehet magánosaknak is salétromot eladni; a királyi hivatalnokok pedig azzal keréskedést nem űzhetnek. Az említett 1638 : 66. t. cz. megállapítja még azt is, hogy a királyi városok s általában az ország lakosai a maguk szükségére vehetnek salétromot. A törvény e rendelete a szükség alatt kétségtelenül a várak, városok s egyéb erősített helyek védelmére megkivántató salétromot s illetőleg puskaport értette.

A posta hajdan magán vállalkozás volt, később a kormány a posták kezelését általvette. Az országgyülés $179^{0}/_{1}$. évben a 22. t. cz. által egyenesen a magyar királyi helytartó-tanácsot bízta meg, hogy a posta-ügyre felügyeljen; s elrendelte azt is, hogy a posták jövedelme a magyar kamarától el ne vonassék.

Világosan kitűnik, úgy hiszszük, már ezen itt elősorolt adatokból is, hogy teljesen alaptalan L. úr állítása, miszerint a magyar országgyülésnek soha nem volt a regaliákat illetőleg törvényhozási joga; s alaptalan az is, hogy az ország cselekvési köre egyedül kérelmezésre volt e tekintetben szorítva. Mutatja

az általunk idézett törvények szövege, hogy e tárgyak iránt is épen úgy vannak szerkesztve a törvények, mint egyéb törvényeink.

A katonaságot illetőleg azt állítja L. úr, hogy: „a magyar országgyűlésnek soha nem volt törvényhozási joga a katonai ügyek fölött; sz. István idejétől óta ezen ügy mindig a királyt illette, s még a fölkelésre nézve (insurrectio) sem bírtak az ország rendei szabad határozati joggal, hanem a király által felszóllítva, személyesen tartoztak felkelni."

A régi korban Magyarországon szintúgy, mint más országokban, egészen más volt a védelmi rendszer, mint jelenleg. Hajdan a király is tartott ugyan sereget, de tartottak a főpapok főrendek, nagyobb birtokosok, külön seregeket; ezeken kivül voltak még a megyék s városok hadai. Mind a király, mind a zászlósok maguk fogadták katonáikat s magok látták el azokat bérrel. Az országot fenyegető háború esetében minden nemes tartozott fölkelni és saját ellátásáról gondoskodni. A király seregei sokkal csekélyebbek voltak, semhogy egyedül magok megvédhették volna az országot; veszély idején tehát a király felszóllította zászlósait, a megyéket és városokat, s e felszóllításra fegyverhez nyúlt az ország összes hadereje. Így volt ez akkor más nemzeteknél is. Nem országgyűlésileg határoztatott el a katonaság kimozdítása, hanem az általános fölkelés természetes eredménye volt az akkor mindenütt divatozott védelmi rendszernek. Épen oly joggal mondhatná L. úr bármely más országról azon korból, hogy nem határozhatott szabadon a fölött, ha fegyvert fogjon-e, mert nem levén más hadsereg, a fenyegető vagy kiütött háború mindenkit kényszerített az ország védelmére. Később még az állandó katonaság behozatala előtt is szaporodni kezdett a királyi seregek száma, s annak erősítésére gyakran személyes fölkelés helyett majd pénzt adtak az ország lakosai, hogy azon a király katonákat fogadhasson, majd magok fogadtak zsoldosokat, kiknek zsoldját országgyűlésileg megállapították, s az arra szükséges összeget időnként az akkor fenálló adózási kulcs szerint kivetették. Így például: 1537, 1542, 1547, 1552, 1553, 1578, 1595, 1596, 1597, 1600, 1662.

évben stb.; s nagyobb szükség esetében a személyes fölkelést is elrendelték.

A mint idővel ekképen változott és fejlett a védelmi rendszer, mind inkább szükségessé vált, hogy annak eszközei fölött az ország tanácskozzék és határozzon, szóval: a katona-ügy mind inkább tárgya lőn a törvényhozásnak. Így volt ez nálunk is, más országokban is. Ha végig nézünk azon törvényeink hosszú során, melyek az ország védelmére s annak eszközére, a katonaságra, vonatkoznak, ha csak azon számos törvényczikket tekintjük is, melyeket L. úr munkájában maga idézett: nem foghatjuk meg, miként állíthatta ő, hogy az ország soha nem gyakorolta törvényhozási jogát a katona-ügy fölött. Csak néhány törvényczikket emelünk ki a sok közől.

Az 1546: 25. t. cz. meghatározza, hogy ő felsége minden megyében hány lovas katonát fogadjon;

az 1598: 16. t. cz. megengedi, hogy ő felsége a megajánlott adóból újabban fogadhasson lovas- és gyalog-katonákat, kapitányokat és egyéb hadi tiszteket; de azok magyarok legyenek; (Conceditur praeterea, ut sua Majestas etc.: ezek a törvény szavai)

az 1599: 6. t. czikkben tízezer katonát ajánl az ország hat hónapra.

az 1599: 19. t. cz. azt rendeli, hogy a magyar katonaság az ország szokása elleni esküre ne kényszeríttessék, mert a magyar katonának régi jogai vannak, melynélfogva csak magyar kapitányoktól függ, és ha bünt követett el, azok által büntettetik;

az 1600: 3. t. cz. 12. §-a meghatározza, hogy az ország által ajánlott összeg semmi más czélokra ne fordíttassék, csak katona fogadására;

az 1603: 5. t. cz. azt mondja, hogy a magyar katonaság magyar kapitányok által fogadtassék;

az 1608. kor. e. 2. és 1618 : 2. t. czikkek azt rendelik, hogy külkatonaság az ország beleegyezése nélkül be ne hozassék. Ugyanerről biztosítják az ország rendeit II. III. Ferdinánd és I. Leopold is koronázási hitleveleikben;

az 1625: 24. t. cz. azt mondja, hogy a külkatonaságot, a jelen idők veszélyes állapota miatt, nem lehet ugyan még most kivonni a végvidékekből (confiniis), de mihetyt megtörténhetik, onnan tüstént vitessék ki; addig is azonban e katonaság magyar kapitányok és magyar törvények alatt álljon s a nádortól függjön;

az 1630: 37. t. cz. 1. §-a azt rendeli, hogy a katonaság ne falukba, hanem várakba szállásoltassék;

az 1655: 3. t. cz. meghatározza, melyik végvárban menynyi katonának kell lenni;

az 1655: 9. t. cz. megállapítja, mikép fizetessék a végvidéki katonaság, s elrendeli, hogy a hadi szemléknél (lustra) minden generalatusban egy felügyelö legyen, ki a nádor embereivel együtt a hadi szemlére ügyeljen;

az 1655: 19. t. cz. elhatározza, hogy a külkatonaság három év alatt az országból kivitessék, s jövendőben az ország beleegyezése nélkül be ne hozassék. — Ezek s több e tárgyra vonatkozó törvények eléggé mutatják, hogy az országgyülés az állandó katonaság behozatala előtt is rendelkezett a katonai ügyek fölött.

Idővel megváltozott a védelmi rendszer egész Europában, s a fölkelések és egyes főurak banderialis seregei helyébe általában mindenütt állandó, rendes katonaság lépett. Magyarországnak sem lehetett e részben hátramaradnia, s 1715. évben a 8. t. czikkben kimondották az ország rendei, hogy csupán banderiális seregekkel és nemesi fölkeléssel nem lehetvén az országot elegendőleg megvédeni, erősebb, állandó, rendes katonaságot kell tartani, mely zsold nélkül fen nem állhat, a zsoldot pedig adó nélkül nem lehet megszerezni. De ugyanazon czikkben egyszersmind elhatározták azt is, hogy az e czélra szükséges adók és subsidiumok mindenkor országgyülésen, hová azok egyébként is tartoznak, tárgyaltassanak; csak az ellenség váratlan betörésének esetére és azon esetre, midőn a dühöngő háború lehetetlenné teszi a rendes országgyülési tárgyalást, levén megengedve, hogy a nádor, az ország primása, a főpapok és ország zászlósai, a királyi tábla, a megyék és királyi városok, lehető

legnagyobb számmal, az országban, és nem az országon kivül, összehivassanak, kik meggyőződvén a véletlenül beállott szükség valóságáról, elhatározhassák, a mit e részben az ország érdeke megkiván, de más tárgyakba ne bocsátkozhassanak.

Megjegyezzük itt azt, hogy a „subsidiorum" szó alatt nem csak a készpénz vagy termesztmények, hanem az $179^{0}/_{1}$: 19. és az $182^{5}/_{7}$: 6. t. czikkeknek, melyekről alább szóllunk, világos bizonyítása szerint, a hadsereghez szükséges ujonczok is értendők.

Midőn tehát az ország legelsőbben kimondotta az állandó katonaság szükségét: annak fentartására s kiegészítésére vonatkozólag határozottan fentartotta saját törvényhozási jogát, s kétsegtelenül világos szavakban kifejezte azt.

Hasonló s talán még határozottabb az $179^{0}/_{1}$: 19 t. cz. tartalma, melyben ő felsége teljesen biztosítja az ország rendeit, hogy semmi néven nevezhető subsidiumokat, se készpénzben, se terményekben, se ujonczokban nem fog önhatalmával, se az ország rendeire, se a nemesekre, se a nem-nemesekre kivetni, sőt még szabad ajánlás ürügye alatt sem fog ilyesmit országgyülésen kivül sürgetni. Az állandó katonaság fentartására szükséges köz-adóra nézve pedig elismeri, hogy annak mennyisége egyik országgyüléstől a másikig mindig országgyülésileg fog meghatároztatni.

Az állandó magyar katonaságnak, vagyis a magyar ezredeknek fentartása részint toborzás által (Werbung), részint, midőn a szükség úgy kivánta, ujonczozás által történt. De ezen ujonczozás mindig országgyülésileg határoztatott el. Így például $179^{0}/_{1}$. évben a 66. t. czikkben a magyar ezredeknek, melyeket a háború nagyon meggyöngített, szükséges kiegészitésére, minthogy arra a szükséges toborzás elegendő nem vala, 6000 ujonczot ajánlottak az ország rendei, s elhatározták egyszersmind, hogy azon bizottság, mely ugyanazon országgyülés által a commissariaticumok rendszeres kidolgozására kiküldetett, adjon javaslatot az iránt is, mimódon lehetne a magyar ezredek fentartását jövendőre törvényszerüleg s a nép hajlamával egyezőleg, az adózók minél kisebb terheltetésével eszközölni, s javaslatát a

jövő országgyűlésre mutassa be, hol az tárgyaltatván, törvénybe fog iktattatni.

1792-ben ő felsége ismét ujonczokat kivánt az ország rendeitől. Az országgyülés egy küldöttséget választott, mely előtt ő felsége részéről kimutattatott az ujonczok szüksége, valamint fölfedeztetett az is, hogy az ellenség ő felségének egyik tartományát, Belgiumot, már megtámadta. Az ország rendei tehát meggyőződve a szükségről (mindezek a törvény szavai), a megkezdett háború tekintetéből, a 6. t. czikkben, ismét 5000 ujonczot ajánlottak.

1796-ban, a 2. t. czikkben, 50,000 ujonczot ajánlott az ország.

1802-ben, az 1. t. czikkben, megállapítják az ország rendei, hogy a határ-őrségen kivül, a magyar hadsereg 12 gyalog- és 10 lovas ezredből, összesen 64,000 emberből álljon, s igérik, miszerint azt három évig teljes számban fel fogják tartani; hogy pedig ezen 64,000 főből álló hadsereg szükség esetében teljes számmal az ellenség elébe állittathassék, most 12,000 ujonczot ajánlanak olyképen, miszerint, ha kiütne a háború, a szükségről értesittetvén a nádor, az emlitett 12,000 ujonczot kiegészitési előlegezésképen azonnal állitsa ki. De ugyanezen t. czikkben kimondják egyszersmind az ország rendei, hogy a magyar katonaságnak az országgyülés általi kiegészitése, mind a számra, mind a kiegészités módjára nézve, országgyülési tárgyalások alá tartozik. Ő felsége pedig azon reményét jelenti ki, hogy a jövő országgyülésen a magyar ezredek fentartásának oly módja fog az országos rendek által előadatni, mely a közbiztosságnak teljesen megfelel.

1807-ben, az 1. t. czikkben, 12,000 ujonczot ajánlanak az ország rendei, s megállapitják az állitandó ujonczok mértékét s egyéb kellékeit. Intézkednek egyszersmind a toborzás módjáról is, melyre évenként 200,000 frtot határoznak.

1822-ben ő felsége önhatalmával, országgyülésen kivül, követelt és állittatott ujonczokat: de midőn ez ellen 1825-ben az ország rendei, törvényeinkre hivatkozva, felszóllaltak, ő felsége maga is elismerte királyi válaszában a nemzet felszóllalásának

törvényességét, s kijelentette, hogy azon események atyai szivének is kedvetlenek s nem akar jövendőben azokra, mint példára hivatkozni. Söt a 3. t. czikkben ünnepélyesen biztosította is az az ország rendeit, hogy a törvényeket, melyek között a fenidézett 179⁰/₁ : 19-ket is különösen megemlíti, szorosan megtartandja.

Ugyanazon országgyülésen a 4. czikkben, újabban elismeri ő felsége, hogy az 1715 : 8. és 179⁰/₁ : 19. t. czikkelyek világos tartalma szerint, a köz-adó és mindennemű subsidiumok, akár készpénzből vagy termesztményekből, akár u j o n c z o k b ó l álljanak, országgyülési egyezkedés (tractatus diaetalis) alá tartoznak; s attól még rendkivüli esetekben sem lesznek elvonhatók, kivéve az 1715 : 8. és 1741 : 22. t. czikkek eseteit (az ellenség váratlan beütését és oly dühöngő háborút, mely miatt rendes országgyülést tartani nem lehet). Hogy ez esetekre is fen van tartva az ozszág befolyása, láttuk fennebb, (a 136. lapon, 21. és a köv. sorokban) midőn az 1715 : 8. t. czikkről szólltunk.

1830-ban ismét ujonczokat kivánt ő felsége az országgyüléstől. E királyi előterjesztés folytán alkottatott a 7. t. cz., melyben az mondatik, hogy az ország rendei, miután ő felsége nevében, ki ez iránti törvényes kivánatukat megelőzte, a kül-ügyek fenforgó körülményeiről s a magyar katonaság jelenlegi állapotáról felvilágosíttattak, meggyőződvén a szükségről, a magyar ezredekhez 28,000 ujonczot ajánlanak. Elsoroltatnak e törvényben az ajánlathoz kötött föltételek, az állítás módja, az ujonczok magassági mértéke és a szolgálati idő. Ezen év előtt a Magyarország részéről állított katonának szolgálati ideje nem volt meghatározva, katonáskodnia kellett, míg arra alkalmas volt; de az ezen országgyülésen ajánlott 28,000 ujoncz szolgálati idejét tíz évre határozta a törvényhozás, s megállapította egyszersmind azon eseteket, melyekben a katona e tíz év lefolyta előtt is haza bocsátandó. Ajánlottak az ország rendei a 28,000 ujonczon felül még 20,000 ujonczot, de oly föltétel mellett, hogy ha egy év alatt háború ütne ki, ezek is állíttassanak ki; a háború bevégeztével azonban tüstént bocsáttassanak el.

Hasonló az 1840 : 2. t. cz. tartalma is. Ki van ebben is

mondva, hogy az ország rendeinek törvényben gyökerezett kivánata folytán értesittetett ő felsége nevében az országgyülés mind a kül-ügyek fenforgó körülményeiről, mind a magyar ezredek jelen állapotáról, s meggyőződve a szükség valóságáról, annak fedezésére 38,000 ujonczot ajánlott oly kikötéssel, hogy azok egyedül magyar ezredekben szolgáljanak, s nem-magyar ezredekbe semmi szin alatt át ne tétessenek. E törvényben is megállapíttattak az ujonczozás módja, az ujonczok magassági mértéke, szolgálati ideje s az állítás egyéb föltételei; s elrendeltetett, hogy a besorozó tisztek és orvosok szorosan azon útasításhoz tartsák magokat, mely az országgyülés által megállapíttatott.

Ezen általunk idézett törvények szövege meggyőzhet bárkit: hogy Magyarország törvényhozási joga a magyar katonai ügyekre is kiterjedt.

Lássuk továbbá, mennyiben alapos L. úrnak azon állítása, hogy Magyarország törvényhozási joga soha ki nem terjedett a kereskedelemre.

A kereskedelmi ügy egy részét a keresk. vámok, vagyis, mint a magyar törvény azokat nevezi, harminczadok (tricesimae, vectigalia) képezik, Ezekre vonatkozólag pedig számos törvény bizonyítja az ország elhatározó törvényhozási befolyását. A harminczadok hazánkban a régiebb korban is törvény szerint a koronai javakhoz tartoztak, s azok jövedelmei a koronát illették.

Az 1514:1. 2. és 3. t. czikkek a harminczadok mindennemű elidegenítését megtiltották.

Ugyanazon t. czikkek azt rendelik, hogy a mások kezén levő harminczadok tüstént bocsáttassanak vissza; de kivételt tesznek azokra nézve, a miket Zápolya bír, kinek joga leend e harminczadokat megtartani a teljes kiváltásig, — mely kiváltásra az országgyülés évenként minden telek után 20 denárt rendel a hadseregi pénzekből.

Az 1546:54. t. cz. újra sürgeti, hogy ő felsége a magán kezeken levő harminczadokat szerezze vissza, adja a magyar kamara alá, s minden jövedelmeiket az ország védelmére fordítsa. E törvényben, különösen annak 4. §-ában a harminczadok

jövedelmei az ország közjövedelmeinek (publicos regni proventus) neveztetnek.

A törvényhozás határozta meg több ízben a harminczadok helyeit. Az 1490: 34. t. cz. elszámlálja ezen helyeket. Az 1523: 46. t. cz. pedig azt rendeli, hogy a törvényben kijelölt helyeken kivül harminczadokat felállitani nem lehet — Az 1715: 90. t. cz. újabb sorozatát foglalja magában a harminczad helyeinek, s azt mondja, hogy a melyek e sorozatban nem foglaltatnak, eltörlötteknek tekintendők.

A törvényhozás némely harminczadokat eltörlött, mint például: az 1498: 29., 1548: 58., 1618: 18., 1630: 15., 1649: 78., 1681: 44. és 1715: 15. t. czikkek. Ezek közől különösen az 1681: 44. t. cz. 4. §-a világosan azt rendeli, hogy az ország törvényei ellen újabban felállitott harminczadokat a nádor, Felső-Magyarországban ama részek főtábornoka, Horvát- és Tótországban pedig a bán, egyszerüen töröljék el. Az eltörlést tehát az országgyülés rendelte meg, s e rendelet teljesitésével maga az országgyülés bizta meg az emlitett főhivatalnokokat.

A törvényhozás nem egyszer intézkedett a fizetendő harminczad mennyisége fölött is, például: az 1492: 27. t. cz. azt rendeli, hogy a harminczadi vámok jövendőre is a Lajos, Zsigmond és Albert királyok alatt megállapitott mennyiségben fizettessenek. Az 1547: 34. t. cz. a vámot, mely minden ökörtől 2 forintra volt emelve, egy frtra szállitotta le. A törvényhozás határozta meg, hogy kik és mitől fizessenek, s kik és mitől ne fizessenek harminczadot. Példák erre az 1574: 37. t. cz. 2. §-a, 1613: 29., 1638: 49. s több más törvények. Az 1492: 27. t. cz. 1. §-a, 1498: 29. t. cz. 4. §-a s az 1649: 46. t. czikkek megállapitják, hogy az egy frtnál kevesebbet érő portékákból harminczad ne fizettessék. Az 1741: 62. t. cz. azt rendeli, hogy az ország végvidéki katonaságának számára behozandó posztó mentes legyen a harminczadi vámtól.

A törvényhozás határozta meg azon tárgyakat, melyeket az országból kivinni egyáltalában nem szabad; t. i. aranyat, ezüstöt, salétromot, mint az általunk fennebb többször idézett törvények mutatják.

A törvényhozás határozta el időnként némely tárgyak kivitelének ideiglenes tilalmát. Így például: az 1498 : 31. t. cz. eltiltotta a marhák és lovak kivitelét; az 1601 : 17., 1603 : 11. s több más törvények eltiltották ideiglenesen a gabona kivitelt.

A törvényhozás még a harminczadok kibérléséhez is hozzá szóllott, a mennyiben meghatározta, hogy azok, kiknek nem adathatnak haszonbérbe, mint az 1630 : 15. és az 1647 : 88. t. czikkek 2. §§-ai mutatják.

A törvényhozás rendelkezett arról, hogy a harminczadi tisztek magyarok legyenek.

A törvényhozás több czikkben, különösen az 1625 : 33. és 1630 : 15. t. czikkekben elhatározta, hogy minden harminczad Pozsontól az Ádriai tengerig a magyar kamarának legyen alárendelve.

A törvényhozás gyakrabban, például az 1655 : 10. t. czikkben, biztosokat nevezett ki, a királyi harminczadosok kihágásainak megvizsgálására és megszüntetésére. Az 1681 : 44. t. cz. 3. §-ában a királyi harminczadi vám kiigazítása rendeltetik meg.

Az 1715 : 91. t. cz. 65. §-ában a harminczadi vám szabályozása a királyi táblára, az 1729 : 2. t. czikkben pedig ugyan e tárgy a magyar királyi helytartó-tanácsra bízatik. E czikkekre vonatkozólag megjegyezte L. úr, hogy azokban a kamarai biztosok közbejöttéről is van szó, s nem bizonyos, ha nem a bécsi kamara biztosait értette-e a törvény. De ne kételkedjék L. úr, egyenesen a magyar kamara biztosai vannak ott értve, miután a magyar harminczadok a fennebb idézett 1625 : 33. és több más t. czikkek értelmében a magyar kamarától függtek.

A törvényhozás 179⁰/₁-ben is országos bizottságot küldött ki a 67. czikkelyben, melynek egyik feladata volt, hogy a harminczadok elveinek szabályozásáról (regulatio principiorum vectigalis tricesimalis) javaslatot készitsen s azt az országgyülés elébe terjessze. Az 182⁵/₇. évi országgyülés pedig a 8. t. czikkben e munka elkészitését egy újabb országos küldöttségre bízta.

Mindezen intézkedések s törvények a magyar országgyülésen hozattak, s a ki azokat végig tekinti, nem fog kételkedni,

hogy Magyarország törvényhozási joga kiterjedt a kereskedelmi ügynek e legfontosabb ágára, a harminczadokra is.

Azt mondhatná talán L. úr, hogy mindezek csak a belkereskedésre nézve állanak, de a külkereskedési viszonyokra csakugyan nem terjedett ki az ország törvényhozási joga.

Megjegyezzük azonban, hogy az általunk idézett törvények mind a beviteli, mind a kiviteli harminczadokra szóllanak, ezek pedig az ország külkereskedéséhez is szintúgy tartoznak. Minden állam csak saját területén, illetőleg határszélein rendelkezhetik a kereskedelmi vámokról, más, tőle független államok vámszabályozási jogába nem avatkozhatik. Némely áru-czikkek kivitelét vagy behozatalát megtiltja, másokét megengedi, kisebb vagy nagyobb vámokkal terheli a behozatalt, s ezekre nézve, ha más államokkal szerződést nem köthet, viszonosság vagy visszatorlás által ügyekszik saját kereskedelmi érdekeit biztositani. Azon törvények, melyeket fennebb idéztünk, nem egy ily nemű intézkedést foglalnak magokban. De megemlitünk még nehány esetet. Az 1588: 15. t. cz. 3. §-a elkobzás büntetése alatt megtiltotta a bor behozatalát Ausztriából Magyarországba, Stiriából Sclavoniába, hacsak a magyarországi és sclavoniai boroknak Ausztriába és Stájerországba bevitele viszonosan meg nem engedtetik. Íme a magyar törvényhozás által megállapitott viszonosság s némileg visszatorlás példája a tőle független s különálló Ausztria és Stiria ellenében, mi csakugyan nem mutat real unio létezésére.

Ugyanazon t. czikk 4. §-a megtiltja a magyaroknak, hogy boraikat Lengyelországba magok kivigyék, hanem azt megengedi, hogy a lengyelek jöhessenek ide a magyar borok megvétele végett a megállapitott regi lerakó helyekre.

Az 1649: 13. t. cz. Ausztria, Morvaország, Szilézia és Stájerország városait, különösen pedig Bécs-Újhelyet, Bruckot és Hainburgot, ő felsége kivánatára a különös jó szomszédság tekintetéből (a törvény szavai), fölmenti a Magyarországban termett allodialis boraikért fizetendő harminczad alól, sőt az utóbb nevezett három várost minden portékáik ki- és bevitelére nézve

fölmenti a harminczad fizetésétől, a mennyiben az 1647. év előtt e mentességnek gyakorlatában voltak.

Ezekből és több hasonló példából látható, hogy az országgyülés az ország külkereskedésére nézve is gyakorolta a törvényhozási jogot, s nem csak könyörgött, mint L. úr állítja, hanem valósággal határozott is.

A kereskedelmi ügyekhez tartozik még a közlekedési eszközök, csatornák, vasútak fölötti rendelkezés. Magyarország törvényhozási joga e tárgyakra is kiterjedett, minek bebizonyítására legyen elég több példa közöl csak nehányat megemlíteni.

Az 1723: 122. t. cz. a magyar királyi helytartó-tanácsot bízza meg, hogy a kereskedés könnyítése tekintetéből a hajókázható folyóknak csatornák általi összeköttetéséről gondoskodjék, szak-értő vízi épitészekkel tanácskozzék, s a megállapodást, helybenhagyás vagy módosítás végett, ő felségéhez terjeszsze föl és az országgyüléshez is adja be;

az $183^{2}/_{6}$: 25. t. cz. megrendeli a magán-társulatok által készítendő csatornákhoz szükséges térnek kisajátítását;

az 1840: 38. t. cz. részletesen rendelkezik a Dunát a Tiszával, Pest vagy Bölcske és Szeged, Csongrád vagy Szolnok között összekötendő csatornáról;

az 1840: 4. t. cz. rendelkezik a Duna s egyéb folyók szabályozásáról, országos bizottságot nevez ki, mely e tárgyak fölött kimerítő véleményes jelentést készítsen, s azt elhatározás végett az országgyülésre adja be.

A fennebb is idézett $183^{2}/_{6}$: 25. t. cz. a magán-vállalatok által létrehozandó vasútakról rendelkezik, s kijelöli határozottan a vonalok irányát, s e vonalokra megállapítja a kisajátítást és annak módját.

Rendelkezett e tárgyban az 1848. évi törvényhozás is a 30. t. czikkben.

A kereskedelmi ügyhez tartoznak a kereskedelmi törvények is. Tárgyai voltak ezek is a magyar törvényhozásnak. Különösen 1840-ben részletes törvények alkottattak a kereskedőkről, azok könyveiről, kereskedési társulatokról, a kereskedési

jog megszüntetéséről, a gyárak jogviszonyairól, közkereseti társaságokról, részvény-társulatokról, kereskedői testületekről és alkuszokról, fuvarosokról stb., mint az említett 1840: 16. és 17. t. czikkekből látható. Tudhatta mindezeket L. úr, mert hiszen a magyar törvénykönyvet, úgy látszik, forgatta, és mégis azt állítja, hogy a kereskedelmi ügyekre Magyarország törvényhozási joga nem terjedett ki.

A pénzügyet illetőleg sem áll L. úr azon állítása, hogy az ország törvényhozási joga arra ki nem terjedett.

A pénzügyek s illetőleg az állam bevételeinek egyik ágát képezték a koronai és kamarai javak jövedelmei. Ezen javak miként kezelése fölött nem intézkedett ugyan a magyar törvényhozás, mert a kezelés maga általában nem is tartozhatik a törvényhozás köréhez: de igen is intézkedett azokra nézve, a mik e javakat illetőleg az állam jogainak biztosítására vonatkoztak. A koronai és kamarai birtokok jogi tekintetben nem voltak egy természetűek. Mert a koronai javak, az ország beleegyezése nélkül, elidegeníthetlenek, a kamarai javakról pedig ő felsége önhatalmával rendelkezhetik.

A koronai javakat egyenként elszámlálja az 1514: 3. t. czikk.

Az említett 1514: 1. és 2. t. cz., valamint az 1608: kor. e. 22., 1609: 54., 1622: 46. törvények azt rendelik, hogy a koronai javakat a király el ne idegeníthesse, zálogba ne adhassa, senkinek ne inscribálhassa; s ha elidegenítené, azok a koronához ismét visszafoglalandók, még pedig rendesen, minden kárpótlás nélkül. Kivétetnek azonban oly esetek, midőn a zálogba-vetés a legnagyobb közszükség esetében történt, s e pénz az ország védelmére fordíttatott: mert ily esetben a koronai birtok visszaváltandó, de a rajta fekvő összeg az illetőnek visszafizetendő volt. Ilyen eset fordúlt elő a zólyomi, munkácsi és diós-győri uradalmakra nézve, melyek zálogba adattak, de a fölvett pénz az ország, különösen a véghelyek sürgető szükségeire fordíttatott: ugyanazért az elzálogosítást az ország rendei helyhenhagyták, mint ezt az 1608: kor. e. 22. és 1715: 104. t. cz. bizonyítja, hol többek közt ez utóbb idézett t. czikkben e sorok fordúlnak elő:

„Propter publicas necessitates Regni, consentientibus Regni Statibus, eo non obstante, quod bonum coronale fuerit, inscripta stb.“

A koronai javaknak még elcserélése is csak az ország rendeinek beleegyezésével történhetett. Így például: 1770. évben a 7. t. czikkben, ő felségének előterjesztésére, megegyeznek abban az ország rendei, hogy a munkácsi uradalom, mely koronai volt, a Schönborn család birtokában maradjon, s töröltessék ki a koronajavak sorából; hanem a helyett a Bácsmegyében fekvő s tíz helységből álló úgynevezett Tiszán-inneni kerület (sic dictus cis-tibiscanus Districtus) legyen koronai birtok.

A kamarai javak, melyekkel, mint megjegyzők, ő felsége rendelkezhetett, időnként változtak. De még e javakra vonatkozólag is, különösen pedig azokra, melyek magszakadás vagy hütlenség eseteiben szállottak a királyi fiscusra, úgy rendelkezett a törvény, hogy azokból érdemes hazafiak, királyi adományozások útján, jutalmaztassanak.

Az állam közjövedelmeinek másik ágára, a regaliákra, melyek nagy részét tették a közjövedelmeknek, mennyire terjedt ki az ország törvényhozási joga, kimutattuk már a fennebbiekben; valamint szintén kimutattuk ezt a magyarországi harminczadok jövedelmeire nézve is.

Egyik lényeges ága az állam közjövedelmeinek az egyenes adó. Hajdan korban mik voltak az adózás nemei, nehéz volna teljes bizonyossággal részletesen kifejteni. Csekélyek lehettek ezek és bizonytalanok; nálunk is, mint más országokban, változtak időnként, s készpénzből valószinüleg nem igen állottak. Első határozottabb alakú köz-adozás, melyet törvényeink említenek, a „lucrum camerae“ volt. Nem akarunk történelmi kutatásokba bocsátkozni a fölött, hogy a „lucrum camerae“ az Árpádok korában mikép állott fen, annyi bizonyos, hogy az, mint valóságos adózás, legelőször 1342. évben lőn szabályozva, midőn annak mennyisége s kivetési és behajtási módja részletesen elhatároztatott, mint ezt I. Károly királynak mondott évi decretuma bizonyítja. Nem egyedül a királynak rendeletei valának azok, miket az idézett decretum tartalmaz, hanem az ország

egyházi s világi főrendeinek hozzájárulásával jöttek létre, mint a decretum következő szavai bizonyítják: „Quod nos Praelatorum et Baronum nostrorum voto unanimi et de consilio eorum stb.“

Ezen adónak akkor megállapított kulcsa, az ország rendezetlen állapota miatt, nagyon kezdetleges alakú volt. Porták szerint osztatott fel az, s portának tekintetett minden oly telek, melynek kapuján egy szénával terhelt szekér ki- és bejárhatott, akármennyi volt is annak tartozmánya, s akárhány család lakott is abban. E porták összeszámítására öt biztos neveztetett ki, s ezeknek kötelességül tétetett megvizsgálni azok mentségét, a kik magokat a „lucrum camerae“ fizetésére tehetetleneknek állíták. Minden ily porta után 18 denárban állapíttatott meg az adó, vagyis a „lucrum camerae.“

Mindamellett azonban, hogy az adózások e neme kezdetben valószinüleg főkép csak a forgalomban levő pénz javításának tekintetéből állapíttatott meg: fentartotta azt az ország több századig, s fentartotta magát a kivetési kulcsot is, vagyis a portákat, noha a későbbi időkben a portáknak inkább csak a neve maradt fen; s annak megállapítása, hogy a porta miből áll, utóbb más elvek szerint történt.

Az ország lakosainak nemesi kiváltsággal biró osztályai és a királyi városok törvény szerint fel voltak mentve a lucrum camerae fizetésének terhe alól; ők katonáskodtak személyesen és banderiumaikkal időnként, azonban nem állandóul; fizettek is, még pedig gyakran sokkal többet, mint a lucrum camerae kitett volna, és e fizetéseket hol subsidiumnak, hol contributiónak, hol dicanak nevezik a törvények: de a lucrum camarae a nem-nemesi osztályok terhe volt.

A valóságos köz-adó tehát 1342. évtől fogva, hosszas ideig, lucrum camerae volt. Lássuk mennyire gyakorolta törvényhozási jogát ez adózásra nézve az ország.

Megemlítettük fennebb, hogy a lucrum camerae legelsőbben is az ország főrendeinek tanácsából és beleegyezéséből állapíttatott meg, s annak mind mennyisége, mind kivetési kul-

csa és behajtási módja meghatároztatott, mint azt I. Károlynak az 1342. évben kiadott decretuma bizonyítja.

Az 1351 : 4. t. czikk azt rendeli, hogy a lucrum camerae, úgy mint I. Károly alatt megállapíttatott, 18 denárral fizettessék;

az 1411. évi törvény, a 2. czikkben, kisebb és nagyobb portákat állapít meg, s a nagyobb portától 30, a kisebbtől 15 denárra határozza a lucrum camerae-t; kimondván a 3. czikkben egyszersmind azt is, hogy azt a nemesek cselédei nem tartoznak fizetni;

az 1439 : 8. t. czikk 1. §-a azt rendeli, hogy a lucrum camerae a Lajos király alatt megállapított mennyiségre tétessék vissza;

az 1474 : 6. t. czikkben a lucrum camerae a következő évre elengedtetik;

az 1545 : 40., 1547 : 8., 1548 : 23., 1569 : 6. t. czikk 2. §-a, az ország által ajánlott nagyobb subsidiumon kivül megállapitják a lucrum camerae-t 20 denárban;

az 1563 : 9., 1566 : 9., 1567 : 15. és 1569 : 16. t. czikkek megállapítják, hogy a lucrum camerae akkor is fizettessék, midőn az ország külön subsidiumot nem ajánlott.

A most érintett 1563 : 9., és az 1567 : 3., 1593 : 3. és több t. czikkek szerint, midőn subsidium ajánltatott, minden portától például két-két, három vagy négy forint, abba mindig a lucrum camerae is bele volt számitandó.

Kétségtelen, úgy hiszszük, ez adatókból is, hogy L. úrnak állítása, mintha az országgyűlés előbbi időkben még a köz-adó megajánlásának jogával sem birt volna, merőben alaptalan. Azon újabb korszakra nézve pedig, mely az állandó és rendes katonaságnak 1715-ben történt behozatalával kezdődik, láttuk fennebb, hogy az 1715 : 8., $179^{0}/_{1}$: 19. és $182^{5}/_{7}$: 4. t. czikkek szerint a köz-adó megállapítása egyenesen az országgyűlés elébe tartozik; attól semmi szín alatt el nem vonathatik; az adót országgyűlésen kivül fölemelni, s az egyik országgyűléstől a másikig megajánlott adót se mennyiségére, se nemére nézve országgyűlésen kivül megváltoztatni nem lehet. Fölösleges volna e részben bő-

vebb adatokra hivatkoznunk annyival inkább, minthogy ez újabb korszakra nézve még L. úr sem látszik az ország adó-ajánlási jogát kétségbe vonni akarni.

De azt kérdi L. úr : volt-e valaha országos költségvetés (budget) a magyar országgyűlés elébe terjesztve ?

Hajdan az állam rendes költségvetései s azoknak a nemzet elébe terjesztése mindenütt ismeretlen volt. A régiebb korban, még alkotmányos országokban is, csak egyes subsidiumok megajánlására lőnek megszóllítva a nemzet képviselői; de rendes költségvetés elő nem terjesztetett. A közjogi viszonyok tisztább fejlődésével jutottak csak oda más országok is, hol e részben jelenleg állanak. Némelyek korábban, mert előbb fejlődhettek, másoknak e szerencse későbben jutott. A leglényegesebb közjövedelmek, a rendes köz-adózás, a rendkivüli adózások fölött, nálunk is mindig az ország határozott. Így volt ez más alkotmányos országokban is mind addig, míg államviszonyaik a fejlődésnek azon fokára nem jutottak, mely a közgazdálkodás terén az államköltségvetésnek előterjesztéséhez vezetett. És épen azért, mert a magyar király és a magyar nemzet belátták, hogy ezen általában minden alkotmányos országban már elfogadott újabb rendszer sokkal czélszerűbb, s belátták azt is, hogy az állam költségeinek tetemes szaporodása, mely a közterheket szerfölött neveli, pontosabb és szigorúbb megrostálását kivánja a költségek minden egyes tételeinek, jónak látták 1848-ban, más nemzetek példájára, s az ország alkotmányos jogának alapján elhatározni : hogy ezentúl részletes költségvetés terjesztessék a magyar országgyűlés elébe. Ez által az adó megszavazásának csak előzményei és alakja lettek újak, de a jog maga nem új ; hanem az alkotmányosság általános elvéből, különösen pedig a magyar alkotmány alaptörvényeiből származó.

Vagy talán L. úr épen a magyar nemzetet óhajtaná arra kárhoztatni, hogy alkotmányában s közjogi viszonyaiban saját fejedelmének beleegyezésével se tehessen oly javításokat, miket más nemzetek magoknál rég behoztak, s miket a tisztúltabb közjögi fogalmak folytán a haza köz-érdeke megkíván ? Ily törekvést meggátolni akarni : sükeretlen erőködés; azt követelni, hogy

a mi nem volt, ezentúl se lehessen, csak azért, mivel eddig nem volt : valódi képtelenség.

Felhozza még L. úr azt a példát is, mely az 1861. évi második fölíratban az 1811-i országgyülésen történtekre vonatkozólag van megemlítve, s az ország akkori eljárását nem dicséretes makranczosságnak (nicht rühmenswerthe Wiederspenstigkeit) nevezve, azt mondja, hogy e példa is csak a subsidiumokra vonatkozik.

Elmondjuk itt egyszerűen az említett példát, és pedig ama fölirat szavaival: „1811-ben, midőn a rendkivül megszaporított papiros-pénzek értéke egy ötödrészre leszállíttatván, annak beváltására váltóczédulák neve alatt újabb papiros-pénz adatott ki, ő felsége a magyar országgyülést felszóllította, hogy ezen váltóczédulák értékének biztosítására s időnkénti beváltására segédkezet nyujtson. Megbízottakat is küldött ő felsége, kik az állam pénzviszonyait s a sürgető szükség minden körülményeit egy, az országgyülés által választandó küldöttségnek fölfedezvén, a tervet is adják elő, mely szerint a bajon segítni lehetne. A megbízottak eljártak megbízásukban, előadták a tervet, mely abból állott, hogy a 211 millió forint értékü váltóczédulából 100 milliót vállaljon az ország magára, és annak beváltására gondoskodjék biztos pénzalapról. Az ország rendei tanácskozás alá vették e tárgyat, s abban állapodtak meg: hogy „se a 100 milliót magukra nem vállalják, se valamely pénzalapnak előállításába nem bocsátkoznak.“ Elhiszszük, hogy L. úr e példát épen nem szereti. Mert állítja maga is, hogy ha Magyarország önálló és független nem lett volna, ha az országnak törvényhozási joga a pénzviszonyokra ki nem terjedett volna, ha Magyarország és az ausztriai örökös tartományok között valóságos real unio létezett volna : ő felsége bizonyosan nem szóllította volna fel külön Magyarországot, hogy az állam ezen adósságának egy részét vállalja el, s az ország nem tagadhatta volna meg annak elvállalását. Nem tesz e tekintetben különbséget, hogy az ország subsidiumképen vállalta volna-e el ama 100 milliót, vagy oly módon, hogy annak fedezésére az adó is fölemeltessék; mert miután az ország e terhet se így, se amúgy el nem vállalta, gyakorlatilag is világos bizonyítványát adta-

annak, hogy e részben joga kétségtelen. Nem ereszkedünk L. úrral vitatkozásba a makranczosság eszméje fölött, némely embernek szokása mind azt, a mit mások nem az ő ínye szerint tesznek, makranczosságnak nevezni. De arról meg vagyunk győződve, hogy ha akkor az ország rendei, mint Lustkandl úr mondja, nem makranczoskodtak volna: most ő, ugyan e példát íveken keresztül százféle változatban fejtegette volna, mint kétségtelen bizonyítását a függésnek, legszorosabb real uniónak, talán még a valóságos egybeolvadásnak is. Munkájában legalább nem hiányzanak példák, hogy a törvények legegyszerűbb soraiból is oly értelmet szeret kivonni, mely se azon sorok szövegében nincs, se a törvényt alkotók szándékában soha nem volt.

Végre a mit a kül-ügyekre vonatkozólag ir L. úr, arra csak azt jegyezzük meg, a mit e tekintetben az 1861. évi országgyűlésnek második felirata elmondott, hogy: „vannak hazánkban is oly fejedelmi jogok, melyeket magára a király személyére ruházott az alkotmány. Ilyen fejedelmi jog a magyar királynak azon joga, miszerint a külhatalmak iránti viszonyokat vagyis a kül-ügyeket legmagasabb királyi hatalmával intézi."

Ezen jog Magyarországra nézve jelenleg is a magyar királyt illeti. De mivel a magyar király egyszersmind az ausztriai örökös tartományoknak is fejedelme, természetes, hogy azt mind Magyarországon, mind az örökös tartományokra nézve ugyanazon fejedelem gyakorolja; és ez nem valamely szorosabb real uniónak, hanem a valóságos personal uniónak következése.

A kül-ügyek vezetése tehát a törvényhozás köréhez szorosan nem is tartozhatott; de tartoztak igen is az arra szükséges eszközök, különösen a katona-állítás s az adó megajánlásának joga, melyet Magyarország is alkotmányszerűleg mindig gyakorolt, s melyet legfőbb biztositéknak tekintetett. Ugyanazért az 1848. évi törvények sem terjeszkedtek ki bővebben a kül-ügyekre.

Meg kell még jegyeznünk azt is, hogy a katona-ujonczok megajánlásánál, törvény szerint joga van a magyar országgyűlésnek azt kivánni, hogy a küldolgok fenforgó körülményeiről értesíttessék, és csak ezen értesítés után ereszkedik a megaján-

lás kérdésének tárgyalásába. Bizonyitják ezt különösen az 1830:6., és az 1840:2. t. czikkelyek, melyekben névszerint az utóbbi emlitett 2. t. czikkelyben, következő sorok fordúlnak elő: „Ő felségének az ujonczokban ajánlandó segedelem iránt tett kegyelmes előadására az ország rendei, miután a törvények értelmén sarkaló kivánatuk folytában a küldolgok fenforgó körülményeiről és a magyar ezredek jelen állapotáról ő felsége nevében értesittettek stb."

Nem akarunk több példára hivatkozni, nem akarjuk bővebben fejtegetni azon törvényeket, melyekben ki van kötve, hogy az ország rendeinek beleegyezése nélkül háború ne indittassék, béke a törökkel ne köttessék, s hogy ily békének megkötése magyar követek által történjék. Egyszerüen idézünk néhány ily törvényt, névszerint az 1536:1., 1608: kor. e. 2., 1622: 2. t. cz. 19. §., 1659:1. t. cz. 14. §., 1681:4. és 1715:41. törv. czikkeket. Ugy hiszszük, azok, a miket felhoztunk, meggyőzhetnek minden elfogúlatlant, hogy Magyarország törvényhozási joga, mind az $179^0/_1$: 12. t. czikknek kétségtelen szövege szerint, mind pedig gyakorlatban kiterjedett ama tárgyakra is, miket a nemzettől L. úr örömest elvitatna.

L. úrnak a 291. lapon előfordúló ezen állítását, hogy az $179^0/_1$: 12. t. cz. szerint, a magyar törvényhozásnak csak oly dolgok lehettek tárgyai, melyek elitélés végett a magyar törvényszékek elébe kerülhetnek, bővebb czáfolat alá venni már csak azért sem tartjuk szükségesnek, mert a 292. és 293. lapokon ő maga megczáfolta saját állitását, midőn elsorol több tárgyat, melyekről megvallja, hogy azok törvényszékek elé nem tartozók ugyan, de a magyar törvényhozás által mégis tárgyaltattak.

Mit akar L. úr azzal mondani, a mit munkája 291. lapján felhoz, hogy a király öröködési joga, miután meg volt állapitva, szóba sem jöhetett a törvényszékek előtt: valóban nem értjük. Épen azért, mert ezen öröködési jog törvénybe iktatott ünnepélyes szerződés által már megállapittatott, nem csak a törvényszékek előtt, hanem a törvényhozás körében sem jöhetett az többé szóba. De ha az uralkodóháznak I. Leopoldtól leszármazott minden ágai kihalnának, a magyar trónöröklési kérdés nem

ugyan a törvényszékek, hanem a magyar országgyülés előtt csakugyan előfordúlna, miután mint fennebb kifejtettük, ez esetre a nemzet szabad-választási joga világosan fen van tartva. — Ausztriában ez máskép áll. Ott, mint emlitők, a trónöröködés a Habsburg-ház egyéb ágaira is ki van terjesztve. Ugyanazért közöttünk és közöttök még a personal unio sem örökös.

Azt állítja L. úr, hogy a királyi öröködési jog tekintetében csak a leszármazási fának megvizsgálására terjedett ki az ország joga, s ebből akartak azután választási jogot csinálni a magyarok. Sehol nem találtuk a törvényekben nyomát annak, hogy az ország valamely származási fának (Stammbaum) vizsgálgatásába bocsátkozott volna. Szabadon választott a nemzet kétségtelen jogánál fogva, nem törődve származási fokozatokkal; választotta gyakran az elhalt királynak nem közelebbi, hanem távolabbi rokonát, gyakran egészen idegent, mint ezt fennebb elég bőven kimutattuk. L. úr ezen állítását tehát inkább csak játéknak kell tekintenünk, mint a törvényekből s történelemből meritett valóságnak.

Sokat vesződik L. úr az 179⁰/₁ : 12. t. czikknek következő soraival:

„Biztositja ő felsége az ország karait és rendeit, hogy edictumok vagyis u. n. patensek által, melyek az ország törvényszékeinél különben sem fogadtathatnak el, az ország és kapcsolt részek soha sem fognak kormányoztatni; patensek kiadása egyedül oly esetekre tartatván fen, midőn a törvénynyel különben is egyező dolgokban a közzététel sikeresen csakis ez egy módon eszközölhető." *) E sorokból azt olvassa ki L. úr, hogy a biztositás csak azon tárgyakra vonatkozik, melyek a magyar törvényhozásnak tárgyai, s a patensek kiadása azon esetekre van fentartva, midőn valamely a törvénynyel

*) Status et Ordines Regni securos reddens, nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Judiciis acceptari possunt, Regnum et Partes annexas gubernandas fore, Expeditione Patentalium ad eum duntaxat Casum reservata, ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret."

egyező törvénynek köteles sikerreli kihirdetése csak ez úton érethetik el.

Megjegyezzük e magyarázatra, hogy az idézett 179⁰/₁ : 12. t. cz. nem csak a törvényhozó, hanem a végrehajtó hatalom gyakorlatáról is rendelkezik, mint a törvénynek czíme: „De legislativae et executivae Potestatis Exercitio" *) mutatja. Azon edictumok és patensek, melyekről a törvény szóll, leginkább a végrehajtás körébe tartoznak. Magyarországban törvény szerint a legfőbb hatalom rendeletei az országos kormányszékek útján a törvényhatóságokhoz küldettek, ott lőnek kihirdetve, s mind a kormányszékeknek, mind a törvényhatóságoknak joguk volt a sérelmesnek vélt rendelet ellen fölterjesztést tenni. Megtörtént azonban, hogy a rendeletek ezen törvényes útnak mellőzésével adattak ki, s az ily rendeletek neveztetnek patenseknek; megtörtént az is, hogy tartalmuk, mely kormányzati tárgyra vonatkozott, a törvénynyel nem volt megegyeztethető. Azt akarta tehát az 179⁰/₁. évi országgyűlés e törvény alkotásával elérni, hogy a kormány rendeletek mindig a fenemlített törvényszabta úton adassanak ki; ugyanazért az első tételben: „nunquam per Edicta, seu sic dictas Patentales Regnum et Partes annexas gubernandas fore" nem tétetik különbség arra nézve, hogy a patensben foglalt rendeletnek tárgya egyez-e a törvénynyel vagy nem, hanem általában minden kivétel nélkül mondatik, hogy az ország patensek által nem fog kormányoztatni. S épen oly általánossággal, épen úgy minden kivétel nélkül mondatik ki az is, hogy a patensek semmi törvényszéknél el nem fogadtathatnak: tehát alakjuk miatt még azok sem, a melyeknek tárgya egyébként nem törvény-ellenes. A második tétel a fennebb kimondott általános szabály alól kivételt tesz, s a patensek kiadhatását egyedül oly esetekre tartja fen, midőn a közzététel sikeresen csak ez úton eszközölhető. **) De világosan oda köti föltételül, hogy az

*) Lásd e t. czikk egészi szövegét a 122. lapon.

**) Ubi in Rebus Legi alioquin conformibus, Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret. Vagyis németül: „Wo in den, dem Gesetze ohnedies übereinstimmenden Angelegenheiten die Veröffentlichung mit dem gehörigen Erfolge nur auf diese einzige Weise er-

ily patenseknek is a törvénynyel egyezőknek kell lenniök: tehát oly patenst, mely beltartalmára is ellenkezik a törvénynyel, még ily rendkivüli esetben sem szabad kiadni. Ritkán történhetik ugyan, de mégis megtörténhetik, hogy a legfőbb hatalomnak törvényes rendeletei az ország kormányszékeinek s törvényhatóságainak útján teljes sikerrel ki nem hirdettethetnek vagy azért, mert a rendes út hosszabb, a veszély pedig sürgetős, vagy azért, mert az ország valamely része bármi okból, például lázadás, nagyobb zavarok, az elemek rohanó pusztitása, döghalál, az ellenség beütése miatt oly helyzetben van, melynek folytán valamely kormányszék vagy törvényhatóság rendesen nem működhetik: ily esetekre van a patenseknek, de csak azoknak, melyek a törvénynyel nem ellenkeznek, kiadhatása fentartva.

Sokkal egyszerübb e magyarázat s a törvény tartalmával sokkal inkább megegyezik, mint L. úr sajátszerü értelmezése. Hiszen a mit ő mond: „wo in den, dem Gesetze sonst angemessenen Angelegenheiten die Verkündigung eines G e s e t z e s mit dem schuldigen Erfolge nur auf diese einzige Weise erzielt werden kann,“ az nem úgy áll a fennebb idézett törvényben; nem az mondatik ott: „ubi in rebus legi alioquin conformibus p u b l i c a t i o l e g i s debito cum effectu stb.“, hanem egyszerüen: „p u b l i c a t i o debito cum effectu stb.;“ s a patensek ezen czikkben sehol törvénynek nem neveztetnek. Egyébiránt is a törvénynyel megegyező dolgokban nem kell törvényt hozni, csak a fenállót végrehajtani.

Az említett 179⁰/₁ : 12. t. cz. végszakasza azt mondja: „hogy a bíróságoknak törvény által megállapitott alakja királyi hatalommal nem fog megváltoztattatni, a törvényszerü itéletek végrehajtása parancsolatok által meg nem gátoltathatik, a törvényszékek törvényszerü itéletei meg nem másittatnak, se királyi átvizsgálás vagy bármely politikai kormányszék átvizsgálása alá nem vonattatnak, hanem az eddig alkotott, vagy jövendőben alkotandó törvények s az országnak bevett törvényes szokása szerint fognak a törvényszékek, vallás különbség nélkülválasz-

zielt werden kann.“ Mennyiben egyező e hü fordítással L. úr fordítása: látni fogjuk a következő sorokban.

tandó itélő-birák által megtartatni." Mindezekre azt jegyzi meg L. úr: „also lauter Justiz-Sachen!" Igen természetes, hogy a törvénynek azon része, mely a biróságok függetlenségét állapitja meg, törvénykezési tárgyakról szóll.

De miként lehet ebből azt következtetni, hogy az emlitett t. czikk egész tartalma s igy azon része is, mely a törvényhozás jogát nem csupán némely tárgyakra szoritva, hanem egész általánosságban közösnek mondja a nemzet és fejedelem között, egyedül törvénykezési tárgyakra vonatkozik? Miként lehet ama végsorokat: „executiva autem potestas, nonnisi in sensu Legum per Regiam Majestatem exercebitur," csupán törvénykezési tárgyakra alkalmazni akarni?

Miután L. úr Magyarország törvényhozási jogát kénye kedve szerint ennyire devalválta: ő ugyan, úgymond munkája 294. lapján, szivesen megengedi, hogy a real uniónak teljes keresztülvitele és a politikai, katonai és közgazdasági rendszer kifejtése ne történjék Magyarország rendeinek n é m i befolyása nélkül (nicht ohne einen gewissen Einfluss der ungarischen Stände); de megjegyzi, hogy Magyarország rendeinek vagy képviselőinek e viszonyokat illetőleg a magyar törvények szerint sem volt soha valóságos törvényhozási joga, legfölebb a király kivánatára adhattak e részben javaslatot vagy tanácsot, annál kevésbbé birhatnak most teljes vagy épen egyedüli törvényhozási joggal, mióta a real unio s a politikai, katonai s közgazdasági viszonyok épen a „mutua cointelligentia et unio cum reliquis Regnis et Provinciis haereditariis" értelmében elhatároztatott.

Valóban szép L. úrtól, hogy azon tárgyakban, melyek még az ő elmélete szerint is, Magyarországot csak úgy érdekelnék, mint Ausztriát, nem ugyan teljes, nem is hasonló, sőt még nem is arányos, de legalább valamilyes befolyást akar Magyarországnak is engedni. Hihetőleg olyant, mely csupán javaslatból vagy tanácsból álljon, és ezt is csak akkor gyakorolhassuk, ha általok arra felszóllittatunk. Ime hová vezették őt saját ál-okoskodásai! Szerinte a real unio s a „mutua cointelligentia" és „unio" abból állana, hogy az országot leginkább érdeklő tár-

gyakban ők határoznának, s nekünk azokra nézve csak valamilyes befolyást engednének. Egyébiránt mennyire alaptalan L. úrnak azon nézete, hogy Magyarországnak soha nem volt valóságos törvényhozási joga a politikai, katonai s közgazdasági dolgokban, s legfölebb csak tanácsot adhatott: — bőven kimutattuk a fennebbiekben, mikhez itt még csak azon megjegyzést kapcsoljuk, hogy ő azon czikkel, melyet oly sokszor idéz, s melyre épiti egész elméletét, az 1715 : 59. t. czikket tudniillik, valószinüleg soha végig el nem olvasta. E. t. czikknek első két §-ában elsoroltatnak névszerint azon biztosok, kiket az országgyülés „pro systematis elucubratione in militaribus, politicis et oeconomicis" kiküldött; a 3. §. pedig azt mondja: ő felsége a maga részéről is más biztosokat fog kinevezni, kik az országnak e végre kiküldött biztosaival együtt dolgozni s tanácskozni, végre munkájukat a legközelebbi országgyülésen ő felségének és az országnak megvizsgálása és elhatározása alá terjeszteni tartoznak. *) Tehát ugyanazon törvény, mely ezen „elucubratiót" legelsőbben emliti, ugyanakkor, mikor az elucubratio elkészitésére bizottságot nevez, világosan s határozottan fentartja a királynak és nemzetnek e tárgyak fölött országgyülésileg gyakorlandó törvényhozási jogát; arról pedig, hogy a bizottság által készitendő munka a magyar királyon és a magyar nemzeten kivül bárkivel mással közöltessék, s a fölött Magyarországra vonatkozólag bárkinek másnak határoznia joga legyen: csak egyetlen betü sem fordúl elő sehol. Inkább akarjuk L. úrnak tévedéseit e részben az olvasásbani figyelem hiányának tulajdonitani, mint azt más okokból magyarázni. Hogy pedig az országnak az érintett tárgyak fölötti törvényhozási jogát a sanctio pragmatica s az abban felhozott „mutua cointelligentia et unio" meg nem csorbitották: ez értekezésünkben már bővebben kifejtettük.

Végre L. úrnak azon okoskodására, mit a törvényeknek a biróságok általi kihirdetésére vonatkozólag előad, csak azt je-

*) Lásd az említett t. czikk 3. §-át a 67. lapon.

gyezzük meg, hogy az alkotott törvényeket nem a bíróságok szokták nálunk kihirdetni, hanem azok a szentesítés után, magán az országgyülésen azonnal kihirdettetnek, s ez tekintetik a törvények valóságos kihirdetésének; azután pedig az ország minden köztörvényhatóságának ő felsége által aláirt eredeti példányokban az illető főkormányszékek útján megküldetnek.

Azokra, miket L. úr az 1741 : 11. és 179⁰/₁ : 17. t. czikkeknek következő szavairól : „et ideo tam ad ipsum status ministerium hungaros adhibituram etc.“ mond, csak azt jegyezzük meg, a mi ez iránt az 1861. évi országgyülés második feliratában foglaltatik, hogy tudniillik, miután a kül-ügyek vezetése hazánkban oly fejedelmi jog, melyet magára a király személyére ruházott az alkotmány, a kül-ügyek pedig az állam-miniszteriumban tárgyaltattak s annak meghallgatásával határozott ezen ügyek fölött ő felsége: mind 1741-ben, mind 179⁰/₁-ben azt kivánták elérni az ország rendei, hogy e tanácskozásokból s tárgyalásokból a magyarok se zárassanak ki. Ez egyszerü magyarázatot a most felhozott 179⁰/₁ : 17. t. czikk további tartalma is támogatja, mely következőleg szóll : „ő felsége magához az állam-miniszteriumhoz is fog magyarokat alkalmazni s oly rendeléseket teend, mik szerint azok, kik a magyarok közől külkövetségre kivánnak alkalmaztatni, magukat az állam titkos kanczelláriájában kiképezhessék. Világos e szavakból, hogy egyedül a külügyek tekintetéből kivánta az ország, miszerint az állam-miniszteriumban magyarok is alkalmaztassanak, miből a kormányzat egyéb tárgyainak közösségét következtetni nem lehet.

Azt állítja továbbá L. úr, munkája 307 lapján : „hogy az osztrák tartományok, legalább a sanctio pragmatica óta, egységes össz-monarchiát képeztek, melynek Magyarország csak egy specialis része volt.“ *)

*) „Dass aber die oesterreichischen Länder mindestens seit der pragmatischen Sanction eine einheitliche Gesammtmonarchie gebildet haben, wovon Ungarn auch ein specieller Theil war.“

Ime itt már L. úr nem csak „uniót“ és „cointelligentiát“ vitat Magyarország és az osztrák tartományok között, hanem Magyarországot valóságos osztrák tartománynak nevezi! Tehát a kezdetben vitatott real uniót már a beolvasztásig potencirozta. Mert ha az osztrák tartományok képezik azon egységes monarchiát, melynek Magyarország csak egyik specialis része: akkor Magyarország sem lehet más, mint orsztrák tartomány.

Mind Magyarországot, mind az ausztriai tartományokat törvényes öröködési joggal ugyanazon fejedelem, együtt, elválaszthatatlanul s feloszthatatlanul bírja. Magyarország tehát egyike azon országoknak, melyeket a fejedelem ugyanazonossága s az elválaszthatatlan s feloszthatatlan birtoklás elve köt össze, s ily értelemben, de csak ily értelemben, képeznek a közös fejedelem uralkodása alatt álló országok és tartományok egy monarchiát; ily értelemben tartozik Magyarország a közös monarchának birodalmához: de nem osztrák tartomány, hanem jogilag önálló és független az osztrák népek hatalmától, mind törvényhozására, mind kormányzatára nézve. Ellenben azon értelmezés, melyet L. úr az idézett sorokban felállított, megsemmisítené Magyarország alkotmányos önállását, s az osztrák tartományokat Magyarország sorsának uraivá tenné. Pedig se ő, se más nem tudja soha bebizonyítani, hogy Magyarország az osztrák népekkel valaha oly szerződésre lépett volna, melyben saját önállását azok akaratának alája rendelte. Még a sanctio pragmaticát is, melyre L. úr a „mutua cointelligentia et unio“ tekintetében oly gyakran hivatkozik, nem az osztrák tartományokkal kötötte a magyar nemzet, hanem saját fejedelmével, a magyar királylyal. Nincs abban, mint fennebb kifejtettük, oly értelmű szorosabb kapcsolat megállapítva, minőt a „mutua cointelligentia et unio“ szavakból L. úr magyarázgat. De ki van igenis mondva határozottan és világosan, hogy még azon egyetlen kapcsolat is, mely a personal uniónak következménye, az uralkodóház azon ágainak, melyekre a nőági öröködés megállapíttatott, végképeni magvaszakadtával teljesen megszűnik.

Azt mondja L. úr, hogy a magyar törvények szavaiból fogja bebizonyítani állítását. Lássuk idézeteit!

Felhozza különösen az 1796. évi törvényeket szentesítő decretum következő szavait: „Ab universis haereditariis ditionibus nostris adeoque percharo etiam Regno nostro Hungariae et Partibus eidem annexis omne discrimen avertere cupientes stb," — s hivatkozik egyszersmind az 1802. évi törvények hason-tartalmú soraira, hol az mondatik: „ad Salutem felicitatemque haereditariorum Regnorum et Provinciarum adeoque haereditarii quoque sui Hungariae Regni firmandam."

De hiszen e sorokban csak az foglaltatik, hogy mind Magyarország, mind a többi országok és tartományok, ő felségének országai és tartományai, és pedig örökös tartományai (haereditaria Regna), mit senki nem hoz kétségbe; de más részről azt sem fogja senki elismerni, hogy e sorokban bármi más kapcsolat vagy real unio volna megemlítve.

Második idézete L. úrnak az 1796. évi törvények előbeszéde, hol az mondatik: „recenti tenens memoria, Monarchiam sub augusta Avia sua Hungariorum virtute fuisse servatam." Hol van itt nyoma valamely szorosabb real uniónak? Miért harczoltak a magyarok is a monarchia megmentéseért? Talán a real unio végett? Hiszen a bajor herczeg kész lett volna Magyarország és az osztrák tartományok között bárminő real uniót meghagyni, csak ő bírhatta volna együtt mindeniket. Harczoltak a magyarok a sanctio pragmaticában megállapított personal unio miatt, mert nem akarták engedni s nem is volt szabad engedniök, hogy az uralkodóház megfosztassék országaitól. És még e kötelesség teljesítését is Magyarország ellen akarja fordítani L. úr !

Még abból is következtetést von L. úr, hogy ő felsége magát az 1805. és 1807. években kiadott decretumaiban: „Haereditarius Austriae Imperator„-nak, „Germaniae, Hierosolymae, Hungariae etc. Rex Apostolicus"-nak nevezi! Valóban sajátságos adat az állított real unio bebizonyítására. Hiszen ő felsége ausztriai császár is volt, magyar király is volt: természetes tehát, hogy e czímeket használta is. Bizony még azt is fogja vitatni L. úr e czím folytán, hogy az ausztriai tartományok és

Jeruzsálem között valóságos real unio van, mert hiszen a „Hierosolymae Rex“ is benne van az említett decretumban, és pedig az ausztriai császár és magyar király czíme között.

Hasonló ehhez a 311. lapon előforduló idézet, hol az 1807. évi törvények előbeszédéből kiemeli e szavakat: „Augustissimus Imperator et Rex Apostolicus Franciscus I.,“ s különösen megjegyzi, hogy e szavakat az ország rendei mondották ám! Bámúlni fogjuk azon ember éles dialectikáját, a ki e hét szóból mást tud kivonni, mint azt, hogy ő felsége császár is volt, apostoli király is volt I. Ferencznek hívták s felségesnek czímezték, és hogy az ország rendei neki e czímet meg is adták.

Még három idézetet hoz fel L. úr, melyeket szintén nem szerencsésen választott. Az egyikben kiemeli az 1805. évi törvények bevezetéséből e szavakat: „percharum Regnum Nostrum Hungariae, ejusque legalis constitutio, cum universa Monarchia Nostra ad plenum securitatis Statum poni, in eoque conservari possit.“ A másik idézet az említett törvények előbeszédéből e szavakat hozza fel: Quia tamen externae securitati totius Monarchiae et perchari Hungariae Regni hystilia Consilia jam propius minari videbantur stb.“ A harmadikban végre, az 1807: 6. t. cz. eme szavai vannak kiemelve: „Ut Commercium Frugum, quarum evectio ad exteras oras cum magna Regni Hungariae, Partiumque adnexarum et totius Monarchiae utilitate cunjuncta est.“ Mit látunk e három idézetben? Azt, hogy mind a monarchia, mind Magyarország külön-külön van azokban megnevezve: „Regnum Hungariae cum universa monarchia, — totius monarchiae et perchari Hungariae Regni,“ — és ismét „Regni Hungariae et totius monarchiae.“

Ha Magyarország csak oly specialis része lett volna a monarchiának, mint L. úr állítja, ha csak osztrák tartománynak tekintetett volna: fölösleges, sőt helytelen lett volna ezen külön megnevezés, mert akkor a „totius monarchiae“ szóban Magyarország is teljesen, tökéletesen bele értetődött volna. Ha úgy állana ott „totius monarchiae, adeoque Regni quoque Hungariae: „akkor annyit legalább mondhatna L. úr, hogy az egyik mint egész, a másik mint annak része említtetik; de az idézett sorok nem így

szóllanak, hanem azt mondják: „Magyarországnak és az egész monarchiának“ „Regni Hungariae et totius monarchiae.“ Már pedig ezen szórakásból azt, a mit L. úr állít, csakugyan nem lehet következtetni.

Nem akarjuk mi e külön megnevezést úgy magyarázni, hogy Magyarország az ő felsége uralkodása alatt álló örökös országok (haereditaria Regna) közé nem tartozik, csak azt állítjuk, hogy az említett törvényekben azért van Magyarország nem úgy, mint a monarchiának egyik része, hanem külön megnevezve, mert Magyarország közjogi tekintetben is önálló külön ország volt, melyhez a fejedelem külön szóllott, s mely a törvényhozási tárgyakban királyával együtt, az osztrák népektől független s külön határozott.

L. úr, munkája 311. lapján, az 1804. augusztus 11-én kiadott császári patenst is felhozza, mely szerint ő felsége Ferencz császár az ausztriai császári czímet fölvette. E patensről azt állítja L. úr, hogy mivel az Magyarország által is elfogadtatott, sőt a legközelebbi országgyűlésen 1805-ben teljesedésbe is vétetett, Magyarországban is törvénynek kell azt tekinteni.

Ő felsége Ferencz császár 1804-ben főkép azért vette fel az ausztriai császári czímet, mert látta, hogy a római császárság sokáig már fen nem tartható, s azt akarta, hogy neki s utódainak épen oly magas czíme s örökös méltósága legyen, minő az európai legnagyobb uralkodóknak és hatalmaknak van.

De nem akart ez által az uralkodása alatt álló országoknak jogviszonyain semminemű változtatást tenni. Maga a császári patens, melyet L. úr idéz, világosan kimondja, hogy: „Minden királyságok, herczegségek és tartományok eddigi czímeiket, alkotmányaikat, előjogaikat és viszonyaikat továbbra is változatlanul megtartsák*)

Magyarországban nem az említett augusztus 11-ki császári patens hirdettetett ki, hanem ő felsége a magyar kormányszékek

*) Dass unsere sämmliche Königreiche, Fürstenthümer und Provinzen ihre bisherigen Titel, Verfassungen, Vorrechte, und Verhältnisse fernerhin unverändert beibehalten sollen.

útján külön királyi leiratot küldött az ország köztörvényhatóságaihoz augusztus 17-kéről. A császári patens még csak oda sincs mellékelve a királyi leirathoz, hanem ő felsége Magyarországot külön értesítette az ausztriai császári czím fölvételéről. Ime világos példája ez is annak, mit fennebb az 179⁰/₁ : 12. t. czikkre vonatkozólag mondottunk, hogy Magyarországban még a törvénynyel egyező dolgokban is csak akkor adathatnak ki patensek, ha egyébként a kihirdetés sikeresen meg nem történhetik. Az ausztriai császári czím fölvételét rendes és törvényes kormányszéki s köztörvenyhatósági úton is ki lehetett hirdetni, ugyanazért e kihirdetés nem is patens által történt.

Az említett királyi leirat tartalma nagy részt hasonló a patens tartalmához: de annak befejezése mégis különbözik a patens utolsó pontjától, a mennyiben ő felsége a leirat végsoraiban azt mondja, hogy: „megemlékezvén a koronázási hitlevélben kiadott biztositásról, most is figyelmezett arra, hogy a mit az egész monarchia nagyobb fényére s méltóságára tenni határozott, Magyarország jogainak, törvényeinek és alkotmányának épségben tartásával történjék.“ *)

Igaz ugyan, hogy, a királyi leirat ellen Magyarország részéről nem tétetett ellenvetés: de mi volt abban, a mi ellen kifogást tenni az országnak érdekében feküdt volna, hiszen abban ő felsége nem változtatta meg magyar királyi czímet, csak az ausztriai császári czímet vette föl többi czímeihez, s az országot biztosította, hogy ez által Magyarország alkotmányára, jogaira, viszonyaira nézve semmi változás nem történik, mindezek jövendőre is teljes épségökben maradnak; a mi tehát sérelmes nem volt, semmi jogot meg nem változtatott, semmi új jogviszonyt meg nem állapitott: az ellen kifogást tenni szükséges sem volt. Az ausztriai császári czím csakugyan megférhetett ő felsége czímei közt, a magyar királyi czím mellett vagy előtt, a mint

*) „Nos memores diplomaticae Nostrae Inauguralis Assecurationis, in hoc etiam eo clementer respexisse, ut, quod ad augendam majorem totius Monarchiae splendorem, Dignitatemque suspiciendum decrevimus, salvis semper Juribus, Legibus et Constitutione perchari Regni nostri Hungariae, Partiumque adnexarum fiat.“

megfért a római császári czím a nélkül, hogy annak az országra nézve bármi következése lett volna. A királyi leirat alakja ellen sem lehetett kifogást tenni, mert nem patensképen, hanem rendes törvényes alakban s a magyar törvénynyel nem ellenkező tárgyban adatott ki.

A mi pedig azt illeti, hogy, mint L. úr mondja, a legközelebbi 1805. évi országgyűlés a fejedelmi rendeletet teljesedésbe is vette: egyszerüen megjegyezzük, miként az egész teljesedésbevétel annyiból állott, hogy az ország rendei ő felségét, római császárnak is, ausztriai czászárnak is, magyar királynak is czímezték. De hiszen e czímet más európai állomok sem tagadták meg I. Ferencz császártól a nélkül, hogy ez által jogviszonyaikat irányában megváltoztatták volna.

L. úr, munkája 314. lapján, azt is mondja, hogy: „Magyarország elismervén a császári patenst, elismerte annak negyedik pontját is, hogy t. i. a császár határozza meg azokat, a miket ausztriai császárrá leendő koronázására nézve jónak látand; következőleg Magyarország ez által világosan beleegyezett, hogy a császár magát, mint ausztriai császár, megkoronáztassa, s mivel a császári czím Magyarországra is kiterjed, s Magyarország a császári birodalomnak kiegészítő részét teszi, e császári koronázásnál Magyarország is méltólag képviselve jelen legyen.“ *)

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy a patensnek érintett 4. pontjában nem azon kifejezés áll, melyet L. úr fennebb előad: „dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe, welche er für die Krönung als Kaiser von Oesterreich für gut finden wird,“ — hanem az mondatik ott: „Wir halten unseren weiteren Entschliessungen die Bestimmung derjenigen Feierlichkeiten be-

*) Indem Ungarn das Patent anerkannt hat, hat es auch den Punkt 4. des Patentes anerkannt, dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe, welche er für die Krönung als Kaiser von Oesterreich für gut finden wird, und es hat somit Ungarn offenbar zugestimmt, dass der Kaiser von Oesterreich sich krönen lasse, und dass Ungarn, weil der Kaisertitel auf Ungarn mitberuht, und Ungarn einen integrirenden Theil dieses Kaiserthums ausmacht, bei dieser Kaiserkrönung auch würdevoll vertretten erscheinen solle.

vor, welche Wir für Uns und unsere Nachfolger in Ansehung der Krönung als erblicher Kaiser fortzusetzen für gut befinden werden." E kettő között pedig csakugyan van némi különbség. Azon kifejezés, melyet L. úr használ: „dass der Kaiser die Bestimmungen vorschreibe" egészen általános; a „Bestimmungen" szó alatt mindent, még a legfontosabb közjogi dolgokat is lehet érteni. A patens kifejezése pedig: „die Bestimmung derjenigen Feierlichkeiten" egyedül az ünnepélyes szertartások megállapítására szorítkozik. Így szóll a Magyarországban kihirdetett augusztus 17-iki királyi leirat is, melyben a császári koronázásra vonatkozólag azt mondja ő felsége: „Determinationem illarum hisce clementer reservamus solennitatum," — és ha tekintetbe veszszük, hogy közel 60 év lefolyt már, mióta I. Ferencz császár az ausztriai czímet fölvette, s ezen idő alatt kétszer lőn üres a császári trón, de az ausztriai császári koronázás még sem történt meg soha: kételkednünk alig lehet, hogy az említett patens maga sem tekintette a császári koronázást közjogilag lényegesnek, hanem csak ünnepélyes szertartásnak.

Ily császári koronázás ellen mi czélból tett volna kifogást Magyarország? Hiszen mind a patensnek, mind a Magyarországhoz küldött királyi leiratnak 4. pontjában világosan ki van mondva, hogy a magyar király koronázása jövendőben is minden változtatás nélkül az eddigi formában fog történni.*) — A magyar alkotmány szerint a király koronázása nem pusztán ünnepélyes szertartás, hanem, mint a teljes királyi hatalom alkotmányos alapja, közjogilag lényeges. Miután az említett leiratban is változtatás nélkül fentartatott, s ennélfogva Magyarország jogait a császári koronázás nem sérthette: az országnak semmi oka nem lehetett felszóllalni az ellen, hogy ő felsége, mint ausztriai császár, magát bármily ünnepélyes szertartással megkoronáztassa. Sőt a fejedelem személye iránti hódoló tiszteletből a magyarok is megjelentek volna, hogy részt vegyenek a csá-

*) Coronationibus illis, quae apud Nos, Antecessoresque nostros ut Hungariae et Bohemiae Reges obtinuerunt, futuris etiam temporibus absque mutatione formaque scripta locum sortituris.

szári koronázás fényes ünnepélyén, a nélkül, hogy ez által a közjogi viszonyok bármi részben változtak volna.

Ezek azok, miket L. úr terjedelmes munkájából kiemelni s észrevételekkel kisérni szükségeseknek láttunk, hogy a lehetőségig hü képét adjuk azon magyar közjogi fogalmaknak, melyekből L. úr kiindúlt, s azon eljárásnak, melyet a tények előadásában s a törvények értelmezésénél követett. Ha minden állítását, melyet helytelennek, minden magyarázatát, mit elferdítettnek tartunk, egyenként akarnók czáfolni, köteteket kellene irnunk, mire pedig se okunk, se kedvünk nincsen. Jelen értekezésünk már úgy is hosszabbra terjedett, mint, a B. P. Szemle határait figyelembe véve, óhajtottuk volna. De szó nélkül nem hagyhatjuk mégis L. úr munkájának befejezését.

Azt a kérdést veti fel e befejezésben L. úr, hogy: „szükséges-e új koronázási diploma?“ S e kérdésre határozottan azt feleli, hogy: „miután az 1848. évi törvények jogilag nem érvényesek; miután az octoberi diploma s februári alkotmány csak azon szabályok teljesitése, melyeket a magyar törvények 1715, 1723 és 1729 óta felállitottak: ő felségére, a császárra nézve, nem szükséges új királyi hitlevél. *)

E meglepő állitást L. úr azon nézetekre alapitja, melyeket munkája folytában az 1848. évi törvények érvénytelenségéről, a trónöröklésről, a sanctio pragmaticáról s az 179⁰/₁. évi törvények értelméről hosszasan előadott. De kifejtettük a fennebbiekben, hogy e nézetek alaptalanok, s mind a történelemmel, mind a törvények, alapszerződések s királyi hitlevelek világos tartalmával, merőben ellenkeznek.

A magyar alkotmánynak azon alaptörvényei, melyek azt rendelik, hogy a magyar király koronáztassa meg magát s a

*) Nachdem die 48-er Gesetzentwürfe nicht zu Recht bestehen; und nachdem das Octoberdiplom und die Februarverfassung sich nur als die Erfüllung derjenigen Vorschriften herausstellen, welche die ungarischen Gesetze schon seit 1715, 1723, 1729 etc. aufgestellt haben: so meinen wir, dass für Seine Majestät den Kaiser ein neues Inauguraldiplom nicht nothwendig sei!

koronázása előtt kiadandó királyi hitlevél által az ország jogait, szabadságát, törvényeit ünnepélyesen biztosítsa, nem 1848-ban keletkeztek, s ha az 1848. évi törvények soha létre nem jöttek volna is, még sem lehetne elvitatni, hogy mind a koronázás, mind a királyi hitlevél előleges kiadása alkotmányszerűleg múlhatlanul szükséges.

Nem akarunk e tekintetben visszamenni a magyar történelem régiebb korára; hanem mivel L. úr 1715 s illetőleg 1723 óta mondja megalakúltnak azon real uniót, melynek folytán ő a királyi hitlevél kiadását a fejedelemre nézve szükségtelennek állítja: mi is e közelebb lefolyt másfél század alatti tényekre s törvényekre hivatkozunk.

1687-ben, midőn a Habsburg-ház fiágára nézve az első-szülöttségi trónöröködés megállapíttatott, meg lőn az is állapítva, hogy a királyi hitlevél minden koronázás előtt kiadassék s esküvel szentesíttessék; „et erga semper, totiesque, quoties ejusmodi Inauguratio instuaraida erit, praemittendam praeinsinuatorum articulorum diplomaticorum acceptationem, seu Regiam Assecurationem, deponendunque superinde juramentum," ezek az 1687 : 2. t. cz. szavai.

III. Károlynak, az 1715 : 2. t. czikkben iktatott királyi hitlevele ugyanezt mondja.

1723-ban, midőn a sanctio pragmatica által a nőági öröködés megállapíttatott, a 2. czikknek 9. §-a határozottan kiterjeszti a fennebb idézett 1687 : 2. t. czikket az elfogadott nőági öröködésre is. A sanctio pragmaticának egyik lényeges föltétele volt tehát az, hogy a királyi hitlevél minden koronázás előtt kiadassék s esküvel szentesíttessék. A nőági öröködésnek elfogadásához kötött eme föltétel minden az óta végbement koronázás alkalmával teljesíttetett s jövendőre is kötelezőnek újra kimondatott. Mária-Terézia, II. Leopold, I. Ferencz és V. Ferdinánd királyi hitleveleiben mindenütt egyaránt előfordúl e kötelezettség elismerése. *)

*) Ezen királyi hitlevelek ötödik pontja így szóll: „Ut praemissum est, toties, quoties eiusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepefati Regni Hungariae, successivis temporibus Diaetaliter instauranda

E törvények s ünnepélyes szerződések s királyi hitlevelek szerint tehát, valamint a koronázás a királyi teljes jogok gyakorlásának alkotmányos alapja: úgy a koronázásnak a királyi hitlevél kiadása oly múlhatlan föltétele, mely nemcsak a nemzetre, hanem az alkotmányos magyar királyra nézve is szükséges, mert a nélkül a koronázás nem volna alkotmányszerű.

Azt állítja L. úr, hogy az octoberi diploma s februári alkotmány csak azon szabályok teljesítése, melyeket a magyar törvények 1715, 1723 és 1729 óta felállítottak.

Mi azon diplomának és a februári alkotmánynak részletes fejtegetésébe nem bocsátkozhatunk. S ha L. úr azt állítaná, hogy Ausztriának érdeke s a monarchia biztossága, szóval: a „salus publica“ parancsolta a magyar alkotmány felfüggesztését, eltörlését vagy octroyirozott módosítását: valószinűleg nem felelnénk állítására, nem azért, mintha nézetét osztanók, hanem azért, mert munkáját egyedül közjogi szempontból s azon törvények alapján akartuk vizsgálat alá venni, melyeket ő maga is idéz; jogilag tehát létezőknek tekint. Sikeretlen politikai polemiákba pedig, különösen oly tárgyak fölött, melyek, ez idő szerint, egyesekre nézve kényesebb természetűek, elegyedni nem szándékunk. De közjogi szempontból legyen szabad kérdeznünk: melyik magyar törvény állította fel azon szabályt, hogy a magyar alkotmányt a nemzet beleegyezése nélkül, octroyirozás által más alakba lehet önteni, s a nemzet alkotmányos jogainak leglényegesebb részét meg lehet szüntetni vagy tetemesen korlátoni? Melyik magyar törvény szüntette meg a nemzetnek azon alkotmányos jogát, melylyel a katona-állításnak s a köz-adónak meghatározására nézve bír? A magyar alkotmány szerint katona-ujonczokat Magyarországon csak az országgyűlés ajánlhat, országgyűlésen kivül a köz-adót se mennyiségére, se nemeire nézve nem lehet változtatni: így van ez a törvényekben megirva, s így volt ez a

---

erit, toties Haeredes et Successores nostri futuri neocoronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis Diplomaticae Assecurationis Acceptationem, deponendumque superinde Juramentum.“

gyakorlatban is. Törvényeink, melyek e tárgyban leghatározottabban szóllanak, épen azon korban alkottattak, melyre L. úr hivatkozik. De nem fejtegetjük tovább e részleteket, csak azt jegyezzük meg, hogy ha Magyarország és Ausztria között oly szoros real unio létezett volna is, minőt L. úr vitat: a real uniót sem lehetne úgy értelmezni, hogy a magyar alkotmánynak octroyirozás általi megszüntetése s a nemzet hozzájárulása nélküli átalakítása tisztán alkotmányszerű s magokban a magyar törvényekben gyökerezik.

Ausztriában is, Magyarországban is azt hitte mindenki, hogy az 1861. február 29-ki alkotmány, új alkotmány; de ime L. úr fölfedezte, hogy az tulajdonképen nem új, hanem csak a magyar törvényekben felállított szabályok teljesítése.

Egyébiránt, ha betű szerint kellene értenünk L. úrnak azon állítását, hogy az új királyi hitlevél ő felségére, a császárra nézve nem szükséges: azt kellene mondanunk, hogy e részben igaza van, mert a királyi hitlevelet, a magyar királynak kell kiadni, nem az ausztriai császárnak. De megvagyunk győződve, hogy L. úr nem akart e helyen a szóval játszani, hanem a fejedelmet értette, csakhogy nem nevezte magyar királynak. Talán a real uniót oda is szeretné kiterjeszteni, hogy a magyar királynak, magyar királyi czíme is megszűnjék, vagy csak puszta czím maradjon, minden politikai és közjogi jelentőseg nélkül, s a fejedelmet Magyarország is egyedül császárjának czímezze, hogy e részben se maradjon fen a külön állásnak semmi nyoma? Ha ez a szándéka, s a real uniót így akarja magyarázni: miért ad a dolognak más nevet, s miért nem nevezi azt egyenesen beolvasztásnak?

Ha L. úr nem positiv közjogot, hanem politikai programmot irt volna, s mellőzve a történelmet és a törvényeket, politikai szempontból fejtegetné, hogy nézete szerint miként kell Ausztriának és Magyarországnak közjogát jövőre átalakítani: nem foglalkoznánk állításaival, mert nem szándékunk politikai programmok birálgatásába bocsátkozni. Irhatná programmjában, hogy Magyarországban a koronázást és királyi hitlevelet,

sőt magát a magyar királyságot is el kell jövőre törölni: minket még az ily fonákság sem indítana felszóllalásra. Mert az efféle tervek úgy sem bírnak nyomatékkal a jövőt illető megállapodások végelhatározásánál. S mi ennélfogva fölöslegesnek tartanók háborgatni őt röpkedő phantásiájának játékaiban.

De L. úr positiv közjogot írt, Magyarország és Ausztria közjogát, úgy, a mint az nézete szerint létezett, s jelenleg létezik; történelmi tényekre hivatkozott, törvényeket idézett s elméletét azokra kivánta alapítani. E positiv téren elkövetett botlásait akartuk kimutatni, s megtámadásait, melyeket nézetünk szerint alaptalan okoskodásokkal s néhol a törvények értelmének elferdítésével, a magyar nemzet törvényes jogai ellen intézett, óhajtottuk czáfolva visszaútasítani. Minő sikerrel? Azt az elfogúlatlan olvasó fogja megitélni.

Ha L. úr azok közé tartoznék, kik Magyarország ellenében az alkotmány-vesztés elméletét állítják fel, s nem tagadják ugyan, hogy Magyarországnak volt alkotmányos önállása, voltak törvényes jogai, hanem azt mondják, hogy a nemzet azokat elvesztette s többé vissza nem követelheti: nem feleltünk volna munkájára, mert azzal, a ki a törvényes jog ellenében a fegyverre hivatkozik, mint jog-alapra, vitatkozni nem lehet. De L. úr nem osztja e nézetet, s munkája kezdetén tiltakozik az alkotmány-vesztés elmélete ellen. Azonban ő is azon végczélhoz akar jutni, melyhez az alkotmány-vesztés elmélete vezet: Magyarország alkotmányos önállásának és jogainak megtagadásához; s e czélt az által véli elérhetőnek, ha tényeket forgat el, a törvényeket kénye szerint magyarázza, az idézett törvények szövegében olvassa a sorok közt, a mi ott nincs, a mi pedig a sorokban van, azt saját elmélete szerint értelmezi; szóval: nem saját nézeteit alkalmazza az adatokhoz, hanem az adatokat idomítja nézeteihez. Ily módon igyekszik a magyar közjogból mindazt, a minek létezését nem szereti, elvitatni s kiforgatni.

Az alkotmány-vesztés elmélete a magyar közjognak múltját érintetlenül hagyja, csak a jelent támadja meg, hogy a

jövőnek tabula rasát csináljon. L. úr a múltat is megakarja semmisíteni, hogy ez által jog-alapot készítsen azoknak, kik a jövőt saját elméletök szerint akarják így is alakítani. Egyik szemközt állva nyiltan, a másik oldalt kerülve támad : de czéluk ugyanaz.

FÜGGELÉK.

I.

A sanctio pragmaticára vonatkozó 1723. évi törvényczikk:

Art. 2. Tametsi Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis Fideles Status et Ordines Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum, vividam et florentem, optimeque constitutam Aetatem, Vires, et Valetudinem conspicientes; divinaeque Benedictioni quam optime confisi; Eandem Magnis, et Gloriosis Sexus Masculini Successoribus, ad praeces quoque fidelium suorum Statuum, eo fine ad Deum Ter Optimum fusas, et incessanter fundendas, largissime benedicendam; et indesinenti Masculorum Haeredum suorum ordine fideles Status Regni consolandos fore, vel maxime confiderent;

§. 1. Quia vero apprime etiam perspectum haberent; Reges pariter, et Principes, aequali aliorum hominum mortalitatis sorti subjectos esse; mature proinde, et consulto perpendentes, tot et tanta, cum Praedecessorum Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, Divorum olim Leopoldi Genitoris, et Josephi Fratris Gloriosissimorum Hungariae Regum; tum vel maxime propria clementissime Regnantis Suae Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, pro incremento Boni Patrii publici, prove fidelium Civium suorum perenni salute, Bello aeque ac Pace, exantlata Gloriosissima Acta, et Facta; dum non modo Haereditarium Regnum hoc suum Hungariae, Partesque, Regna, et Provincias eidem annexas, in statu per praeattactos Gloriosos Praedecessores suos positum, conservavit; sed occasione etiam novissimi Ottomanici belli, contra ferventissimos ejusdem impetus, idem animose tutata; victricibus, felicibusque Armis, in annexa eidem Regna et Provincias, cum immortali sui Nominis Gloria, Statuumque et Ordinum, ac privatorum Regni Civium perenni securitate protenderit: ut successivis quibusvis temporibus, ab omnibus externis, et etiam domesticis confusionibus, et periculis praeservari; imo in alma, et continua tranquillitate, ac sincera animorum Unione, adversus omnem vim etiam externam felicissime perennare possit;

§. 2. Quosvis praeterea etiam internos Motus, et facile oriri solita, ipsis Statibus et Ordinibus Regni ab antiquo optime cognita Interregni mala, sollicite praecavere cupientes;

§. 3. Majorum suorum laudabilibus Exemplis incitati;

§. 4. Volentesque erga Sacratissimam Caesaream et Regiam Ma-

jestatem, Dominum D. Eorum Clementissimum, gratos et fideles semet humillime exhibere;

§. 5. In defectu Sexus Masculini Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis (quem defectum Deus clementissime avertere dignetur) Jus haereditarium succedendi in Hungariae Regnum, et Coronam, ad eandemque Partes pertinentes, Provincias et Régna, jam Divino auxilio recuperata, et recuperanda; etiam in Sexum Augustae Domus Suae Austriacae Foemineum, primo loco quidem ab altefata modo Regnante Sacratissima Caesarea et Regia Majestate;

§. 6. Dein in hujus defectu, a Divo olim Josepho;

§. 7. His quoque deficientibus, ex Lumbis Divi olim Leopoldi, Imperatorum et Regum Hungariae Descendentes, Eorundemque legitimos, Romano-Catholicos Successores utriusque Sexus Austriae Archiduces, juxta stabilitum per Sacratissimam Caesaream, ac Regiam Regnantem Majestatem in aliis quoque suis Regnis, et Provinciis Haereditariis, in, et extra Germaniam sitis Primogeniturae Ordinem, Jure et Ordine praemisso, indivisibiliter, ac inseparabiliter, invicem, et insimul, ac una cum Regno Hungariae et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis, haereditarie possidendis, regendam, et gubernandam transferunt;

§. 8. Et memoratam Successionem acceptant;

§. 9. Taliterque, eandem Successionem Foemineam, in Augusta Domo Austriaca introductam et agnitam (extensis ad eam nunc pro tunc Articulis 2. et 3. Anni 1687. et pariter 2. et 3. Anni 1715.) juxta Ordinem supradictum stabiliunt;

§. 10. Per praeattactum Foemineum Sexum Augustae Domus ejusdem, praevio modo declaratos Haeredes; et Successores utriusque Sexus Archiduces Austriae; acceptandam, ratihabendam, et una cum praemissis, aeque modo praevio per Sacratissimam Caesaream et Regiam Majestatem clementissime confirmatis Diplomaticis, aliisque praedeclaratis Statuum et Ordinum Regni, Partiumque, Regnorum, et Provinciarum eidem annexarum Libertatibus, et Praerogativis, ad tenorem praecitatorum Articulorum, futuris semper temporibus, occasione Coronationis observandam determinant;

§. 11. Et nonnisi post omnimodum praedicti Sexus defectum avitam et veterem, approbatamque et receptam Consuetudinem, Praerogativamque Statuum et Ordinum, in Electione et Coronatione Regum, locum habituram, reservant intelligendam.

Art. 3. Sacratissima Caesarea et Regia Majestas, universorum fidelium Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum, omnia tam Diplomatica, quam alia quaevis Jura, Libertates, et

Privilegia, Immunitates, Praerogativas, Legesque conditas, et approbatas Consuetudines (conformitate Art. 1. et 2. modernae Diaetae, in sensu Art. 1. 2. et 3. Anni 1715. Formulaeque juramenti ibidem contentae, intelligendorum) clementer confirmat, et observabit:

§. 1. Pariterque Successores, legitime coronandi Hungariae, et Partium eidem annexarum Reges; in iisdem Praerogativis, et praemissis Immunitatibus et Legibus, Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum inviolabiliter conservabunt;

§. 2. Quas, et quae, praeterea Sua Majestas Sacratissima, per suos cujuscunque Status, Gradus et Conditionis, observari faciet.

II.

Ime az 1723. évi törvényczikkek czímzetei:

Articuli Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum ac Nobilium etc.

Praefatio. In qua Status et Ordines pro extensis per victricia Arma Regni finibus, immortalibusque in ipsos collatis Beneficiis, homagiali devotione gratias agunt: Et Diaetales Articulos Regia authoritate confirmari supplicant.

Art. 1. Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum, Sacrae Caesareae et Regiae Majestati, pro Libertatum et Praerogativarum, Earundem Paterna et clementissima Confirmatione, et Suae in medium Statuum Sacratissimae Personae adventu, gratias quam maximas referunt.

Art. 2. De Regia Haereditaria Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, Sexus Foeminei Augustae Domus Austriacae in Sacra Regni Hungariae Corona et Partibus eidem ab antiquo annexis, continua Successione.

Art. 3. Jura, Praerogativae et Libertates Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum confirmantur.

Art. 4. De Palatinali, et simul etiam Locumtenentiali Authoritate.

Art. 5. De speciali Nobilitatis Praerogativa.

Art. 6. Domini Terrestres et alii Nobiles, a contribuendo, ulterius quoque pro immunibus declarantur.

Art. 7. De comitiorum celebratione.

Art. 8. De Residentia Regiae Majestatis intra Regnum Hungariae.

Art. 9. Casus Notam infidelitatis adhuc inferentes.

Art. 10. Casus antehac Notae infidelitatis, in poenam actus majoris potentiae commutati, specificantur.

Art. 11. Adhuc nonnulli Casus, prius notorii, mortis poena puniendi statuuntur.

Art. 12. Diversi Casus, antehac Notam infidelitatis inferentes, pro ratione Delictorum, mitiori poena puniendi declarantur.

Art. 13. De Tricesimatorum Excessibus, et nonnullis Tricesimis tollendis.

Art. 14. Tricesimas et Telonia, ab inductis et eductis, pro necessitate propria, Regnicolae non solvant.

Art. 15. De Siccis, et non necessariis etiam Fluvialibus Teloniis tollendis, Judaeisque amovendis.

Art. 16. De Camerae Regiae Ungaricae Authoritate, et sufferendis Arendatorum Excessibus.

Art. 17. De Metis, cum Vicinis Regnis et Provinciis rectificandis, et revisis, effectuandis.

Art. 18. De Praediis impopulandis.

Art. 19. Ut ratione Bonorum in Art. 10. anni 1715. specificatorum, et prae manibus quorumcunque existentium; instantibus Regnicolis, coram Tabula Regia, Justitia administretur, et usque ad decisionem Litis non distrahantur.

Art. 20. De Reapplicatione et Reincorporatione, ad Sacram Regni Hungariae Coronam spectantium.

Art. 21. De Militiae excessibus, et regalibus sufferendis.

Art. 22. Ut Art. 72. anni 1715. de austriacis, styris, et aliis vicinarum Provinciarum Incolis in Ungaria Fundos possidentibus, effectuetur.

Art. 23. De Generalatuum ad confinia translatione, et non necessariorum Praesidiorum evacuatione.

Art. 24. Pro revisionibus appellationum, penes Dominum Comitem Palatinum, qua simul etiam Locumtenentem Regium, Judices denominantur.

Art. 25. De Tabula Regia judiciaria, ejusdemque Stabilitate.

Art. 26. De Causis ad Tabulam Regiam judiciariam spectare debentibus, juridicisque remediis, et Termino evocationis.

Art. 27. De Tabula Banali.

Art. 28. Tempore revisionis appellatarum causarum, procedentes Judices et alii Interessati, etiam in sedibus judiciariis Comitatuum exesse debeant.

Art. 29. De Feriis, universalibusque Juristitiorum terminis.

Art. 30. De Tabularum districtualium Erectione, et personis ad easdem adhibendis.

Art. 31. De Loco Tabularum districtualium, celebrationeque judiciorum.

Art. 32. De Terminorum praefixionibus, Causantium comparitione, brevitate allegandi, et sententiarum executionibus.

Art. 33. De Oppositione, vel executorum Bonorum reoccupatione, novoque judicio, et transmissionalibus, ac causarum sub Litis pendentia existentium, continuatione.

Art. 34. Series causarum, pure ad Tabulas districtuales pertinentium.

Art. 35. De Plenipotentialibus et Procuratoriis, sub sigillo Comitatuum emanandis.

Art. 36. De modo expeditionis Literarum procuratoriarum.

Art. 37. De causarum legaliter institutarum, et quomodocunque impeditarum, ulteriori promotione.

Art. 38. De Advocatis.

Art. 39. De Capitulis et Conventibus, eorumdemque officio, et Personis adhibendis.

Art. 40. De Testimoniis capitularibus, et conventualibus, ad executionem exmittendis.

Art. 41. Ne Capitula et Conventus, per se et pro se Fassiones celebrare possint.

Art. 42. De Expeditionibus, per Judices Regni ordinaros, Capitula et Conventus, erga Requisitoria amodo deinceps extradandis.

Art. 43. De Literis, etiam aliorum jura respicientibus, ex Locis credibilibus cum tota serie extradandis.

Art. 44. De Conventus S. Martini, s. montis Pannoniae, restauratione.

Art. 45. De Archivo Regni instituendo, et de aliorum Literis, ex Cameris regiis et ex Conventu S. Martini sacri montis Pannoniae, ac ex Transylvania, rehabendis.

Art. 46. De Poena Larvatarum Personarum, et de praecautione; ne falsis Literis, legitimi Possessores evertantur; deque Proditione fraterni sanguinis.

Art. 47. Declaratio Art. 54. anni 1655. de Lucro, et Damno fratrum, sonantis.

Art. 48. De Sequestro, Dilapidatoribus imponendo.

Art. 49. Qualianam intelligi debeant propria acquisita, de quibus unusquisque liberam disponendi facultatem habet?

Art. 50. De Majoratu, et declaratione Art. 9. anni 1687.

Art. 51. De Causis respectu Cameralium Bonorum promovendis.

Art. 52. Articulus 54. anni 1715. confirmatur; et ad Damnificationes privatas inter partes extenditur.

Art. 53. De observando Auszug-ali Processu, et qualiter pro hactenus interventis debitis Mercatores agere possint?

Art. 54. Praetensiones contra Polonos, tum in facto debitorum, tum arestationum, aliorumque acquirendae.

Art. 55. De Residentia Praelatorum in Dioecesibus et Beneficiis.

Art. 56. De Residentia Supremorum Comitum in Comitatibus; et Restauratione Comitatuum, Vice-Comitum, aliorumque Officialium conditione.

Art. 57. In facto dehonestationis poena declaratur.

Art. 58. De modo celebrationis Congregationis Comitatuum; Violationisque earundem poena.

Art. 59. De poena Interceptoribus, Detentoribus, Suppressoribus et Violatoribus Literarum missilium, irroganda.

Art. 60. Declaratur Art. 101. anni 1715. in facto repetitionis Colonorum.

Art. 61. De Migratione Taxalistarum, et aliorum quorumcunque Ignobilium, limitanda.

Art. 62. De non translocandis per Dominos Terrestres ex uno Comitatu ad alium, Subditis.

Art. 63. De Perceptoribus Dominiorum, eorundemque restantiis per Dominos bonificandis, et eatenus Art. 37. anni 1647. renovatione.

Art. 64. Extranei, etiam Officiales, a facultatibus propriis, ad onera publica proportionate concurrant.

Art. 65. Ne Civitates L. ac R., non Montanae, ac privilegiata etiam R. Oppida, a communi onere eximantur.

Art. 66. De famulorum ignobilium Mercede moderanda, et initio servitii aequaliter inducendo.

Art. 67. De Portarum adjustatione, et Regni conscriptione.

Art. 68. De Pecuniae in Regno et Partibus eidem annexis, uniformi cursu et acceptatione.

Art. 69. De Presbyterorum graeci ritus filiis.

Art. 70. Filiorum Patriae, in bonis disciplinis educatio, et ut fundationes ac pia legata, quoquo modo neglecta, instaurentur, et non effectuata, effectuentur.

Art. 71. De Ecclesiis, Juribusque Ecclesiasticis, ne desolentur, invigilandum.

Art. 72. De Art. 40. anni 1681. quoad unum Magistrum Protonotarium, et Judices Tabulares, tam in Partibus Trans-Danubianis, quam et superioribus, observandi Modificatione.

Art. 73. De Loco, ubi Tolnensis et alii, quorum eadem esset ratio, Comitatus, Sedes judiciarias celebrent; acta conservent, Jurisdictionem magistratualem exerceant; in Bonis Dominorum Terrestrium concedendo..

Art. 74. De appellationis foro, ad Comitatus, ex quibuscunque Oppidis privilegiatis, et Communitatibus, a quorum videlicet Foro, in sedem dominalem Via appellationis Causae hactenus deductae non fuissent, et de tollendis Ceharum abusibus.

Art. 75. Ne lignea Instrumenta, aliaeque res venales, Comaromii et alibi praeemantur: neve Nobiles Regni, per Magistratus Locorum, vel Cehas aut Praesidiarios, quoquo modo turbentur.

Art. 76. De Excessuum, occasione Educillorum Regiorum comitti solitorum, sublatione.

Art. 77. De interdicenda Austriacorum in Jurisdictionem Comi-

tatus Mosoniensis inviolatione; Possessionumque Szinczdorff, ac aliarum, Jurisdictioni Comitatus Castriferrei reapplicatione; nec non familiae Kisfaludi ac Compossessorum de Bucsú, negotio accomodando.

Art. 78. De Vinorum, in vicinas Provincias haereditarias, eductione.

Art. 79. De oppido Kálló, Familiae Kállai restituendo.

Art. 80. Pro obventione Salis, juxta Privilegia, habentibus consolandis, interceditur.

Art. 81. Instantia et Negotium Comitis Sigismundi Nyári, Familiarum item Amade et Kerekes, nec non Sándorianae, ac aliorum, humillime recommendantur, et pro restitutione Domus Thurzonianae Viennensis interceditur.

Art. 82. De Simonis condam Pek, et Martini Győry haeredum contentatione, supplicatur.

Art. 83. Ut Comitatus Bacsiensis in Jurisdictione magistratuali non impediatur, et antiquae contributionales Restantiae non exequantur.

Art. 84. De Debitis, per nonnullos Comitatus Bodroghiensis Officiales, nomine universitatis contractis, per eosdem, qui sine scitu et consensu Comitatus contraxerunt, exsolvendis.

Art. 85.De Controversia,Valachorum Districtus Berettyó, et aliorum.

Art. 86. De confirmandis et observandis 23. 1687. et 125. 1715. annorum articulis, eorundemque extensione.

Art. 87. De banali authoritate.

Art. 88. De restituendo et Regno reincorporando terreno, in quo Generalatus Varasdiensis illocatus fuerat; pluribusque Querelis ac Gravaminibus in Art. 113. anni 1715. comprehensis, complanandis et in futurum tollendis.

Art. 89. De celebratione Judiciorum octavialium Banalium.

Art. 90. De publicorum onerum Contumacibus, et refractariis supportatoribus; ad eadem compellendis.

Art. 91. De abrogandis Tricesimatorum abusibus, Legibusque eatenus etiam ad Arendatores extendendis.

Art. 92. De confirmandis Praerogativis Nobilium unius Sessionis, et Armalistarum.

Art. 93. Ut familia Erdődiana, in integrum jurium suorum reponatur.

Art. 94. De Nobilitate Trans- et Cis-Colapiana; qualiter illatas, et ne fors inferendas sibi per homines et Officiales cameraticos injurias, legitimo jure vindicare valeat?

Art. 95. De Civitatis Crisiensis Unione.

Art. 96. Ordo Crucigerorum Hospitalariorum cum rubea Stella, in Regnum Hungariae et Partes eidem annexas; una cum infrascriptis Ordinibus recipitur.

Art. 97. De Systemate Consilii Regii Ungarici.

Art. 98. De Consilii Regii Ungarici Cancellaria et Rationaria.

Art. 99. De Generali Regni Perceptore.

Art. 100. De Commissariatu.

Art. 101. De Consilii Regii Authoritate, Modoque, ea, quae a benigna Caes. Regiae Majestatis Resolutione dependerent; Suae Majestati repraesentandi.

Art. 102. De activitate Consilii Regii in genere.

Art. 103. De Impopulatione Regni.

Art. 104. Ut Regnicolae, in rebus et negotiis Regnum Hungariae tangentibus, ad Legationes applicentur.

Art. 105. Parentibus aut Tutoribus in educandis et erudiendis Liberis, negligentioribus, ne ejusmodi Liberi delitescant; invigilandum; ac de Juventutis eruditione et accomodatione; attenuatarumque Familiarum sublevatione.

Art. 106. Ut Domus Regnicolarum, pro publicis necessitatibus, et signanter archivi conservatione, instituatur.

Art. 107. De Inprotocollatione seu Intabulatione in Comitatibus et civitatibus observanda.

Art. 108. De Judiciis montanisticis, Legibus Regni conformandis.

Art. 109. De praecavendis Incendiis.

Art. 110. Contra Blasphemos in Deum, Beatissimam V. Mariam et Sanctos Dei, animadvertendum

Art. 111. Ut excessuosi Delitescentes coerceantur.

Art. 112. De Informationibus a Comitatibus et Civitatibus per Consilium accipiendis.

Art. 113. De Salvis Conductibus, per Suam Majestatem Sacratissimam extradi solitis.

Art. 114. De cursu Postae ordinando.

Art. 115. De Oeconomia Regni publica.

Art. 116. Ut Regia Maj. Regnum tot bellorum calamitatibus attritum, quoad Institutum promovendorum publicorum, clementi Ope et Gratia consolari dignetur; et Commercia intra Regnum instituantur.

Art. 117. De diversi generis Mechanicis in Regnum inducendis.

Art. 118. De praecavenda Vinorum praestantiorum adulteratione.

Art. 119. De Quaestu Pecorum instituendo, et Quaestorum extraneorum in Regnum libera permissione.

Art. 120. De coercendis usurariis.

Art. 121. De ferri, ex aliis Provinciis in Regnum interdicenda inductione.

Art. 122. De Aquae-Ductibus instituendis.

Art. 123. Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Sacri Rom. Imp. Comites, Thomas Gundaggerus, item Guido, nec non reliqui subinserti Domini a Stahremberg, in Hungaros cooptantur,

Art. 124. Exc. et Illustr. Dominus Franciscus Ferd. Kinsky, S. Rom. Imp. Comes de Chinicz, in Hungarum recipitur.

Art. 125. Exc. et Illustr. D. S. Rom. Imp. Comes Claudius Florimundus a Merzi, et Illustr. D. Comites Joannes, Josephus et Franciscus Jörger, in Hungaros recipiuntur.

Art. 126. Illustr. D. Comes Joannes Jacobus a Lövenburg in Hungarum jam prius receptus, inarticulatur.

Art. 127. D. Baro Ernestus a Petrásch pariter in Hungarum recipitur.

Art. 128. D. Joannes Georgius de Managetta etc.

Art. 129. Domini Joannes Georgius ab Haruckern, et Joannes Wilhelmus Brockhausen, pariter in Hungaros recipiuntur.

Conclusio : Nos itaque demissa etc.

III.

Caroli VI. Imp. et Regis III. Decretum II. Anno Domini 1723. Posonii editum.

Praefatio : In qua Status et Ordines pro extensis per victricia Arma Regni finibus, immortalibusque in ipsos collatis Beneficiis, homagiali devotione gratias agunt : Et Diaetales Articulos Regia authoritate confirmari supplicant.

Quam paterno, quamque sollicito, et simul clementissimo affectu Sua Sacratissima Majestas, in haereditarium hocce Regnum suum Hungariae, Partesque eidem annexas inclinata benignissime haberetur; praeprimis quidem ex benignis Literis Regalibus, ad universos haereditarii Regni sui, Partiumque eidem annexarum Fideles Status et Ordines clementissime exaratis, profundissima homagialis fidelitatis suae devotione, et nunquam de cordibus eorundem exstinguenda erga Suam Majestatem Sacratissimam, et totam Ejus Augustam Domum Austriacam praeconcepta ingenui et subditalis amoris obligatione, in perpetuum recognoscerent; et per universos Posteros suos fidelissime recognitum iri, quam maxime confiderent; dum illico, ac per insperata, tum ab Oriente, tum etiam ab Occidente causata gravissima bella, et post felicem, totique orbi stupendum, contra immanes utriusque Hostis vires, armorum suorum progressum, stabilitamque optatam Pacem licuisset; praetermissis aliis quibusvis, Sacrum Romanum Imperium, et Europaeam quietem tangentibus maximis curis, et sollicitudinibus, Paternum conatum suum, ad perennem Regni sui haereditarii securitatem, et dudum anhelatam Civium felicitatem convertere; ac eum in finem, generalem pro 20. praeteriti Mensis Junii, Anni aeque praeterlapsi, in Liberam et Regiam Civitatem Posoniensem, Diaetam indicere; et Altissima quoque, nunquam satis a Fidelibus Suae Majestatis Sacratissimae Statibus et Ordinibus Regni,

Partiumque eidem annexarum veneranda in Persona, eosdem clementissime consolari dignata fuisset:

§. 1. Ut inter tot et tantas Suae Majestatis Sacratissimae erga Fideles sibi Status et Ordines exhibitas gratias, iidem merito dubitavissent, quidnam ex innumeris Regno huic haereditario clementissime exhibitis Gratiis, totque de immanis, Cervicibus Eorundem a longissimo tempore incubantis Hostis, ad Stuporem Orbis Europaei reportatis Triumphis, pro gratiarum actionis scopo principaliter assummere convenisset.

§. 2. Sive enim intra biennium, raro Magnorum, et felicissimorum etiam Monarcharum exemplo numeratos de tam validis Hostibus Triumphos; seu gloriosis armis suis, antiquos limites verus, extensam Patriam perpendissent; nonnisi immortali digna memoria, in publicum Regni bonum exantlata Trophaea, unanimi applaudentium Regnicolarum voto testatum reddere cogebantur.

§. 3. Cumque pro tam immortali Gloria, totque beneficiis, iidem Fideles Status et Ordines, nullo alio praeclariori gratitudinis signo, Suae Majestati Sacratissimae obnoxios se reddi posse arbitrabantur, quam si semet, ac Posteros suos universos, praeprimis Suae Majestati Sacratissimae, Ejusdemque utriusque Sexus Successoribus, dein Augustae quoque Domus Suae Austriacae Posteris, conformitate immediate subsequentium Articulorum, in omne tempus devoverent, et humillime subjicerent; Deum Ter Optimum Maximum pro diuturno Suae Majestatis Sacratissimae, et praemissorum universorum Successorum perenni et felicissimo Gubernio, ardentibus votis suis demississime exoraturi.

§. 4. Ex quo vero ad plenam fidelium Civium, et Suae Sacratissimae Majestatis devotorum subditorum securam felicitatem, antiqua etiam Regni consuetudine et Patriis Legibus exigentibus, diaetale hoc remedium, Sua Majestas Sacratissima clementissime ordinare, et admittere dignata fuisset; ut proinde futuris quibusvis temporibus, ab omni confusione, et periculis, haereditarium hoc Suae Majestatis Sacratissimae Regnum praeservari; et non minus adversus omnem vim externam, quam quosvis etiam fatales internos Motus (ipsis Statibus et Ordinibus Regni, Partiumque eidem annexarum, plurimum damnosos) salutari, et diaetaliter stabilienda modalitate, in omnes eventuales casus, tutum et provisum reddi; ac per id, cum reliquis etiam Suae Majestatis Sacratissimae Regnis, et Provinciis haereditariis mutua cointelligentia, et unio, adeoque publica Reipublicae Christianae quies, pax constans, imperturbata tranquillitas, sub Pio, Justo, Forti, Felici Suae Majestatis, et Augustae Domus Austriacae clementissimo Gubernio in aevum perdurare; ac continua Augustae Domus in Regno, et Sacra Ejusdem Corona, utriusque Sexus, exoptata, et communi Regnicolarum voto proclamata, Suaeque

Sacratissimae Majestati prompte, et fideliter oblata successio, melius obfirmari valuisset; et deinceps omnes, et quaelibet inconvenientiae praecaverentur; fidelesque Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum, in universis eorundem tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, antiquis Consuetudinibus, Praerogativis, et Legibus hactenus habitis, ac in praesenti quoque Diaeta conditis, et in futurum etiam diaetaliter condendis, permaneant, stabiliantur, et conserventur; eademque, et eaedem, ab omnibus indispensabiliter observarentur; Jus et Justitia omnibus, et singulis, sancte, secundum Leges Patrias, hac etiam in Diaeta conditas, imperturbate administrarentur; benignaque eum in finem ad fideles Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum clementissime facta Propositio, et Paterna Mens, ac intentio secundaretur; attacti Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum demississime supplicant;

§. 5. Ut infrascriptos Articulos, ex Gravamnibus et humillimis Statuum et Ordinum Postulatis, penes benignam Suae Majestatis Sacratissimae resolutionem erutos; unanimique voto et Consensu (accedente benigna Ejusdem annuentia) conclusos, clementer acceptare; Regiaque sua Authoritate ratificare, et confirmare; ac tam Ipsa benigne observare; quam per alios quoscunque observari facere dignetur.

Art. 1. Paternam sane, et clementissimam Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis erga Status et Ordines Regni in praesenti Diaeta, felicissime, et in frequentissimo; vix aliquando viso numero congregatos propensionem, et ad permansionem, Eorundem, ac incrementum publici Status Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum, proque stabilienda in omnem casum, etiam contra vim externam, cum vicinis Regnis et Provinciis Haereditariis Unione, et conservanda domestica tranquillitate directam curam et sollicitudinem, ex benignis Ejusdem Sacratissimae Caesareae et Regiae Majestatis, ad Status et Ordines Regni, Partiumque eidem annexarum clementissime emanatis Literis Regalibus; ac novissime factis Propositionibus; devoto sane homagialis Fidelitatis Eorundem zelo, et constanti fervore humillime intelligentes; pro hoc erga Eosdem clementissime exhibito Paterni affectus Gratiarum singulari voto, quodve non obstantibus in adversum quibusvis gravissimis, Sacrum Romanum Imperium et Europaeam quietem tangentibus curis, et laboribus, in medium fidelium Statuum suorum semet conferre, et Eosdem in Altissima iisdem summe Veneranda Persona sua, paterne consolari, et primum ac ante omnia, nullaque praevia fidelium Statuum et Ordinum eatenus praemissa humillima Supplicatione, ex puro erga Eosdem paterno affectu, universos Status et Ordines Regni sui Haereditarii Hungariae Partiumque, Regnorum et Provinciarum eidem

annexarum, in omnibus tam Diplomaticis, quam aliis quibusvis Juribus, Libertatibus, Privilegiis, Immunitatibus, Consuetudinibus, Praerogativis et Legibus, hactenus concessis, et conditis, ac in praesenti Diaeta, et in futurum etiam, Diaetaliter condendis conservaturam offerre; et easdem, ac earundem singulas clementissime confirmare dignata fuisset; humillimas, et quam possunt, maximas Sacratissimae Caesareae ac Regiae Majestati ideo etiam gratias referunt.

§. 1. Quod Foemineum quoque Sexum Augustissimae Domus Suae Austriacae, usque ad Ejusdem, et ab Eodem Descendentium defectum, ad Regiam Hungariae Coronam, Partesque, Regna et Provincias, ad eandem Sacram Coronam pertinentes, unanimi universorum Statuum et Ordinum Regni, Partiumque eidem annexarum libero voto proclamatum; et per solennem Eorundem Statuum et Ordinum ad Sacratissimam Caesaream et Regiam Majestatem, Viennam expeditam Deputationem vocatum;

§. 2. Et ejusmodi oblationem, tam pie, et clementer, gratoque animo acceptare, et fidelium Statuum, et Ordinum suorum piis, ac salutaribus votis, non tantum annuere dignata esset;

§. 3. Sed ejusmodi in Sacra Regni Hungariae Corona, et Partibus, Regnis et Provinciis eidem annexis Successionem, eodem, quo Masculorum Primogeniturae Ordine, secundum normam in reliquis Suae Majestatis Sacratissimae Regnis et Provinciis Haereditariis, in, et extra Germaniam sitis, jam per Eandem ordinatam, stabilitam, publicatam et acceptatam, inseparabiliter, habitaque in graduum aequalitate, ejusdem Lineae Praerogativae Masculorum ratione, dirigi, servari et custodiri vellet;

§. 4. Ita, ut illa, vel Masculus Ejusdem Haeres, qui, vel quae, praemissorum Augustae Domus Austriacae Regnorum et Provinciarum Haeres, juxta memoratam normam Primogeniturae, in Augusta Domo Austriaca receptam existet; eodem Successionis, pro his, et futuris quibuscunque casibus, Haereditario Jure, etiam pro infallibili Rege Hungariae, Partiumque, Regnorum, et Provinciarum eidem annexarum, aeque indivisibiliter intelligendarum, habeatur et coronetur.

IV.

Leopoldi II. Imp. et Reg. Decr. I. Posonii 179$^{0}/_{1}$ editum.

Praefatio: Quod Josephus II. Romanorum Imperator et hareditarius Hungariae, Partiumque annexarum Rex post fata Augustissimae condam Dominae Imperatricis et Reginae Apostolicae Mariae-Theresiae, Anno 1780. interventa ex ordine stabilitae Articulo 1. et 2. 1723.

Successionis Gubernacula Regni Hungariae, Partiumque annexarum, facta in antecessum solenni de observandis Legibus sponsione suscipiens, Anno recens evoluto 1790. se expleturum promiserat, et a cujus procurando Effectu, signanter Legalis Sui Inaugurationis susceptione, et Coronationis Diaetaeque celebratione eundem subsecuta Anno 1790. die 20. Februarii Mors impediverat, id statim cum Aditu Regiminis Augustissimus Dominus Leopoldus II. Romanorum Imperator et Rex Hungariae, ad quem Josepho II. sine mascula prole decedente ex memoratis 1. et 2. Articulis generalis Regni Diaetae Anno 1723. celebratae Haereditas et Successio in Regno Hungariae pertinebat, praestare coepit.

Nam nulla interposita mora, generalem Regni Diaetam pro Dominica secunda post Pentecosten, seu 6. Junii in Liberam, Regiam, ac Metropolitanam Civitatem Budensem indixit, ac Regimen suum (prout id in benignis suis Propositionibus declarare dignatus est) a fideli Legum de Regia Successione sonantium Custodia auspicaturus, primum et ante omnia Regiam Sui Inaugurationem ad Mentem positivarum praelibati Regni Hungariae Constitutionum instaurandam, Coronationem solenni Ritu peragendam, Diplomatisque Elargitionem, et Juramenti in ea, qua a Majoribus suis dictum fuit, Forma depositionem, inter Regii sui Muneris Partes numeravit, id quoque benigne pollicitus, quod, quia officium Palatini in praelibato hoc Regno Hungariae vacaret, ac pro vacante dicto officio certos e medio fidelium suorum Statuum et Ordinum Candidatos denominabit, Electionique Eorundem proponet, riteque ac legitime electum in consueta Jurisdictione, et auctoritate secundum Tenorem legum Regni benignissime conservare dignabitur.

Cum autem Pertractatio objectorum Diaetalium diutius perduraret, Negotiis et Coronatione Imperiali avocatus, ut Desiderio Statuum et Ordinum Regni suae Majestatis Coronationem summopere anhelantium satisfieret; translatis, Statibus etiam et Ordinibus Regni hanc Regiam Voluntatem prompte obsecundantibus, in Liberam ac Regiam Civitatem Posoniensem Comitiis, ipsa sua Majestas Caesareo-Regia in Persona comparuit, et Diaetae praefuit, Legibus de Creatione Palatini impletis, et Diplomate subscripto, ac edito, die 15. Novembris cum summa et incredibili omnium voluptate Coronam Regiam suscepit, et Juramentum quoque in ea, qua per Magnae Memoriae Genitricem suam, et Reginam Apostolicam Mariam Theresiam praestitum fuit, forma deposuit, atque ita solennem Inaugurationem Ritu Patrio inter faustissimas acclamationes et comprecationes peregit.

Fiducia et Devotio erga suam Majestatem Caesareo-Regiam, data Legibus ac Juribus securitate, excitata inde majus adhuc cepit Incrementum, quod reipsa, et dictis, et factis Benignitatis et Clementiae plenissimis id quod palam ad omnium Consolationem dicere dignata est, confirmaverit, se in Medium Statuum et Ordinum Regni, non veluti Regem ac

Dominum, sed veluti Patrem in Sinum Familiae venisse, quae tanto Principe, ac Populi Patre digna Declaratio nulla unquam Posterorum oblivione obliterabitur.

Qua Benignitate Status etiam et Ordines ad Fiduciam, Venerationem, Amorem provocati, Suae Majestatis Commoda et Dignitatem cum felicitate publica, suaque arctissimo Vinculo nexam agnoscentes, pro tuenda Regis, et Augustae Domus, Regnique dignitate universas Vires, et facultates impendere, atque ipsam Vitam ad praescriptum Legum consecrare separatos declararunt, Deum Immortalem comprecati, ut suam Majestatem, Augustamque Sobolem, diutissime incolumen servare, et promptam Voluntatem, Viresque potenti auxilio suo adjuvare dignetur, ut splendor Regni, Thronique sub Gubernatione, quam diuturnam esse exoptant, Suae Majestatis non tantum nullam Diminutionem patiatur, sed magis in dies increscat, in quo omnibus adnitentur Viribus.

Solennibus Coronationis peractis cum Diaetales Tractatus inter Suam Majestatem Caesareo-Regiam, fidelesque Status et Ordines ad finem perducti, atque ita Articuli communi Voto et Consensu, accedente benigno Majestatis Annutu conclusi sint; hos, ut sua Majestas clementer acceptare, et authoritate sua Regia ratificare, ac tam Ipsa benigne observare, quam per alios quoscumque observari facere dignetur, supplicant.

Art. 1. Serenissimo quondam Principe Domino Josepho hujus Nominis II. electo Romanorum Imperatore et haereditario Hungariae Rege de hac mortali Vita et temporaneo Regimine ad sempiternam Immortalitatem, ac aeternae Gloriae Coronam evocato, ex eoque, quod nullam superstitem Prolem masculam post se reliquerit, Serenissimo ac Potentissimo Domino D. Leopoldo II. Romanorum Imperatore, qua Eundem aetate immediate sequente germano et uterino Fratre, adeoque juxta Successionis Ordinem libero Principis et Statuum Regni arbitrio in Art. 1. et 2. generalis Hungariae Diaetae in Anno 1723. concluso stabilitum Eidem altefato Fratri suo in isto Hungariae Regno ac Partibus eidem annexis succedente, fascesque et Gubernacula Regni legitime suscipiente, fideles Status et Ordines praenotatorum Articulorum Contextus non immemores, pro Exigentia homagialis suae Fidei et Devotionis Eandem suam Majestatem Sacratissimam, qua legitimum ac haereditarium Regem et Dominum ipsorum clementissimum post extraditos benigno Diplomati suo insertos Articulos, depositumque secundum formulam subinsertam Juramentum, invocato Dei ter optimi maximi Auxilio, sacro Apostolici Hungariae Regni Diademate unanimes inter Applausus et faustissimas Acclamationes ritu solenni coronarunt.

Art. 2. Fideles Status et Ordines Inclyti Regni Hungariae, et Partium annexarum ultro per suam Majestatem Regiam pro fausta Sui Coronatione ad Diaetam convocati peroptime recordantur, qualiter vigore

Articulorum 1. 2. et 3. 1723. jus haereditariae Successionis in Regno Hungariae, Partibusque, Regnis et Provinciis eidem annexis in Sexum foemineum Augustae Domus Austriacae translatum fuerit, quodve erga semper occasione cujuslibet Inaugurationis ad praescriptum Legum suscipiendae praemittendam diplomaticorum Articulorum acceptationem, Juramentique depositionem Eum, quem juxta praestabilitum successionis Ordinem eadem successio respiciet, pro legitimo Suo Rege et Domino habituros, et coronaturos se declaraverint.

Cum itaque Sacra Caesarea Regia Majestas via legitimae et inmediatae successionis Regimen Regni hujus suscepisset, ejusmodique Articulos acceptasset, et Juramentum in ea, qua per Augustam Genitricem Suam et Reginam Apostolicam Mariam Theresiam praestitum fuerat, forma deposuisset, ac diaetaliter faustissime coronata fuisset, Legesque Regni, ac Jura, Libertates et Privilegia antiqua se observaturam clementer spopondisset, visum est SS. et OO. Articulos Diplomaticos, seu ipsum sacrum Diploma, Juramentique Formulam Constitutionibus inseri, inscribique facere, cujus quidem tenor sequitur in hunc modum:

Nos Leopoldus II. Divina favente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus; Germaniae, Hungariae, Bohemiae, etc. Rex Apostolicus, agnoscimus et memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod posteaquam ex inscrutabili Divini Numinis Judicio Serenissimum et Potentissimum olim Principem Dominum Josephum hujus Nominis II. electum Romanorum Imperatorem, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regem, Archiducem Austriae, Dominum germanum Fratrem nostrum felicis Recordationis desideratissimum Anno nunc labente, Mense Februario de hoc mortali Vita et temporaneo Regimine ad sempiternam Immortalitatem ac aeternae Gloriae Coronam evocari et transferri contigisset, ac ex eo, quod nullam superstitem masculam Prolem post se reliquisset, Nos, qua aliunde ex asse Haeres, et inmediatus Successor in Regno Hungariae et Partibus eidem adnexis Vigore Art. 1. et 2. Diaetae Anno 1723. conclusae, legalem Successionem nostram declarantium et stabilientium legitime successissemus, ac ad mentem Legum Regni pro felici, eaque faustissimis Votis Deo ter optimo Maximo auxiliante instauranda Inauguratione nostra Fidelibus nostris universis Inclyti Regni nostri Hungariae et Partium eidem annexarum Statibus et OO. Conventum seu Diaetam intra idem Regnum Hungariae, utpote in Regiam Liberamque Civitatem nostram Budensem pro Dominica 2. post Pentecosten, seu die 6. Mensis Junii Anni modo labentis infrascripti indixissemus et promulgassemus, ac deinde pro fausta Nostri Coronatione Posonium transtulissemus, ad eandemque Nos etiam personaliter comparentes eidem praefuissemus, fideles nostri universi Domini Praelati, Barones, Magnates et Nobiles, caeterique Status et Ordines mentionati nostri Inclyti Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum ad praefatam Diae-

tam pleno et frequentissimo numero comparentes, praementionatarumque Diaetalium Constitutionum haud immemores pro exigentia eorundem debitam et homagialem erga Nos, qua legitimum et haereditarium Regem suum ac Dominum Devotionem et Fidelem testati, desiderioque auspicandae felicissimae Inaugurationis nostrae ducti, supplicaverunt Majestati Nostrae humillime et rogaverunt, ut innuentibus praecitatis Constitutionibus omnino ante adhuc faustissimam Coronationem nostram Nos infrascriptos Articulos, omniaque et singula in iisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes benigne acceptare, et authoritate nostra Regia approbare et confirmare, ac tam Nos ipsi benigne observare, quam per alios, quorum interest, firmiter observari facere dignaremur; quorum quidem Articulorum Tenor sequitur in hunc modum:

Primo: Quod praeter ab antiquo deductam haereditariam Regiam successionem, Coronationemque in reliquo universas et singulas communes istius Regni Hungariae, Partiumque eidem annexarum Libertates, Immunitates, Privilegia, Statuta, Communia Jura, Leges, et Consuetudines, a Divis quondam Hungariae Regibus, et gloriosissimae memoriae Praedecessoribus nostris, hactenus concessas et confirmatas, in futurumque concedendas, et per Nos confirmandas (ad quas et quae dicti Status et Ordines formulam quoque Juramenti ad initium Decretorum Serenissimi olim Principis Domini Ferdinandi I. gloriosae Reminiscentiae Antecessoris nostri positam, extensam, et reductam habent) exclusa tamen et semota Articuli Decreti Divi Andreae Regis II. de Anno 1222. Clausula incipiente: quod si vero nos, etc. usque ad verba: in perpetuum Facultatem, in omnibus suis Punctis, Articulis et Clausulis, prout super eorundem usu et intellectu (salva tamen semper quoad ea, quae per Art. 8. 1741. excepta sunt, ejusdem Legis Dispositione) Regio et communi Statuum Consensu diaetaliter conventum fuerit, firmiter et sancte observabimus, per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus.

Secundo: Sacram Regni Coronam juxta veterem consuetudinem ipsorum Regnicolarum, Legesque Patrias per certas de eorum medio unanimiter sine discrimine Religionis ad hoc delectas et deputatas Personas saeculares in hoc Regno conservabimus.

Tertio: Hactenus recuperata et expost Deo adjuvante recuperanda quaevis hujus Regni Partiumque ei annexarum Tenuta, et Partes ad mentem etiam juramentalis formulae praenotato Regno et eidem annexis Partibus de toto reincorporabimus.

Quarto: Quod in Casu, quem Deus procul avertere velit, Defectus utriusque Sexus Archiducum Austriae, praeprimis quidem ab altefato Avo nostro Carolo VI., dein in hujus Defectu a Divo olim Josepho I., his quoque deficientibus ex Lumbis Divi olim Leopoldi I. Imperatorum et Regum Hungariae descendentium, juxta etiam dictamen praecitatorum 1. et 2. Articulorum praefatae Diaetae Anni 1723. Praerogativa

Regiae Electionis, Coronationisque antefatorum Statuum et Ordinum in pristinum Vigorem, Statumque redibit, et penes hoc Regnum Hungariae, et praedictas Partes, ejusdemque antiquam consuetudinem illibate remanebit.

Quinto: Ut premissum est, toties, quoties ejusmodi Inauguratio Regia intra ambitum saepefati Regni Hungariae, successivis temporibus Diaetaliter instauranda erit, toties Haeredes et Successores nostri futuri neocoronandi haereditarii Reges praemittendam habebunt praesentis Diplomaticae Assecurationis Acceptationem, deponendumque superinde Juramentum. Nos itaque praedicta universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae, et Partium eidem annexarum Instantia benigne admissa pro benigna animi nostri Propensione, ipsisque benigne gratificandi voluntate, praeinsertos universos Articulos, ac omnia et singula in iisdem contenta, rata, grata et accepta habentes, eisdem nostrum Consensum benevolum pariter, et Assensum praebuimus. et illos, ac quaevis in eis contenta clementer acceptavimus, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus; Promittentes et assecurantes Status et Ordines in Verbo Nostro Regio, quod praemissa omnia tam nos ipsi observabimus, quam per alios fideles subditos nostros, cujuscumque Status et Conditionis existant, observari faciemus, uti vigore hujus Diplomatis Nostri acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus atque promittimus: In cujus Fidem et Testimonium Litteras has manu propria subscripsimus, et Sigilli nostri Regii appensione muniri fecimus. Datum in Arce nostra Regia Posoniensi, Die 14. Mensis Novembris, Anno Domini 1790. Regnorum nostrorum Primo.

Juramenti autem Regii contextus talis erat:

Nos Leopoldus II. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex Apostolicus, Archidux Austriae etc. Qua praelibat Regni Hungariae et aliorum Regnorum ac Partium eidem annexarum Rex, juramus per Deum vivum, per ejus Sanctissimam Genitricem Virginem Mariam, ac omnes Sanctos: Quod Ecclesias Dei, Dominos Paelatos, Barones, Magnates, Nobiles, Civitates Liberas, et omnes Regnicolas in suis Immunitatibus, et Libertatibus, Juribus, Legibus, Privilegiis, ac in antiquis bonis, et approbatis consuetudinibus conservabimus, omnibusque Justitiam faciemus; Serenissimi quondam Andreae Regis II. Decreta (exclusa tamen et semota Art. 31. ejusdem Decreti Clausula incipiente: quod si vero nos etc. usque ad verba: in perpetuum facultatem) observabimus; Fines Regni nostri Hungariae, et quae ad illud quocunque Jure, aut Titulo pertinent, non abalienabimus, nec minuemus, sed quoad poterimus, augebimus, et extendemus, omniaque illa faciemus, quaecunque pro Bono publico, Honore et incremento omnium Statuum, ac totius Regni nostri Hungariae juste facere poterimus; Sic nos Deus adjuvet, et omnes Sancti.

*PD-02390 SB
5-08
CC